

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_206240

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—901—26-3-70—5,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No **T83.1/su7740** Accession No **T4730**

Author **శ్రీ వి. లక్ష్మణం**

Title **శ్రీ వి. లక్ష్మణం**

This book should be returned on or before the date last marked below

---

క్రోహా నూరు

చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావు బి. ఎ.

స ర స్వ తీ ప వ ర్ ప్రెస్
రాజమహేంద్రవరము

సర్వస్వాభ్యుదయములు
ప్ర కా శ మ ని వి

First Edition 1927
Second Edition 1944

Saraswathi Power Press, Rajahmundry
Printed and Published by
A. Lakshmar any Naidu.

రాజస్థానమున నేడు వేటపండుగ. ప్రతి దినము జనకోలాహలపూర్ణమగు రాజనగరము నేడు జనశూన్యము. రాజమార్గమున బాటసారు లెవ్వరును లేరు. రాజధాని నిశ్శబ్దమై యుండెను. ఆ బాలగోపాలమును గిరికందరములకును శైలశిఖరములకును మెకముల వెంబడించి పోయిరి. ఇండ్లవంక నింతవరకెవ్వరును ముఖములుత్రిప్పి యుండలేదు. సామాన్యముగ ప్రతిదినమును సాయంకాలనమయమున రాజనముద్రమును వేరునఁ బరగు పెద్ద చెఱువు కట్టమీద జనులు గుంపులు గుంపులుగా గూడుచుండెడివారు ఈ నా డచ్చు లెవ్వరును లేరు. కేవల మా చెఱువు ప్రక్క నున్న విష్ణుమందిరము యొక్క ద్వారప్రదేశమున శిశిరమధిత పద్మిని చందమున శుభ్రవననయు అలులాయితకుంజిలయు నగు నొక్కవితంతు నారీమణి పువ్వులను చిల్వపత్రమందు బెట్టుకొని చేతులు జోడించి శిరమవంచి కన్నులరమోడ్చి, దీనస్వరమున భగవంతునిగూర్చి మొఱువెట్టుచుండెను. ఆమె కనతి దూరమున శుక్లపక్ష దశమీతిథి నాటి చంద్రరేఖను బోలి అపూర్ణ కళాశోభితయై పదియేండ్ల బాలిక కునుమస్తబకభారనమ్రయగు కింశుకభూరుహము క్రింద నిలిచి కన్నులు పైకెత్తి చూచుచుండెను.

ఆ సమయమున నొక్క పదునై డేండ్ల ప్రాయముగల బాలకుడా చెఱువు కట్టమీదకు వచ్చి నిలిచెను. బాలకుని యొడ లంతయు నెందులకో రక్తసీక్తమై యుండెను. వాని నడుమనుండి యొక దీర్ఘకరవాలము వ్రేలాడుచుండెను. వాడు రెండు చేతులలోను రెండుచక్కని

శకుంతలములను బట్టుకొని ఒడలిమీది రక్తమును గడగి కొనుటకు చెఱువులోని కున్న మెట్లమీదకు పోయి నిలిచి యుండెను. కాని చేతులలోని పక్షులను భద్రపరుచుకెట్లు? వదలి పెట్టిన బక్షులు పాతీపోయి మరల వనముల దూరును గదా! కింశుక వృక్షము క్రిందనున్న బాలిక వాసి కంటబడినది. అంత వాడా పిల్ల యెద్ద కరిగి—‘నీ వెవరమ్మాయి! ఇక్కడొంటిగ నిలిచి ఆకాశమువంక చూచుచుంటి వేల?

బాలిక ఒక యెత్తైన కొమ్మవంక వ్రేలుతోఁ జూపి—‘అదుగో చూడు, ఎంత పెద్ద చక్కటిపువ్వులగుత్తో?’ అనెను.

బాల—ఏమి నీ కాపువ్వులు కావలెనా!

బాలి—కావలసిన నెట్లు రాగలవు? చాల పైనన్నవి

బాలకుడు (నవ్వి)—ఎత్తైన పువ్వులెవ్వరును . కొయ్యజాల రను కొంటివా! నీ వీ రెండుపక్షులను జేతులతో గట్టిగాఁ బట్టుకొమ్ము. నే నిప్పుడే చెట్టెక్కి నీ కాపువ్వులు కోసికెచ్చి యిచ్చెదను.

బాలిక రెండు పక్షులను జేతులతో తొందరతొందరగఁ బట్టుకొని ఆ చెట్టువంకనే చూచుచు—‘ఒడలిని ముండ్లు గుచ్చుకుంటవి పది లము!’ అనుచుండెను.

బాలకుడు—ముండ్లు గుచ్చుకుంటవని భయపడి రాజపుత్రుడు పండుకొనుకొనుట మానునా? ఇదుగో చూడు. ఈ రోజు నేనుకూడ కొండ మీదకు వేటాడ వెల్లియున్నాను. నన్ను కుట్టివాడవని అంట టును వెనుక యుండుమని బోధించిరి. ఒక యేడుపంది సోలంకి సేనా పతి విక్రమసింహుని కెదురైనది. ఆయన పాపము! వేటచే నలసి యున్నాడు. ఆ పంది ఆయన గుండెలలో కోరలతోఁ గొట్టుటకు సిద్ధముగా నున్నది. నే నాసంగతిఁ గనిపెట్టి వెంటనే కత్తి చేతఁబట్టు కొని వెనుకనుండి ఒక్క దుముకునబోయి సేనాపతి కడ్డముగా నిటువ

బడితిని. ఇమగో చూడు. నా ఛాతీమీద పందికోరల పోటులు — ఇంకను రక్తము కారుచున్నది. నే నేమైన రుపిడిసితివా? తరువాత నా పక్షులను బట్టుకొనుట కడవిలోనికి చొఱబడితిని. అచ్చటకూడ ఇమగోచూడు. నా యొడలిపై నెన్నిముండ్లు గుచ్చుకున్నవో. అట్టి స్థితిలో నే నీపువ్వులు కోయుటకు రుపిడియుదనా?

బాలిక ఘవ్వులపై ప్రసన్న దృష్టిని చూచుచున్నదిగాని అంతరంగమున పిల్లవానికి ముండ్లు గుచ్చుకొనునేమోయని భయపడుచున్నది. అందుచే నా చిన్నది కొంచెము యోచించి తన కపోలముపై త్రోసుకొని వచ్చు నలకరాశి నావలకుఁ ద్రోయుచు—‘మీకు ముండ్లు గుచ్చుకొనిన నా దోషము లేదు’ అని మృదుస్వరమునఁ బల్కెను.

ఆ బాలిక మో మెంతనుందరమో మా టంతమధురము. బాలకుని కానంగతి విశదమాయెను. ఇంకను సూర్యుడంతంగతుఁడు కాలేదని ఈవఱకే చెప్పియుంటిమి. ఇప్పుడు చ్రాలుచున్న రవి యెసంగు నీరెండచాయ లాబాలికయొక్క బాలేందువదనముపై పడి యింకను దాని నుజ్జలము గావించుచుండెను.

లోకమనోమోహనంబగు సుధాంశు మండల సమాచారములఁగూర్చి చకోరదవంతం లాకాశమున విహరించుచు, సరసల్లాపంబులాడుకొనుచుండెను. రాజనముద్రమందలి వీచీపరంపరలు శుద్ధసిర్మలమర్మర సోపానంబుల నింకను బరిశుద్ధంబుగావించుచు ప్రేమపులకాంకురములతో నృత్య మాడుచుండెను. మందనమీరవారములు సవనసతరంగముల గొగిలించుకొనుటచే లోనితాపంబులవారించుకొని నిశాకన్యను దోడితెచ్చుటకు పరువు లెత్తుచుండెను. వెలవెలబోవు గగనరంగముయొక్క పూర్వాంచలంబున నొకటి రెండు నక్షత్ర రత్నంబులు మెరయఁదొడంగెను. తన్మధ్యమునుండి సుధాంశుఁ డాశాభయంబులతో మో మెత్తి జూచుచుండెను.

బాలకుఁ డొక్కసారి నలుదిక్కులు చూచి మరల బాలిక యొక్క చంచలహరిణవీక్షణంబుల వంకఁ దిరిగి— నీకోటకు పూలుగోయు నమయమున నీ చెట్లు ముండ్లన్నియు నాగుండెకు గుచ్చుకొనిన నాకు నీపై కోపము వచ్చువా? అని నుడివెను.

బాలకు డామాట చెప్పి కంటకమయవృక్షముపై నెక్కెను. ఈ నమయమున నా బాలికచేతిలోని ఒక పక్షి పట్టు తప్పించుకొని పాటిపోయెను. ఆ బాలకుడు పువ్వులుగోసి క్రిందకు వచ్చి— 'చేతిలోని పక్షి నెందుకు వదలి పెట్టితివి' అని ప్రశ్నించెను.

బాలిక—నే వదలి పెట్టితివా?

బాలకుడు—నీవు వదలి పెట్టకపోయిన నెట్లు పాటిపోయినది?

బాలిక—నేను మీ వైపుచూచుచున్నాను. ఇట్లే పట్టుకున్నాను. అయ్యో! ఇది కూడా ఎగిరిపోయినది!

బాలిక చేతినుండి రెండవ పక్షికూడ పాటిపోయెను. కాని బాలకుడు శాంతము వీడలేదు. బాలిక లజ్జచేతను విచారము చేతను విన్నబోయెను. అది చూచి బాలకుడు, 'ఇవిగో పువ్వులు తీసుకొమ్ము. నేను మరల నడవికి పోయి నాపక్షులను బట్టి తెచ్చుకొందును. నీ విక్కడే యొక్కింతనే వుండెదవా?' అనెను.

బాలకుడు తిరిగి యడవి దెస కరిగెను.

మండిరద్వారమున సంతవటకు కూర్చుండి పూజనేయుచున్న విశంతుయువతి తన పూజను సమాప్తము చేసుకొనెను. పిమ్మట బాలిక యొద్దకరిగి ముద్దాడి యిట్లనెను—'బిడ్డా, పద సాయంత్రన మైనది. రాణావారు తిరిగి వచ్చు నమయమైనది,

ఆమె పిల్లను చంక నెత్తుకొని వెడలెను. కొంత దూరమేగి తల్లి "అమ్మా! ఎందుకు తిరిగి తిరిగి కొండదిక్కుకు చూచుచున్నావు." అని అడిగెను.

బాలిక కన్నులనీరు నింపుచు 'ఎచ్చట చూచుచుంటినమ్మా! వా దింకను తిరిగిరా లేదా!' అనెను.

౨

ఒకనాడు బాగుగ నుక్కవేయుచున్నది. పగలు రెండు ర్భూము లై నది ఉదయపూరు రాజ ప్రాసాదమున మహారాజా జయసింహవల్ల భుని పట్టపురాణి కర్ణావతి మోమునవిచారము వ్రేలుచుండ తలవంచు కొని పానుపై గూర్చుండి యుండెను. కొన్ని దినములనుండి యామె హృదయమున శాంతి మాయమై పోయెను. ఆమె కుమారుడు పదు నై దేండ్లవాడు అమరసింహుడు ఇప్పటికి రెండు నెలలక్రింద వేటపం డుగ యైన దినమున కొండమీది యడవులందు మృగాయాచినోదము నెల్పి వచ్చియుండెను. నాటినుండియు రాజకుమారుడు ఎప్పుడును ఒంట రిగ విచారమున మునింగి యుండుచుండెను. వేశకు భోజనము సేయుట లేదు. ఎవ్వరితోడను పూర్వమువలె ముచ్చటలాడుటలేదు. అప్పు డప్పుడు అర్ధరాత్రివేళ రాజనముద్రతీరమున నొక్కఁగును పోయి కూర్చుండి యేమియో చింతించుచుండెను. ఎవ్వరై ననుఁ బ్రశ్నించిన తిన్నగ జవాబియ్యదు. ఈ రెండునెలలనుండియు నెన్నెన్ని విధములఁ బ్రయత్నించినను ఎంద రెందరు వైద్యులకు చూపించినను రాజమహిషి పుత్రుని మనోరోగమును మాన్పలేకపోయెను.

దేవీ కర్ణావతి ప్రక్క మఱియొక శయ్యపై చిన్న రాజమహిషి కమలాదేవి అద్దము నెదుటఁ బెట్టుకొని తల చువ్వుకొనుచున్నది. మధ్యమధ్య తన కోమల కంఠస్వరముతో మాటలాడుచు మెల్ల మెల్లగ నేమియో చిన్నచిన్న పాటలు పాడుచున్నది. ఇతిహాసజ్జలగు పాఠకు

లీమె ప్రమరరాజవంశసంభూతయనియు మంచి స్వాభిమానముగల రాణి' యని ప్రసిద్ధి యతిహాసరంగమునఁ బొందినదనియు జ్ఞాపకముంచుకొనియే యుందురు. కమలాదేవి కేశములు ముడిచికొని అద్దమునందు తన తాంబూలరాగరంజితాధర ప్రతిబింబమును జూచుకొనుచు కర్ణావతి దిక్కు తిరిగి ఇట్లనెను.—'అక్కా! మీ పెవరి మాటను వినరు, మీకు తోచినట్లు చేయుదురు. ఏమి లాభము! నా మాట వినినయెడల నీ చింత దీరిపోవును.'

కర్ణ—చెల్లీ, నీ సలహా ఏమో చెప్పు.

కమ—విను నెడల చెప్పదను—లేనియెడల వ్యర్థముగ నరణ్య రోదనముసేసిన ఫలమేమి?

కర్ణ—చెల్లీ, ఎందుకువినను! అమరుఁడు నా కెట్టివాడో నీకును నట్టివాడే. నా కడుపునఁ బుట్టినంతమాత్రమున నా కెక్కువనియెన్నువైన నంటినా? నీవు మాత్ర మస్వధా చూచుచుంటివా?

కమ—నే నస్వధా చూచుటలేదు. నిజమే—కాని లోకుల కాసంగతి తెలియునా? నరే మంచిది. నేచెప్పున దిది. పిల్లవానికిక పెంటనే వివాహము చేయవలెను. ఆలస్యముచేయఁగూడదు. నే నారోజు వానిని చాలవఱకు తఱచిచూచితిని. అందుమీద నా కిట్లు తెలియవచ్చినది. ఒకనాడు రాజసముద్రతీరమున నొక్క సుందరబాలిక నాతడు చూచి నాడట. అటుపిమ్మట మరల నా బాలిక నాతని కన్నులఁ బడలేదని యతని మనస్సు కలతనొందుచున్నది. కాబట్టి యతని కెవ్వరినైన మంచి సుందరమైనబాలిక నిచ్చి వివాహము చేసినయెడల యతని పిచ్చుకుదిరిపోవునని నా విశ్వాసము.

కర్ణావతి ఆశ్చర్యము నభినయించుచు, "వివాహము చేసినంత మాత్రమున నిమ్మలించునెడల నింత యాలోచన కావలెనా?" అనెను.

కమలావతి గగ్వముతోలేచి నిలువబడి యిట్లు జబాబుచెప్పెను.
'నాకు మీరిట్లందురని ముందే తెలియును. నా మాటయనిన మీకు
లభ్యములేదు. నేను ముందే చెప్పితిని, మీకు సలహా యిచ్చుట
అరణ్యరోదనమని!'

కర్ణావతి యా మాటకు సిగ్గుపడి ఇట్లనెను. చెల్లెలూ, మీ కోప
పడియెడవు! కోపపడకుము. ఎటులచేసిన మంచిదని యడుగుచున్నాను.
వివాహము చేయుటయే యుక్తమని యనుకొందము. కాని రాజీ
నముద్రతీరమున నాతనికి కనబడిన బాలికృష్ణో మనకు తెలియకు.
అది ఇప్పుడక్కడున్నదో తెలియకు. ఈ సంగతి యంతయు నెటు
తెలియగలదో నాకు తోచకున్నది

కమ—అక్కా, సేనామాటలన్నియు కట్టిపెట్టు. ఆ పిల్ల ఆకాశము
నుండి యూడిపడినదో లేక భూగర్భమునుండి చించుకొనియే వచ్చి
నదో యా సంగతి మన కిక్కరలేదు. ఆ పిల్ల దొరికకపోయినయెడల
నిక భూమిమీద నింకొక సుందరబాలిక లేదా? ఉడయపూరుమహా
రాణావారి పిల్లవానికి సుందరవక్షులుగూ కన్యలకు కిరవా? సేనాపతి
విక్రమసింహుని కుమార్తె విలాసకుమారినింటి సర్వాంగసుందరి ఈ
భూలోకమున నెక్కడనైన చూడగలమా? ఆ చిన్నదాని నిచ్చి
ఎందుకు వివాహము చేయగూడదు? మీరెప్పు డాచిన్నదానిని
చూడలేదా?

కర్ణ—లేదు. అయ్యో నే నెప్పుడును చూడలేదు.

కమ—అటులనా? ఆ పిల్ల మానవకన్యకాదు. కేవలము దేవ
కన్యకే నేను మా పుట్టినింటికి వెనుక నొకసారి వెళ్ళినపుడు విక్రమ
సింహుడు నావెంట వచ్చినాడు. అప్పుడు ఆయనవెంట కుమార్తె
కూడ వచ్చినది. ఇంక నెందుకు ఎక్కువమాటలు? అవసరములేదు.
నా కోరిక చెల్లెంపుడు. విలాసకుమారినిచ్చి అమరునికి వివాహము

చేయుడు. అటుల జేసిన నే నెప్పుడును మీతో వాచులాడను. మీ మాట నెప్పుడును నెత్తిమీద పెట్టుకుందును.

కర్ణ—నరే, మనమిద్దఱమును ఈ వివాహమునుగూర్చి స్థిరము చేసుకున్నాము. బాగుగ నేయున్నది కాని రాణావారు ఇంతచిన్న వయసులో కుమారునికి వివాహముచేయుట సంగీకరింతురా?

కమ—ఆయన నొప్పుచు భారము నాది. ఏమి రాణాగారికి మాత్రము కనపడుటలేదా? మనశిల్లవాని బంగారుచాయలీను శరీరము దినదిన మెట్లు కృశించిపోవుచున్నదో రాణాగారికి కనపడదా? వివాహము చేయుటవలన రెండు పక్షములనుండి మంచి దని ఆయన బుద్ధికి తోచదా?

కర్ణాపతి మనస్సులో 'రాణావారికి బుద్ధికి తోచునట్లు చేయునది నీవే' అని వితర్కించి ప్రకాశముగా, 'నరే' రాణావారు అంగీకరించినారనుకొందము. కాని అమరుడు అంగీకరించనక్కరలేదా?'

కమ—అక్కరలేదు. అక్కా! నీ పాదములంటి ప్రార్థించుచున్నాను. ఈ పనికి ఇక నీమియు ఆక్షేపణ చెప్పనద్దు. నే నెప్పుడో పోయి రాణావారి సంగీకరించుట చేసెదను.

అట్లు చెప్పి చంచలబుద్ధియు, సరళహృదయయు, స్వాభిమానయు క్తయు నగు కమలాదేవి రాణా ఒయసింహునికి తనప్రస్తావమును వినిపించి యెప్పించుటకును వివాహప్రయత్నములు చేయుటకును దొట్టువడుచు రాణావారి శయనాగారమందు ప్రవేశించెను. రాణావారు బంగారు మంచముపై పరుండియుండెను. కమలాదేవియొక్క సాదరాలింగనముచే నాయన నాశ్రయించిన నిద్రాదేవి పారిపోయెను.

అజ్ఞేరునగరమున కనతి దూరమున నొక పురాతనమైన కొండకొట కలదు. అది అచలగడమని ఇప్పటికిని ప్రసిద్ధినొందియున్నది. ఆకొటను సోలంకి సేనాపతి విక్రమసింహుడు కొలది సైన్యముతో పాలించు చుండెను. ఆయనకు పదునొకండ్ల కుమార్తె దేవయాని యని యుండెను. ఇంకెవ్వరును లేరు ఆ చిన్నది వేషభూషణములం దత్యంత విలాసమును జూపించుచుండునుగాన తండ్రి గారాబముగ నామెకు 'విలాసకుమారి' యని మారుపేరొనంగెను. ఆ విలాస కుమారి పాప మొక్క వడ్డాయైన గడచని పసిలేసమున తల్లి చని పోయెను. భార్య చనిపోయినపిమ్మట విక్రమసింహుడు ఆ విలాసా మాడలేదు. తన ప్రేమనంకితుడు కుమార్తెపై గూర్చుకొని ఆపిల్ల సత్యంతాదరముతోడను ప్రేమతోడను పెంచుచు ను. రాజపుత్ర వీరులు కుమారుల నెట్టి శిక్షాపాఠములు నేయుచుండురో యావిధ ముగ విక్రమసింహుడు విలాసకుమారికి విద్యాబుద్ధులు నెప్పుచుండెను. కుమార్తెకు సంస్కృతవిద్యాభ్యాస మిచ్చుటయేగాదు, అస్త్రవిద్యా భ్యాసముకూడ సరిసమానముగ నిచ్చుటయం దాయం శ్రద్ధతీసు కొనెను. ఒక్కొక్కప్పుడు రణరంగములకుగూడ తీసుకొనిపోయి తద్విషయమైన సంగతులతో బరిచయము నెయుచుండెను.

సాయంసమయమున కింకనొక్క అంగడియ ప్రసంగించెను. సేనా పతి విక్రమసింహుడు తనమేడ దాగ్గర కూర్చుండియుండెను. ఆయన వెనుకప్రక్క విలాసకుమారి కూర్చుండి ఒకచేతితో గువ్వెనబట్టు కొని రెండవచేతితో కాటుకదెన్నెను పట్టుకొని ఆయన తలమీద నెరసిన వెండ్రుకలకు రంగువేయుచు 'పదునై డేండ్ల బాలుడెమిది. అంత సాహసమేమిది? నాకేమియునర్థమగుటలేదు నాయనా! పెద్దవాడైననీంక'

నెంతవీరుడగునో అనుచుండెను.

విక్రమసింహుడామాటలు విని నవ్వి 'అమ్మాయి! ఎన్ని సార్లులా ప్రస్తావన! ఎన్ని సార్లు విన్నానమ్మా ఈ మాటలు సీనోటివెంట ఈరోజు' అనెను.

విలాసకుమారి—నాయనా! ఆ వీరబాలకునిమాట నాకు మరల మరల జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. ఆ వేట పండుగనాడు మీరాప్రాణము లాయనేగదా కాపాడినది. అందుచేత నామాట నాకు మరపునకు రాకున్నది. అడవిపంది మిమ్మును రొమ్మున బొడువవచ్చినపుడుమీ చేతిఖడ్గము జారిపడిపోయినదికదా. ఆ వీరబాలకుడు ఖడ్గముచేబట్టి మీకడ్గమురాకుండిన నా యేదుపంది మీ రొమ్మును జించివేసెడిది గదా. నే నాడుమాట నిజము. తండ్రీ! వాని నొక్కసారి చూడవలె నని నా మనసు గొట్టకొనుచున్నది.

విక్రమ—బిడ్డా! అందుకు చింతింపవలసిన పనిలేదు. ఈసారి నేను రాణావారిని చూడబోవునపుడు నిన్నుగూడ నావెంటఁ దీసుకొని పోదును. అచ్చట రాజకుమారుడు అమరసింహుడు నీకు గాన్పించఁ గలడు. అదేమిటమ్మా! రంగంతయు ముఖమునకు దిగజారివచ్చుచు న్నది. పడఁబోసితివి!

బాలికచేసినపనికి సిగ్గుపడి కారుచున్న రంగునంతను గుడ్డతో తుడిచివేసి యిట్లునెను—

“నాయనా! ఈరోజుననే రాణావారి దర్శనమునకుపోగూడదా?”

ఈ సమయములో దాసి యొకతెవచ్చి యిట్లు తెలియఁబరచెను—
రాజమహిషి కమలావతి దేవయాని నొక్కసారి చూడఁగోరుచున్నది దాసి నొక్కదానిని పాలకీనిచ్చి పంపినది.

విలాసకుమారి కొంచె మాశ్చర్యపడి రాజమహిషి నన్ను చూడవలె నని ఎందుకు కోరియుండును అనెను.

వృద్ధసేనాపతి వ్యంగ్యముగా నిట్లు జవాబుచెప్పెను— ‘బహుశః
సిన్నాకుమార అమరసింహునికిచ్చి వివాహమునేయుదురేమో. ’

౪

విలాసకుమారిని సవారిలో నెక్కించుకొని దాసితిన్నగా కమలాదేవి
యొక్క యంతఃపురమునకు గొనిపోయెను. కమలాదేవి ఎదురుగా
బరువెత్తుకొనివచ్చి విలాసకుమారుని గుచ్చి యెత్తుకొని మరల మరల
ముద్దాడి యిట్లనెను. సీవిక్కడకెందుకు వచ్చితివి? ‘అలా!’

విలా—తమరు పిలిపించిన వచ్చితిని.

కమల—నేనెవరో నీకు తెలియునా? తెలిసినఁజెప్పు.

విలాసకుమారి కమలాదేవి చంకనుండిదిగి మెల్లమెల్లగా ‘తమరు
రాణీగారు’ అని జవాబుచెప్పెను.

కమలాదేవి యామెను దిరిగి రొమ్మున నొత్తుకొని మోమును
ముద్దాడి యిట్లు పలికెను. ‘సీమాటలు మధురము. అందుచే నిన్న
దుగుచున్నాను. నన్ను రాణి యనుచున్నావు. రాణి యన నేమో
నీకు తెలియునా? నీవు కూడ త్వరితములో రాణివయ్యెదవు. రాణి
యగుటకు సీకిష్టమా అయిష్టమా?

బాలిక—ఇష్టమెనంత మాత్రమున రాణియగుటకు సాధ్యమా?

రాణి—బహో! బహుశః నీ కాసంగతి తెలియదు కాబోలు.
నేను నిన్ను రాణినిఁ జేయఁ దలచుచున్నాను. కేవలము రాణి
మాత్రమే కాదు. రాణులకు రాణి, మహారాణినిఁజేసెదను. అదుగో
అటువైపు సింహద్వారము వైపుచూడు. అక్కడెవ్వరా పోవునది?
ఆయన నెవరో తెలియునా? ఇదేమి! ఈవైపు తిరిగెదవేమి? ఆయన
నీ వఱకెన్నడైనఁ జూచితివా యేమి; చెప్పు, త్వరగా చెప్పు.

బాలిక—అయిన రాజకుమారుడు అమరసింహుడు.

కమ—నీ కెట్లు తెలియును.

విలా—మా తండ్రి యాయనగూర్చి యనేకసార్లు చెప్పియున్నాడు. వేటపండుగ దినమున మా తండ్రి ప్రాణము నాయన రక్షించినాడు.

విలాసకుమారి నిజముగాఁ దనను అమరసింహుని కిచ్చి వివాహము చేయుటకు కమలాదేవి నిశ్చయము చేసుకొన్నదని గ్రహింపలేదు. రాణి చమత్కారముగా మాటలాడు చున్నదనియే యామె అభిప్రాయము. అందుకే నామె కన్నుల నీరు నింపినది. అంతకమలాదేవి ఇట్లు పలుక దొరకొనెను. 'ఇదేమి ! నీ కన్నుల నీరు జెట్ట నావశ్యకమేమి ? అట్టి రాజ కుమారచంద్రుడు నీకు లభింప నింక కన్నుల శోకజలంచేల? సామాన్యముగ నే స్త్రీ యైన పది జన్మలు తపస్సు చేసినను అట్టి వరుడు లభింపఁ గలడా? అమరుఁడు నీ దిక్కు చూడలేదని ఒక వేళ చింతపడుచున్నావేమో ! ఆ విషయమై నీకు చింతవలదు. వివాహసమయమున శుభ ముహూర్తమున నీపై వలపాయన కెంత కలదో నీకే యెరుకపడ గలదు.

విలా—శుభముహూర్త మెవ్వరితో, రాణీగారు?

కమ—అనుగో! తిరిగి రాణీగారని నన్ను విలిచెదవేల! నేటి నుండి నేను నీకు తల్లితో సమానురాలను. శుభముహూర్త మెవ్వరితో నని యడుగుచున్నావా? ఆనంగతి నీకొక వారము గోజులలో తెలియఁగలదు. నేను రాణి కెంతకష్టపడి నీనంగతి నెరుక పరచితి ననకొంటివి? చేయవలసిన యేర్పాటులన్నియుఁ జేసి నిన్ను తీసుకొని వచ్చుటకు చారులఁ బంపెదను. నీవిప్పుడు పద. ఒక్కసారి మాఅక్కగారి దర్శనము నేయవలయును. నీముఖ చంద్రమండల మామె చూచినఁ గాని నామాట సమ్మదు. అక్కగారి యొద్ద కరిగి సపుడామెకు, సమస్కారము చక్కఁగఁ జేయవలయును సుమీ !

మరచిపోయెదవు జాగ్రత. మరచిన నామెకు కోపము వచ్చును. ఇదుగో విలాసకుమారి! ఇంకొక సంగతి. నీవు నన్ను 'అత్తా' అని పిలువవలెను. మా అక్కగారిని 'పెద్దత్తగారు' అని పిలువవలెను. జ్ఞాపకముండునా?

కమలాదేవి విలాసకుమారిని పట్టమహిషి యొక్క తీసుకొని పోయెను.

X

నేడు పున్నమరేయి. అచలగడకు నాలుగువైపులను జనులు గుంపులు గూడియుండిరి. సేనాపతి విక్రమసింహుని కుమార్తె దేవయాని నిచ్చి మహారాజు జయసింహునిపుత్రు డమరిసింహునకు కల్యాణ మహోత్సవము జరుగబోవుచున్నది. సాయంకాలమునండియు సభో మండలము బ్రద్దలగునటుల బహుతూర్వానిష్ఠనములు చెలరేగు చున్నవి. వివాహమండపమున దీపములు కలకలలాడుచు వెలుగు చున్నవి. రెండుర్కాముల రాత్రివేళ లగ్నము. సేనాపతి విక్రమ సింహుడు తనకుమార్తెను రాజాధిరాజు కుమారునికిచ్చి కన్యా దానముచేయు భాగ్యమజ్ఞెనని అపరిమితసంతోషముతో బిడ్డను తొడలయందు బెట్టుకొని పెండ్లిపీటపై కూర్చుండియుండెను. రాజు జయసింహుడును పుత్రునిదగ్గఱ కూర్చుండి యాతనిదిక్కు ప్రసన్న వదనుడై చూచుచుండెను. వేదికముందు పురోహితులు మంత్రములు చదువుచుండిరి. సరళబాలిక విలాసకుమారి తన వేలిమునుగు చాటుననుండి తన భావిజీవితేశ్వరుడగు నమరుని యకళంక ముఖ మండలంబును ప్రసన్నదృష్టితో హృదయాంతరాళమునఁ జూచు చుండెను. అమరిసింహుడును, తన భవిష్యత్సహధర్మచారిణియగు

బాలికను, మేలిముసుంగు నుత్తరించు చూపులతో, జూచుచుండెను. కాని వాని మోమున నందేహచ్ఛాయలు పరువెత్తుచుండెను. తండ్రి తనకిచ్చి వివాహమునేయుప్పిల్లి తాను మున్ను రాజ సముద్రతీరమునఁజూచిన లావణ్యవతి యగునా కాదా యని యాం దోళన యాతని గండనోళము క్షేప్తుచుండెను. ఒకవేళ ఆతని చిన్నమ్మ కమలాదేవి అతని నొప్పించుట కాపిల్లి అతడు రాజ సముద్రతీరమునఁ జూచిన కన్యకామణియేయని వాడువేసి యుండ వచ్చును. వివాహమున కాతడు నమ్మితిండుటకు శంకించునమోయని గూడి అందఱును నట్టి అబద్ధపువార్త వేయుపట్లామె యేర్పాటుచేసి యుండవచ్చును. అందుచేతనే అనురుఁ డేమాత్రమును నేనాపతి కుమార్తెతో వివాహము తనకు వలదని నెప్పలేను. ఆమె వేసిన వాడు పూర్తిగ నబద్ధమని యాతడెన్నఁడును దలంచలేదు. అయినను అతనిమనసు పూర్తిగ ననుమానవిరహితమై యుండలేదు బాలిక యొక్క మోము మేలిముసుంగునందు చాగియున్నను అమరసింహుడు కొద్దిగాక్రీగంటి చూపులతోకసిపెట్టఁగల్గెను. ముఖవైఖరిరాజసముద్రతీర మునఁ బ్రత్యక్షమైన సుందరి మోమువలెనే యుండెను. అంత లలిత మును అంతకమనీయమునై యుండెను. శరీరచ్ఛాయలును అటులే శరత్కాల చంద్రికలబాతి విలసిల్లుచుండెను. చేతులవ్రేళ్ళు సరిగా నంత చంపకకోంకములవలె నొప్పారుచుండెను. పాదములు, సరిగ నటులనే దరతరుణకమలంబులరీతి మెరయుచుండెను. పురోహితులు మంత్రపఠనమును సమాప్తముచేసి వారి యాచారానుసారముగా వధూవరులను పాణిగ్రహణంబు నేయింప యంతఃపురమునకు తీసుకొనిపోయిరి. శుభదర్శనముయొక్క సమయమానన్న మాయెను. అందుకొఱకు పుణ్యాంగవలు నూత్నదంపతుల నొక్కచోనిలువఁబెట్టి యిద్దరకును తలకు మంత్రపూతభావ్యములను గట్టుట కుద్యక్తులై

కన్యయొక్క మేలిమునుగును దీసిరి. ఆ చిన్నది వరుని మోముపై తన యపాంగదృష్టి నొక్కసారి బరపి మరల లజ్జచే తలవంచుకొనెను. వరుడును వెంటనే యొక్కసారి వధువుయొక్క మోముపైపు చూపు వాల్చి వెనుకొక్క యడుగువైచి నిలువబడెను. అటుపై నాతడు మఱియొక్కసారి కన్నులు తుడుచుకొని పెండ్లికూతురు మోమును జక్కగా జూచెను. అంత నొక్కసారిగ రమణీమణులందఱును గలిసి మంగళగీతము బాడదొడంగిరి. శంకర్షనులును ఆనందరవములును మిన్నముట్ట వారు చేయసాగిరి. అమరుడు వాని నన్నిటి నసహించు కొనుచు ఎలుగెత్తి ఇట్లనెను. 'ఇగియేమి! ఇది యామెకాదు!'

'ఇదేమి! ఇదేమి! పెండ్లికొడుకు పాటిపోవుచున్నాడు!' అని అన్ని వైపులనుండి వారు ప్రతిధ్వనులు వినవచ్చెను.

అమరుడు మాటాడకుండ యచ్చటినుండి శీఘ్రమే పాటిపోయెను. అతనిని పట్టుకొనుట కనేకమంది వెంట పఱుగెత్తిరి. కాని అతడు ఖడ్గము చేతఁ బట్టుకొని, — 'జాగ్రత్త! ఎవరును నామీద చేయివేయ వద్దు.' అని కోపముతో నుడువుచు బోవుచుండెను.

అట్లు అమరుడు నెలుపలకు వచ్చి అచ్చట నెవ్వడో గుఱ్ఱమెక్కి యుండగా వానిని ఒడఁద్రోసియు గుఱ్ఱము తానెక్కి ఎక్కడకో పాటిపోయె.

౬

దినములు పఱుగెత్తినవి. మానములు దొరలినవి. సంవత్సరములు గడచినవి. కాని అమరసింహుని బుద్ధిమాత్ర మానాటికానాడు చెడి పోవుచుండెను. గాని బాగుపడలేదు. రాణా కుమారునిపై నాగ్రహ మొందెను. ఆయన పుత్రునిఁ బిలిచి యంతరాయము పడిన వివాహ

మును పూర్తిచేసుకొనుమని యాజ్ఞాపించెను. కాని కుమారు డాయన మాటను పెడచెవినిఁ జెట్టెను. ఈ సందర్భములో రాణి కర్ణావతి తమ కులపురోహితుని రానించి యావత్సంగతులనువిశేషింపఁచి రాణి గారితో సాంత్యవచనములు జెప్పవలెనని కోరెను. పురోహితుఁడు రాణిగారి యొద్దకరిగి ఎల్లసంగతులను జెప్పవలసిన రీతిగఁ జెప్పుచు నిట్లు పలికెను,—‘కుమారుఁడు పెద్దవాడై సమస్తము స్వయముగ వివాహము పూర్తిచేసుకొంగలడు. అందుకు సందేహము లేదు. మేవాడరాజు వంశము నుంచి ధర్మపత్నిని విడనాడిన వారెవ్వరు గలరు!’

ఒకనాడు రాణి కర్ణావతి యొక్కతెయు కూర్చుండి విచారమున మునింగియుండెను. కమలావతి ‘అక్కా, ఇప్పుడు నే చెప్పెడి మాట వినెదవా!— ఇక విచారంపవలసిన పనియుండదు. అని నడిచెను.’

కర్ణావతి వినుగుతో—‘ఇంకా నేమివినవలెను.

కమలాదేవి—విలాసకుమారిని పుట్టినొంటినుండి పోపించి ఇక్కడ కొన్నాళ్ళుంచుడు. దీనివలన నురుగు మనసు కుదురుపడునేమో చూడవచ్చును. నాచూటవినుగు, వినుటగు మీకిష్టమా అయిష్టమా?

కర్ణా— నీమాట ఇదివఱకు విన్నముకదా. ఇంతవఱకై నది—

స్వాభిమానియగు కమలాదేవి యా మాటలువిని—, ‘నామాట వినియే యింతై నదిగా! బ్రేను. మీరు అమరుని కన్నవారు. నేను అమరునికి కానిదానను. అందుచే పాపము నేను మీకు చెడ్డమాట చెప్పితిని. అంత సుందరమైన పిల్లకూడ మీ బుధుతనికి పనికివచ్చినది కాదు. నేనును జ్యోతిశ్శాస్త్రము చదువుకొనలేదు. ఈ భవిష్యత్తు ఇట్లు జరుగునని నేనేమి కలగంటినా?

కర్ణా—పోనిమ్ము. గతించిన దానిగూర్చి విచార మెందుకు! ఇంకను మీ సలహా వినవలసిన దేమున్నదా!

కమాలవతి ఏడ్చునారంభించి—“నిజమే మీమాట. మీరమరుని కడుపున గన్నవారు. మీ రాయన కమ్మగారు. ఆయన మీ కొమరుడుగారు నే నెవరిని? నా కేమిసంబంధము! నే దిక్కుమాలినదానను. బిడ్డాపాపలు లేనిదానను. నామాట నిను వా చెప్పరు? నాకిక నిక్కడుండుటకిష్టములేగు. నాపుట్టినిలోకిపోయెదను. పంపించుమని రాణాగారి నడిగెదను.”

అట్లు చెప్పుచు కమలాదేవి ఒడనెల్ల వణక రాణాగారి యొద్ద కరిగెను. ఏమి చెప్పినదో ఎవ్వరికిని తెలియదు. వారి సంభాషణ మూడవవారికి వినబడలేదు. మరునాడు రాణాగారు రాజ్యకార్యభారమంతయు మంత్రిపై సమర్పించి కమలాదేవిని వెంటఁబీనుకొని జయనముద్రతీరమున నేకాంతముగ ప్రమోదభవనము నివాస ముండెను.

2

యువరాజు అమరసింహునకు సోలంకి సేనాపతియొక్క కుమార్తెనిచ్చి అర్ధవివాహము మాత్రము జరిగినదని జనులందఱును వింతగాఁ జెప్పుకొనసాగిరి. ఈ విచిత్రవార్తతోబాటు విలాసకుమారి అనుపమానరూపలావణ్యయని ప్రశంసకూడ లోకమున వేలకొలదిమంది జనుల నోటినుండి వినబడుచుండెను. ఈ మూటనత్యమా యనత్యమా యని యవన సేనాపతి అష్టభైరవుడు రహస్యముగ అచలగఢకువచ్చి విలాసకుమారిని చూచిపోయెను. ఆమె కిప్పుడు పదునాల్గు వత్సరములు. అరవిరసియనాఁగ్రాశస్త్రమైన యీవూభోడిని దురాత్ముఁడగు నష్టభైరవుడు మనమునం దాశించెను.

కొన్ని దినములు గడచెను. ఒకనాటి రాత్రి గాలియాడక ఉక్కుబోయుచున్నది. విలాసకుమారి తమ భవనముయొక్క మేడపైబాసై

తండ్రిదగ్గఱ పడుకొని యుండెను. అంత సరాత్తుగ భయంకరమైన కేకలు విసలుడెను. వారికి నిద్రమెలకువవచ్చెను. చూడగా నలు దిక్కుల మహమ్మదీయులు క్రమ్ముకొని యుండిరి. నిద్రించుచున్న యామె తండ్రి చంకయందున్న ఖడ్గము నొకడు లాగుకొని నిలిచి యుండెను క్రూరకర్ముడైన యవనసేనాపతి అష్టల్ ఖాను నిద్రించు చున్న వీరునిరొమ్ముపై కత్తితో పెద్దప్రేటు వేసెను. విలాసకుమారి యాపాటుచూచిమూర్ఛపోయి నేలమీద పడెను. అష్టల్ ఖాను డాన్సుతితప్పి పడియున్న బాలికపై దౌర్జన్యము గావించుటకు వెకిలి నవ్వు నవ్వుచు చేతులు చాచుకొని వచ్చుచుండెను. కోటలోనున్న కొలది రాజపుత్రులైన న్యము కేకలువిని తొల్రుపాటుతో డాగాపైకివచ్చు చుండిరి. వారలు పైకి రాకుండ మనల్కాను లడ్లు పెట్టు చుండిరి. ఇంతలో నేమి ఆశ్చర్యము! ఇదియేమి! ఈయనెవరు! ఈయనను జూడగనే అష్టలుఖానుకు భయమును ఆశ్చర్యము నుదయించెను. ఎవరో భీష్మణమూర్తి! ఫకీరువలె నున్నాడు! వాని కుడి చేతిలో తళతళ దీర్ఘమైన కరవాలము మెరయుచున్నది. ఆయన కండ్లు పెద్దవి చేసి నిప్పుల గురిపించుచున్నాడు. అష్టల్ ఖాను ఆయనను జూచి మెనుకంజవేసి నిలిచెను. ఫకీరొక్క చేతిలో వాని జట్టు పట్టుకొని రెండవ చేతితో కత్తినాడించుచు నిట్లనెను. 'ఓరి దుష్టా కుక్క బుద్ధీ! నాచేతిలో నీ చావురా నేడు. నీపాపమునకు తగిన శిక్ష కాదురా! ఈ రోజుకు పో, పాటిపో, అష్టల్ ఖాను ప్రాణములు దక్కించుకొని పాటిపోయెను. ఆభయంకరమూర్తి జూచి తక్కిన వాని యనుచరులును వాని వెంట పాటిపోయిరి. ఈ యవకాశ మును దీనుకొని కోటలోని భటులును, 'కొట్టుడు' కొట్టు డని తిరిగి వెంటఁ దరిమిరి.

ఫకీరు విక్రమసింహుని దేహముపై చేయి యుంచి ప్రాణ

మున్న దేమో చూచెను కాని కూతనీ ప్రాణము లంతకు మున్నే పోయెను. పిమ్మట నాయన స్మృతితప్పి పడియున్న విలాసకుమారిని లేవ దీసి తన భుజముపై నెత్తుకొని నెమ్మది నెమ్మదిగా నచ్చట నుండి వెడలిపోయెను. కొంచెము గూరమర్చి పిమ్మట విలాస కుమారికి స్మృతి వచ్చి యిట్లడిగెను. 'మా తల్లిడి నీడీ! శక్తిరుగ్గదగ కరముతో బిడ్డా! ఇకనుండి నీకు నే నే తల్లిడి.

౧

నానీను బాగుకాదు

నింటి రామిసంగతి — ఒక గాన అక్షరు బాదుశాహ నిండుకొలు వునఁగూర్చుండి యందఱ నందోధించి తన సింహాసనమునంకఁజూపి ముక్తకరముతో నిట్లు పలికెను—

“ ఏనాడు ముసల్మాను బాదుశాహ తన నామ్రాజ్యమును శాసిం చుటలో హిందూమహమ్మదీయ భేదమును బాటిచునో యానాడీ రత్నసింహాసనము తుత్తుని యల్లె పోవును. ఇది ముహూటికిని సత్యము.”

మహాప్రతాపవంతుడగు అక్షరుయొక్క భవిష్యద్వాణినేడుబహు శః సఫలము లయ్యెనుగావున, సత్యద్వేషియు కిపటాచారయు స్వార్థపరుఁడుగు బేరంగజేబిష్వాడు సింహాసనమందున్నడు! అతఁడు శోణిత సాగరమునుదాటి దురాకాంక్షయను కిరోరైలముచే భారత వాసుల జాతీయహృదయములు భగ్గుముగావించి, అన్నదమ్ముల రక్తముతో, తండ్రియొక్క కన్నీటిధారలతో అక్షరుమహారాజు యొక్క పవిత్రప్రేతాత్మకు తర్పణములుచేసి, విశ్రయిస్తాముధర్మమును స్వార్థసిద్ధియొక్క యాశచే వికృతమగు కళంకితమునొసర్చి దానవ

దర్పముతో విశాచగర్వముతో సింహాసనమందాసీనుడయ్యెను! ధర్మా
వతారమున విశాచత్వా మహమ్మదుపాపమును బారదోలి ప్రేమ
రాజ్యమును స్థాపించి తన వివోద్యోగదేశములవలన సహనపజాతినాకర్షించి
బలశక్తిగనుగొని గావించియుండెను. కాని దానవసామ్రాట్టుచియూ
జ్జచే న వివోద్యోగదేశములన్నియు కలుమితమై రాక్షసధర్మములుగా
బరిణమించెను! నేటిసమయమున భారతదేశమును ఆపవిత్రమున
లొన్న ధర్మములు యవనశ్లేచ్ఛనాహముల బరగుచు నవయశస్సునకు
బాల్బుడి పోయెను నమస్తకర్యావర్తమును పీడితహిందూజనులయొ
క్క హాహాకారములతోను యవనవిశాచగణముల అట్టహాసములు
తోడను ప్రతిస్పందించుచుండెను. మేచ్చులలో మహర్షి త్యాచార
ములను క్రూరపాపాచరణములను జూచి యార్యజాతి విస్మితయుస్తం
భితయునై యుండెను. అరునెక్కింట్ల హిందువులును ధర్మలోపమునకును
పాపస్పృశకును జం దుఃఖితులై ఏమియుఁజేయలేక యూరికుండిరి.
యముచానదీతీరమున నేడు వేదపారిము నిషేధమాయెను. జాహ్నువీ
తరంగములమీఁద నేను శంఖధ్వని ప్రతిధ్వనింప వలనుపడదు. మంది
రముల చుంగళాకాంతి పాడకూడదు. వ్రతములు, శాస్త్రాధ్వయనములు
పురాణములు, సాంఖ్యము, పాతంజలి, గీతలు, ఉపనిషత్తులు ఇవి అన్ని
యు మను యారాశరుల జన్మభూమియందు మాఘకాళిదాసులు పెరిగిన
భూమియందు బహిరంగముగఁ దలంపఁ బడకూడదు. ఎక్కడైన
సంస్కృతపుస్తకము కనబడిననది యగ్నిహోత్రసమర్పణము నేయ
వలెనని యాక్షప్రబలియున్నది. అంతేకాదు. ఎంత పరిశ్రమతోడనో
తయూరై ఎంత ప్రయత్నముచేతనో రక్షితమై అసంఖ్యజనులచే
నమ్మానితమైఅశంతప్రేమతో పూజితమైయున్న దేవతావిగ్రహములు
ఏ నిర్జన గృహముననో మారుమూల ఆకుల మరుగునదాగియుండ
వలసివచ్చెను. ఏమికారణము! బాదుశాహాగారి ఆజ్ఞ హిందువుల దేవ

మూర్తులు ముసల్మానుల చుసీదులకు సోపానములక్రింద వేయవలెనని వర్తిల్లుచున్నది! అహ! జ్యోతిర్మయులును పవిత్రతానుయులగు నార్యులగుమను లీ శాపముల భయమున శూపురహనుండి యటకు రాజాలకుండి. యవనుల యుద్దేశము పురుషుల యుగ్రముసఖంబుల కొఱకే స్త్రీలతో యుద్ధమించినదని తెలిసినప్పుడు! అక్కటా! భారతభూమి ఒక్క అరణ్యమైపోయెను గదా. కృషీవలు పాలముల కేగుటకు ఝడియచుండిరి. వానిష్ట వాకళ్లు బ్రలచుకొని ఆవుల నెద్దులను గాచుకొని కేలమీసపడి యేడ్చుచుండిరి కారణమేమి! గోమాంసము తినినగాని యీ యవనుల జరరాగ్ని కరితృప్తి నొందదట!

ఒకనాడు బౌరంగజేబుచక్రవర్తి తన జమ్నామసేనముక్కు అగునపై నిల్చి కన్నులు మూసి సమాజ చదువుచుండెను. అదనకు వేసుక దెలికాదు అష్టలుఖాను ఆయన వెనక నిలిచి సరిగ నాయన పలేనే సమాజ చేయుచుండెను. కొంతసేపటికి సమాజ సమాప్తమాయెను బౌరంగజేబు అచ్చటినుండి వెడలి వెక్కుకున్న స్థితిక నిర్మిత చతురశ్రనేపై మోకాళ్లపై నొని కొంతసేపు జేతులు జోడించుకొని కన్నులు మూసికొని యుండెను. అటుచుట్ట కొంత సేపటి కాయన కన్నులు దేరెను.

వెంటనే అష్టల్ ఖాను చేతిలో నొక చిత్రపటముపట్టుకొని మ్రోక్కువంగి సలాము చేసి పాదుశాహా యెదుట నిలువఁబడెను

చక్రవర్తి—అష్టల్ ఖాన్, నేడేమి సమాచారము! కురానుసరీఫాన కనమా. ము సల్మీ నే దెవ్వరైన కాఫరు నీ కాగ్రహపాత్రు డయ్యెనా? చెప్ప—అ దెవ్వరి చిత్రపటము!

అష్టల్—ఇది యా గుజ్జపునవారు కుంక మొగం మొక్కజొన్న కూటిగాడు సిపాయిసాలా కాఫరుగాడి పాతచిత్రపటము. ఇదిగోచిత్ర

గించండి. వాడే తెల్లగుట్టనుక్కో చేతిలోని ఖడ్గముతో మొక్కజొన్న కండ్లెట్టు తినుచున్నాడో, ఇంకొకపటము.

ఆ మాటలు విని చక్రవర్తి తక్షణ మొక్కసారి సవ్యయంతలో ముఖము ముక్కలించుకొనెను. పిమ్మట మరల చిత్రపటము పంకజూచి యిట్లనెను,—‘తెలిసి, ఏ. రావోరు సిపాయిసాలా దుర్గాదాసు గాడి పటమా? మంచిని తెలియజెప్ప. శాంతిమయ మహమ్మదీయరాజ్యమును గ్రేగోళము నేయు వ్యవస్థ యేమైన వచ్చినదా యేమి? అప్పుట్! ఇది యదార్థము ఈ మొక్కజొన్న తిండిగాండగు కాఫరుల మాట జ్ఞాపకము వచ్చినంత నొడలు మండిపోవును సుమా.

అప్పుడాను వైవారముచేసి ఇట్లనెను,— ‘సార్వభౌమా! ఈకాఫరు సేనాపతినీ తిల తఱగవలసినది తమ రాజ్య యిచ్చి ఇప్పటికి రెండు సంవత్సరములై నది నేటికి మనకు సంపూర్ణ అవకాశ మున్నది.’

చక్ర—ఏమిటి? ఎట్లు? కాశము దొంగినది.

అప్పుట్—కాఫరులు సిన్న రాత్రిస్వయముగ సోపట్టణమునకు వచ్చియున్నాడు.

చక్ర—ఒంటరిగ వచ్చినాడా?

అప్పుట్—మహావ్రభూ, ఒంటరిగ రాలేదు. ఆయన వెంట కొలదిమంది రావోరు సిపాయిలు వచ్చియున్నారు. కొంతమంది ఆడవాండు కూడ నున్నారు. జస్వంతసింగుయొక్క చిన్న కుమారిని కూడ దీసికొని వచ్చిరి.

చక్రవర్తి ముఖమున మందస్థితరేఖ బడయించినవి. ఆయనెట్లు చెప్పవోడగెను ‘అర్థమైనది. కొండ యుద్ధమందు యశ్వంత సింహము వచ్చిన పిమ్మట వాని రిస్తేదారుడు యోధపురమునకు వెడలిపోయినాడు. అప్పటినుండి యంతవఱకు నిట్టి సంతోషవార్త

నెవ్వరు నా కెరింగింపలేదు. అప్పుల్! నీవు తత్త్వ ణము పోయి శాహా జాదా అక్కరు కుమారుని నాయొద్దకు పంపుము.”

అప్పుల్ ఖానుడు చక్రవర్తి యాజ్ఞను జెల్లించుట కరిగెను.

చక్రవర్తి తనలో తానిట్లు వితర్కింప నారంభించెను. ‘ఇన్ని దినములకు మొగలు సామ్రాజ్యమునకు ప్రాచీన శత్రువును గీట డగింప సవకాశము దొరకెను గదా! యశ్వంతసింహుని పుత్రుని నేడే తలవరుల కరకు కరవాలముల కెరగా నిత్తును గదా.

కొంతతడవునకు శహజదా అక్కరు అప్పుల్ ఖాను వెంట వచ్చి నలాముచేసి నిలిచెను! ఔరంగజేబు తన కుమారునితో నిట్లు మాట లాడ నారంభించెను,—‘శహజాగా! మన మహమ్మదీయ సామ్రా జ్యమునకు శత్రువులుగా నుండిన యశ్వంతసింహును వాని కుమారుడగు పృథ్వీసింహును వీలగునంతవఱకు వారియనుచరులతో సహా బహుచతురతగా మనము చంపి వేసియున్నాము. కాని యా కులము నందింకొక్క చిన్న విషపుపురుగు బ్రతికియున్నది. దానినిఁ గూడ వెంటనే రూపుమాపవలెను. ఆ పాము పిల్ల నేను మన పట్టణము వచ్చెనని అప్పుల్ ఖాను చెప్పుచున్నాడు.”

శహజదా అక్కరు ఇట్లు బదులు చెప్పెను,—‘మహాప్రభూ! యోధపురాధిపతి జన్వంతసింహుడు చనిపోయిన పిమ్మట వారి రిన్నేదారుడును కొంతమంది సిపాయిలను చిన్నకుమారుని వెంటఁ దీసుకొని నేడు ఢిల్లీపట్టణము వచ్చెదరని నాకు తెలియును. కాని వారలు ఒక్క ఊణమైన నాగకుండ వెడలిపోవుదురని కూడ తెలియ వచ్చినది.

చక్ర—కావచ్చును. వారు జోధపురముపోయి ఈ పాము పిల్లకు పట్టము గట్టి మరల మనకు ప్రబలశత్రువు లయ్యెదరు. కాబట్టి యిదుగో మా యాజ్ఞగైకొనుము. జన్వంత సింహుని సిపా

యిలను లాలించియో భయపెట్టియో యా చిట్టిపాపరేనిని మా యెదుటఁ బెట్టునట్లేర్పాటు నేయుము. వానిని పరలోక మంపునం దాక మా హృదయవేదన చల్లారదు.

శహజాదా—మహాప్రభూ! నేడు జన్మంతసింహుని రిస్తేదారుడు ను పతిపుత్రుల నెడబాసి, మహారాణియు మహాదుఃఖముననున్నారు. తమరు సమస్తభారతవర్షమునకు చక్రవర్తులు. అందుచే నట్టిదిక్కులే నట్టియు శోకాతురయునగు పతిహీనమహారాణి తమసింహాసనము యొక్క శరణుగోరుచున్నది. అట్టియెడ నిట్టి యాశ్రిత రాజపరివారమును నిర్బంధించుట రాజనీతి విరుద్ధమని మనవిచేయుచున్నాను.

చక్రవర్తియొక్క ముఖమండల యొక్కసారిగా నెఱ్ఱవడెను. ఆయన త్రోధపూర్వకముగ నిట్లు పలికెను,—అరే గాడిదా! నోరు మూను కొనుము. మాకురాజనీతి బోధించెదవా? విపన్ములైనను శరణాగతులైనను ధనహీనులైనను ధనవంతులైనను కాఫరులకు దయఁజూపించ వలెనను రాజనీతి నీ వే శాస్త్రమునందు చదివితివి? ఇదిగో మేమిప్పు డాజ్ఞాపించుచున్నాము. వెంటనే చెల్లించిరమ్ము. తెలివితోచేసెద వో బలముతో చేసెదవో లాలించెదవోలేక యుల్లిపించెదవో—అటు లైనగానిమ్ము. రాజకుమారుని తల్లియొడినుండి లాగి తలవరులకత్తుల కెరవెట్టుము. తక్షణమేపోయి రారోరులకు మాహుకు మిదియని తెలియ జేయుము. యోధపుర నరేళుని చిన్నకుమారుని డిల్లీశ్వరునికి జూపకుండ నిచ్చుటనుండి బయటకు పోవుటకు వీలులే దనుము. నీ వొక్కడవు పోఁజాలనియడ అష్టర్ ఖానునుగూడ వెంటఁదీనుకొనుము. పొమ్ము. అష్టర్ నీవుకూడ పొమ్ము. వెంటనేపొమ్ము. ఆ మొక్కజొన్నకూటిగాడగు రారోరుసేనాపతితో మా యాజ్ఞ చెప్పు—జన్మం తసింగుని పుత్రుని మాయొద్దకు పంపిన వానికి మేవాడు సుబేదారు గిరి ఇయ్యఁగలము. అట్లుచేయనిచో మేము ఢిల్లీలో కాఫరుల రక్త

ప్రవాహములను పాటించెదము. మొగలుభౌజకు మా ఆజ్ఞయిది. రాశోరుల శిబిరమునకు నాల్గువైపుల ముట్టడింపవలెను. ఎవ్వరిని పార్తిపోనియ్యవలదు. అక్కరు! నీవు వెడలిపోము. ఒకసారి మా పెద్దన్న మోఅజము మా యాజ్ఞ నల్లంఘించి యేమయ్యెనో జ్ఞాపకముంచుకొనుము”

శహజాదా ప్రత్యుత్తరమియ్యలేదు. శిరమువంచి చక్రవర్తి యొక్క యాజ్ఞను నమ్మితింది సంతోషముతో అష్టపులుఖాను వెంటనరుగ సందిద్దుడై నటుల కనబడెను.

౨

రాశోరు హిరుడు

ధిల్లీ సగరమున నొక పెద్ద భవనము లోపల చావడియందు జోధపుర మహారాణి అరుంధతిదేవి తన చిన్నకుమారుని చంక నెత్తుకొని నిలుచుండి యుండెను. ఆమె ముందు రాశోరు సేనాపతి దుర్గాదాను నిలువబడియుండెను. వారిలిటుల మాటలాడుకొనుచుండిరి.

దుర్గా—దేవీ! మేము నిజముగా మోసపోయితిమి. నేను మొదటనే చెప్పితిని, రాజకుమారుడగు అజిత్ సింహుడును రాశోరు రాజ వంశరమణీమణులును ధిల్లీపట్టణమునకు ఎచ్చు పైమాత్రమును దగదు. మనము తెలిసియు విషనర్పముల పుట్టలో చేయి పెట్టితిమి.

రాజమహిషి—ఏమి? మనము తిరిగి ధిల్లీశ్వరున కట్టి యపకారము చేసితిమి? నేను రాజేంద్రుని పట్టపుదేవినై యుండియు నాయన నిర్ధయవలన వీధిలోని బిచ్చపుదానినైతిని! ఏ యపరాధమెరుగని నా వీరపుత్రుని రాశోరురాజకులరత్నము నాయ సహరించివేసి యున్నాడు. అనేకమా యోషాయములచే నాయన జీవితేశ్వరుని

ప్రాణముల జూరగొన్నాడు. ఆయనకోరిక లన్నియు సఫలములైనవి గదా. ఇంకను కత్తుల గట్టుకొన్న మొగలుపై న్య మీ శోకభవన మును ముట్టడింపనేల !

దుర్గాదాసు—దేవీ ! ఈ దాసుని తప్పును తమింపుము. దానవ ఔరంగజేబుకు ఇంతవరకు గ్రోలిన దేవతల రుధిరముతో దప్పితీర లేదు. తమ కింకను బోధ కాలేదు కాబోలు. ఈ ప్రతాపమంతయు తమకు నూతనముగఁబుట్టిన చిన్నిపాపనిమీద. ఆయన దిక్కుమాలిన యాగ్రహ మీరారోరు రాజకుల శ్మద్రకమలకళికపై విజృంభించు చున్నది.

మహారాణి అరుంధతీదేవి తన చంకనున్న బాలుని తిరిగితిరిగి ముద్దాడి కన్నుల నీరునుంచుకొని యిట్లు పలికెను—‘అట్లనవద్దు. అట్లనవద్దు, దుర్గాదాసు ! ఆ మాట యెన్నటికిని జరుగనేరదు. ఈ పసికూన పాలుత్రాగు బిడ్డయేడ. అతలై శ్వర్యముతో తులఁదూగు చక్రవర్తితో శతృత్వమేడ. ఏ దానవుడైన నంతకరినవృద్ధయుఁ డుండునా ? దుర్దాంతదానపదళితమై సంపూర్ణవిదానశమైన నందనవన మందు కడపట కీ చిన్న పారిజాత కనుమమును గూడ హతము నేయ నుద్యోగించునా ?

దుర్గాదాసు సదుమునుంగి వ్రేలాడు కరవాలము నెత్తి ముద్దువెట్టు కొని యిట్లనెను,—‘ఎవరైన నట్లుద్యోగించిన నుద్యోగింపనిండు. ఏ దానవున కంత సాహసముండునో చూచెదను. దేవీ ! తమ రంతఃపురము లోని కరుగుడు. మీకు త్వరలోనే కబురు పంపెద. మొగలు పై న్యమిట్లుముట్టడించుటకు కారణ మరసెద. మీరేమియుఁ జింతింప వలదు. ఈ దుర్గాదాసు మీ నమ్మకమైన దాసానదాసుడు.’

మహారాణి—మీ రింకను బాదుశాహ దర్బారునకు పోలేదా ? బాదుశాహ మీతో మేమన్నాడు !

దుర్గాదాసు—బౌరంగజేబు మాయలమారి యనియు మోస గాడనియు మీరు లెన్నగా నెరిగియే యున్నారకదా. ఆయన మర్తము విడిచి ఎన్నడైన మాటలాడునా? ఆయన ఈ మాటలు మాత్రముమాతో ననెను—‘మీరు ఢిల్లీవిడిచి వెడలక పూర్వమే మా యాజ్ఞ మీకు జారీయగును. మేము సత్వరముగఁకే కబురు పంపెదము.”

ఆమాట లని దుర్గాదాసు ఒయటకు వచ్చెను. గుమ్మము యొద్ద రాజోరు పై న్నీయు నిలిచి యుండెను. వారి ముందు చక్రవర్తి కుమారుడు అక్కరు వచ్చి ఖన్నవదనుడై నిలిచియుండెను. ఆతని ప్రక్క చల్లారిని కొరవిని బోలి అష్టపుల్ ఖాను కదలక మెడలక నిలిచి యుండెను. దుర్గాదాసు అక్కరును గౌరముగ సభివాదనమునీసి దగ్గరకు పోయి నిలువఁ బడెను. అక్కరిట్లు నడిచెను,—ఏరెరాజోరు సేనాపతి! నేడు నాకిష్టము లేక పోయినప్పటికిని తండ్రిగారి దూత్య ముచు నై కొని మీతో గలిసికొనుటకు బయలుదేరి వచ్చితిని. వారు మీకు పంపిన సందేశమంతయును సేనాపతి అష్టపుల్ ఖాను మీతో విశదముగఁ జెప్పఁగలడు. ఒకవేళ నే నాయన హుకుమును జెల్లింప నేమోయని యాయన నావెంట అష్టపుల్ ఖానును గూడఁ బంపిరి. మంచిది. అష్టపుల్! తండ్రిగారి యాజ్ఞను రాజోరు సేనాపతితో సాక ల్యముగ విప్పి చెప్పివేయుము. నేనిప్పుడు జాన్మారునీదుకు పోవ లెను. నీవు కొంచెము సేపుండి రాజోరు సేనాపతి యభిప్రాయ మును గనుగొని నాతో వచ్చి కలియుము”

అట్లు దూతకృత్యభారమును అష్టపుల్ ఖానుకు ఒప్పగించి అక్కరు మెల్ల మెల్లగాఁ బోవుచు ఏమి యాలోచించుకొనుచుండెనో తెలియ రాదు. ఇచ్చట అష్టపుల్ ఖాను చక్రవర్తియొక్క యాజ్ఞ నెట్లు రాజోరు సేనాపతికి వెలిబుచ్చవలెనో తెలియక తన్నుకొనుచుండెను. వాడు

బెగరి బెడరి నలుదిక్కులఁ జూడవారంభించెను. తరువాత కొంతసేపు నేలవంకఁ జూచి సెన్ముట దుర్గాదాసు ముఖమువంకఁ జూడసాగెను. అంత నొక్కసారిగ వాని యొడలెల్ల గజగజ వణక నారంభించెను. వాడు పటములో చూచిన శ్వేతాశ్వపు రాతు మొక్కజొన్న కూటి వాడు రారోరు వీరుడు రక్తమాంస ప్రాణములతో నెగుట పూర్తిగ బ్రత్యక్షమాయెనని గ్రహించుకొనెను. వానిఁ జూడఁ జూడ అష్టలే ఖాను ప్రాణములు పై కెగిరి పోవుచుండెను.

దుర్గాదాసు—సేనాపతిగారూ! చెప్పండి. బాదుశాహగారు మాయందు దయయుంచి యేమి సెలెవిచ్చిరో చెప్పుడు.

వీర రారోరు సేనాపతియొక్క యా గంభీరవాక్యముల కాపురు షుండగు అష్టలే ఖాను యొక్క హృదయమున నురుము లురిమినట్లు వినబడెను. వాడు మనస్సులో నప్పుడు యోచించుకొనెను.—ఇన్ని దినముల కర్థమైనది. ఈ కాఫగు బహద్దూరు యొక్క చిత్రపటము చూచినప్పుడు బాదుశాహ కూడ మనస్సులో భయకంపితుండగుటకు కారణము గ్రాహ్యమైనది.

దుర్గాదాసు మరల—‘చెప్పడు’ ఎమి చెప్పవచ్చితిరో.

అష్టలే—నన్ను తీసించెదమనిన చెప్పెదను—

దుర్గాదాసు నవ్వెను. కోశాధ్యక్షుడు చంద్రభానుడు ‘మీరు దూతలు. ఝడియవలసినవని లేదు. అనెను.

అష్టలే మాటాడలేదు.

సేనాపతి రఘురాధుడు నవ్వుచు నిట్లనెను. ‘మేము శాపురుషశ్రీతి వ్రలను లత్యము సేయఁము. తీయించెదము. మీకు భయ మవనరము లేదు.

అష్టలే ఖాను నలుదిక్కులును జూచి—‘అటులైన—అటులైన జెప్పెద. మీ పాదముల ముందుపెట్టెద—కాని మీలో నెవ్వరైన

నా బుర్రెగరగొట్టి పరలోకమునకుబంపఁ జూచిఁచో నిచ్చట నాకు సాయము నచ్చట కొక్క మహమ్మదీయుడైన లేడుగదా.' అనెను.

దుగ్గాదాను—అట్లులైన మీరు చక్రవర్తిగారి యొద్దకేగి మనవి చేయుడు. మేమే దర్బారుకు నచ్చెదము. వాఁనిచ్చునాక్షయేమో విందుము.

అప్పుల్—అబ్బో, అట్లు జరుగ వలసిందదు. అట్లుచేసి బాదు శాహ ముందుకు పోతినేని నన్ను కొంత వేయించును. మంచిది. నా కర్కమెట్లుండిన నట్లుగును. నే చెప్పెద వినడు. బాదుశాహ ఇట్లా జ్ఞాపించెను. మీ యొద్ద నున్న జస్సంతేసింహుని చిన్నకుమారుని నేడు బాదుశాహ యొద్దకు పంపించినయెడల''

దుగ్గాదాను—పంపించినయెడల, పిమ్మట నేనూ, శ్రీఘముగారి జెప్ప. రుషియనక్కరలేదు.

అప్పుల్—పిమ్మట, ఆయన చాలా మంచిచూట చెప్పియున్నాడు. బాదుశాహ దగ్గట కా పిల్లవానిని పంపినయెడల చారీ నమస్త మార్వాడరాజ్యమును నేనాపతి యగు దుగ్గాదానునకును అతని యనుచరులకును వదలివేయఁగలరు వారందఱును చాల సుఖైశ్వర్య ములతో—''

దుగ్గాదానుయొక్కపిడుగువంటి కంఠస్వముతిరిగి మునుపటివలెనే అప్పుల్ ఖాను చెవులపై బడెను. ఇక చాలించు మీమాటలు మొక్కమైనవి. అప్పుల్ ఖాను వణకుచు నేలమీద చతికిలబడెను తరువాత మరల దైర్యముతెచ్చుకొని మరల ప్రారంభించెను,—'చక్రవర్తిగారిహుకుము యొక్క తాత్పర్యము మీ కింతవఱకు సర్థమైనట్లు లేదు. ఆయనకు మీ మీద చాలదయ. ఆయన నిజముగ మీకు మార్వాడ రాజ్య మంతయుఁ గట్టిపెట్టును.

రఘు—చక్రవర్తి కేమైన బిచ్చ యెత్తినదా యేమి? మార్వాడు రాజ్యమెప్పిడును స్వతంత్రమైనదే. దానిమీద చక్రవర్తిగారి కేమి యధికారమున్నది? ఆ సంగతి అటుండనిమ్ము. మే మిప్పుడిందుకు సమ్మతించనిచో?

అప్పుర్ —కౌను, నుంచిసంగతి జ్ఞాపకము చేసితిరి. ఒక వేళ మీరీపిల్లవాని నిచ్చు విషయములో సమ్మతించిచో, చో-చో—”

రఘు—చో—చో నేమిగును? చప్పున చెప్పవలెమీ తెలియకున్నది. నా కెక్కడినహాయమిచ్చి పంపించినాడు. బాపురే! బాదుకమాతయన చెప్పినది. ఇందులో నాజోక్య మేమీ లేదు. ఆయన చెప్పినదే చెప్పుచున్నాను. సమ్మతించనిచో ఢిల్లీ వీధులలో నేడు మీరక్త వరదలు ప్రవహించును అని సెలవిచ్చాగు. మిమ్ములనెవ్వరిని పాటిపోనియ్యరు.

ఈమాట విన్నతోడనే ర్షుణ ర్షుణ మని రారోరు వీరుల మొలల యొరలనుండి కత్తులు వెలువలకు పచ్చి సలిచినవి. వాని మెరుపులు సూర్యకిరణములను ధిక్కించుచుండెను.

దుగ్గా— ఇప్పుడంతయు సర్థమైనది. నా అనుమానమంతయు యథార్థమైనది. ఇందుచేతనే దానవచక్రవర్తియొక్క సైన్యము మా నివాస స్థానము చుట్టు ముట్టినవి. ఇక దానవసేనాపతీ! మామాట విను. నీవు దానవ చక్రవర్తితో నిట్లని విన్నవించు. మే మాయన ఆజ్ఞను బాలించు వారము కాము. మా యొద్ద అయిదువందల రారోరు వీరసైన్యమున్నది. ఈ అయిదువందల రారోరు వీరులను కరవాలముల నెత్తిన ఢిల్లీశ్వరుని లక్షసైన్యమును మడియింతురు. ఈ అయిదు వందలతో నొక్కడైన బ్రతికి యున్నంతకాలమును స్వగృహుడైన జన్మంతసింహుని చిన్న కుమారుని దానవచక్రవర్తి చేతుల ముట్టనియ్యడు. కావునను చక్రవర్తితో మఱియొక్కమాట కూడ చెప్పము. మేము రాజపుత్రవీరులము. మాకు మృత్యువనిన

ప్రేమ. ఎప్పుడును మెడకు కట్టుకొని తిరుగుచును. ఇక పొమ్ము ఇక్కడనుండి లేచిపోమ్ము.

అప్పుడో వణకుకొనుచు వెడలిపోయెను. మధ్య మధ్య నెవ్వరైన దనను గొట్టువచ్చు చున్నా రేమో యని వెనుకకు తిరిగి చూచుకొను చుండెను.

దుర్గాదాసు తన యనుచరుల దిక్కుచూచి బిగ్గరాఁ బల్కెను. — ‘రాకోరువీరులారా! సుజానతు చందావతు వంశజులారా! నేడు మన మనుష్యజన్మ ధన్యమైనది. మనము నేడు మన హృదయ శోణితమును ధారవోసి స్వర్గస్థ యశ్వంతసించుకొనుటకు రాక్షస సమాఖ్యచేతిలోఁ బడకుండ రక్షింపవలసియున్నది. ఆ దానవ చక్రవర్తి కలలోనైన నెరుంగనిసంగతి నేడు కన్నులతో జూడఁ గలదు. అయిదువందల రాజపుత్రవీరులు అయిదువేల యవనిపాలు లకుమించి ఈరోజు యమలోకమునకు పంపించఁగలరు. నేడీ రాజ ధాని ఢిల్లీనగరములో ముసల్మానుల క్షయ మందలై పారగలదు. అడుగో చూడుడు దేవమూర్తియగు యశ్వంతసించుడు స్వర్గ లోకమునుండి ప్రసన్నదృష్టితో మన రణసముద్రమును జూడవచ్చు చున్నాడు. ఉత్సాహపూర్ణులై పనిసేయుడు. ఇక నాలశ్యము నేయ రాదు. మీమీగుఱ్ఱముల నెక్కుడు. ఒక్కసారి యందఱు నైక కంఠ్యముగాఁజెప్పుడు. ‘జయ్! రాజాయశ్వంతసించుగు జయ్!’

వెంటనే వారంద రొక్కపెట్టున జయధ్వానము నేసిరి. ఆ జయ ధ్వానము నలుదిక్కులను ప్రతిధ్వనించినది. విశ్రాంతిభవనమునఁ గూర్చుండియున్న బాదుశాహాయొక్క చెవులబడి యది యాయ నకు విస్మయజనకమయ్యెను —

శాపాదా అక్కరుచక్రవర్తియొక్క విశ్రామభవనమున చక్రవర్తి సముఖమున వచ్చి నిలువఁబడియుండెను. అతని మోమున విచార రేఖలు పొడనూపుచుండెను. చక్రవర్తి యాతనిఁ జూచి ‘రాశోరు నేనాపతి యెంతిమూర్ఖుడో భావింపజేసెను. మా యాజ్ఞానువర్తియగుట కిచ్చగింపలేదు. వాని కింకను మననంగతి గోచరింపలేదు. ఢిల్లీశ్వరు నకు నేన లెన్నియున్నవో నాడెరుంగడు. వారల నందఱను వధించి యా పాముకూసను బట్టితెప్పించి తలవరుల కరకుకరవాలముల కైగొవించుము.

అక్కరు గద్గదకంఠముతో నిట్లు ప్రత్యుత్తర మొసంగెను,—
‘నాయనగారూ! నేను నేచూచిన భయంకరస్వశ్యమును స్వప్నము నందైన నెరుగను. నేను తూరమునుండి చూచుచుంటిని. తమరు అష్టర్ ఖానుచే పంపినరాయబారిమువిని అయిదువందల రాశోరు పీరులును ఒక్కసారి పిచ్చియై తిన్నట్లైరి. అందఱును తమ ఖడ్గములను ఒరలనుండి బయటకుతీసి మెరపించుచు ఆనందముతో గంతులు వేయ సాగిరి. అదిగో ఇప్పటికిని యాకత్తుల ఝణఝణశబ్దములు దిక్కుల మారుమ్రోగుచున్నవి అటుపిమ్మట—”

చక్రవర్తి కిలకిలనవ్వుచు—‘అటుపిమ్మట, నీ వాపిచ్చికుక్కలు కరచునేమోయని భయపడి అంతఃపురమున నాడువాండ్ర చీరచేరఁ గుల దాగుకొనుటకు పాఠివచ్చితివి! అదేనా నీవు చెప్పునది ఇంకేమున్నది చెప్పు!

అక్కరు తండ్రిచెప్పుమాటలేమో గ్రహించలేదు, తిరిగి తనదారిని తాను చెప్పనారంభించెను—“అటుపిమ్మట నేనుజూచిన భీషణదృశ్య మిప్పటికిని నాయొడలఁ గంపింపజేయుచున్నది. రారోరువీరులు తాము చచ్చినపిమ్మట తమస్త్రీలను శత్రువు లేమిసేయుదురోయని యొక గదియందు తుఱాకినుంచుచి యందు నాపూబోడుల బిగించి యొక్కసారిగ నిష్క్రమించిరి. ఒక్కసారిగ నైదువందల రమణీమణుల భీషణవృద్ధులనుదారతమగు ధ్వనివచ్చి నా చెవులఁబడినది. అటు పిమ్మట క్షణకాలములో నంతయు దహనమైపోయినది. ఆవందల కొలది రమణీమణుల కోమలదేహము నొక్కసారిగ భస్మరాసిగా మారిపోయినవి.”

బేరంగజే బామాటలకు మఱియే నష్టము—“ఎంత సుందర దృశ్యము! రాజద్రోహులును విభర్షులును కాపురులును నగు వారలు ఢిల్లీశ్వరుని యాజ్ఞ పాలింపఁ జూపఁగలము, వారింతట వారే వెంటనే అనుభవించిరి. ఇంక రారోరు నేనాపతి దళమును మన మొగలు సైన్యము సంహరించుట కనుమానమెందుకు?

అక్కరు —దేవా! తుమించిన నష్టమేమున్నది? వీరులగు రాజపుత్రులు శత్రులగుటకు బదులు మిత్రులైనచో మన మున ల్కూను సామ్రాజ్యము దిగిగింతములందును దినదినమును కీర్తవంత మగును గదా! కావున నీ దాసుని విన్నప మాలింపుడు, రారోరు వీరభటుల యపరాధము తమింపుడు. వివిన్నయు నిస్సహాయయు శోకాతురియు నగు రారోరు రాజమహిషినియు, ఆమె నిరపధిరాయగు చిన్న కుమారునియు జోధపురము బోవుట కినుష్ఠముండు.”

చక్రవర్తియొక్క ముఖమండల మొక్కసారిగ రుధిరపూర్ణ మాయెను. ఆయన తీవ్రమైన క్రోధముతో కొంత సేపటి వఱ కొక్కఁడేతరుగ అక్కరు ముఖమువంక రెప్పవార్చుకొని చూచెను.

పిమ్మట నాయన లేచి నిలువబడి యిట్లు తీవ్రముగాఁ బల్కెను,—
 ‘ఇన్ని దినములనుండి నేనెరుగ నైతిని. నాప్రక్కలో విషపుపురుగు
 పెరుగుచున్నదా? అహ! ఎంత యన్యాయము! నీ వేమంటివి? ఓరి
 మూర్ఖడా! నన్ను కుమారుఁ డనుకొనుటకు సిగ్గుచున్నది.
 ఔరంగజేబుయొక్క జీవన వ్రతమేమో యెరుంగుదువా? ఈ సమగ్ర
 భారతవర్షము నుండియు కాఫరులను దుడిచి వేయవలెననిరా నామ
 నోరధము! అట్టియెడ నీ నంటి మూర్ఖుల యుపదేశముల మాయ
 లలో బడి చిరకాల శత్రువులను పాటిపోనిత్తునా? ఎంత విచార మెంత
 విచారము! ఎవరి మాట వింటినో తెలియదు గాని నీ పేరన్యాయ
 యముగ నా మొగలు సామ్రాజ్యకులకళంకుడగు అక్బరు పేరు
 మీద పెట్టితిని. అందుచే నీ బుద్ధులు గూడ నెత్తినవేమో! ఓరీ!
 మూర్ఖడా! నా మనోసిశ్చయము విను. రారోరు రాజ్యమును
 యోధపురముతో నహా శీఘ్రమే శ్వశాసనాటిక నేయకుందునా?
 నీకేమైన ప్రాణములపై యాశయుండినఁ దత్ప్రాణము నా యెదుట
 నుండి లేచిపోయ్యు. ఇక బ్రతికి యుండగా నా యెదుట నీ పాపిష్ఠి
 ముఖమును జూపకుము.

అక్బరుయొక్క కోమల ముఖమాడల నెట్టి గౌరెను. ఆయ
 నిట్లు పల్కెను,—‘మీరు భారత వర్షాధీశ్వరులు, ముప్పదికోట్ల
 హిందూ ముసల్మానుల భాగ్యవిధాతలు, పవిత్ర మహమ్మదీయ
 ధర్మావతారమూర్తులు; భారత దేశముయొక్క రాజాధిరాజులు. ఇట్టి
 వారి కా మాటలు తగునా? తమకు సజము తెలియఁగలదు. ధర్మ
 మునకు జయమును అధర్మమున కపజయమని పెద్దలు చెప్పుదురు.
 అపశ్యమట్లు జరుగఁగలదు. నేను దివ్యదృష్టితోఁ జూచుచున్నాను.
 భారతభూమియందు ముసల్మాను సామ్రాజ్యవంతులగు కాలము
 నమీషించినది.’”

అక్కరు మనమునఁ జింతించుచు మెల్లమెల్లగా చక్రవర్తి సముఖము నుండి వెడలి పోయెను అతఁడు రాజు భవనమునుండి ఒయలు వెడలి యెవ్వరినో వెదకుచుండెను. చాలదూర మట్లు వెదకివెదకి కొంత తడవున కొక్కడును ముసల్మాను సైన్యమున్నచోటికి చేరుకొనెను. అక్కడ ప్రౌఢవయస్కుడగు ముసల్మాను వ్యక్తి యొక్కడు ఒంట రిగ నిల్చి దూరమున నున్న రాజపుత్రసైన్యమును దానిచుట్టు ముట్టియున్న మొగలు సైన్యమును జూచుచుండెను. రారోరు సైన్య మావేశ మెక్కియుండెను. వారి నిరోధింప ముసల్మాను సైన్యము పెరుగులాడుచుండెను, ఈ దృశ్యమున కౌతూహలపూర్వకముగా పై జెప్పిన మనుష్యుడు తచేకదృష్టితోపోయి జూచుచుండెను. అక్కరు తిన్నగా వాని యొద్దకుపోయి మెల్లనికంటముతో, “శంశేరాలీ ఇక్క డొంటరిగ నేమి చూచుచుంటివి?”

శంశేరాలీ ప్రక్కకు తిరిగి చూచెను. అంత నెదుట అక్కరు ప్రత్యక్షమాయెను. వెంటనే రూతఁడు పంగి నలాముచేసి యిట్లనెను. ‘మహారాజకుమారా! ఈ గులాము వాని యపరాధము ముగింపుడు. తమ రిచ్చటకు వచ్చు టింతవఱ కెరుగ లేపోతిని. నే నింతవఱకు చూచుచున్న దృశ్యమువలన మైమరచి యుంటి. ఈరారోరు వీరుల భీమగర్జనములు విని యిచ్చటకు చూడవచ్చితిని. మొగలు సేనలు రారోరు శిబిరమును ముట్టడించినవి. రారోరు వీరులు తమ దీర్ఘకర వాలములను ద్రిప్పుకొనుచు గంతులు వేయుచుండిరి. అటుపిమ్మట జరిగిన దంతకంట భీషణతరము. డానిఁ గన నా గుండెల రక్తమెండి పోయింది. కన్నులారఁ గాంచితిని. రారోరు రమణీమణు లెందరో భస్మమాత్రమై పోయిరి గదా. వారందఱును వా తోడఁబుట్టిన వారును భార్యలును పిల్లలును గావచ్చును. వారి భస్మమును వా పొడిని, గట్టుకొనుటకు సిద్ధమైరి కదా. వారి కరుణామయాక్రంద

సములు వినినప్పుడు రాతిగుండెలైన గరగిపోవుటకు సందేహమేమి? పిమ్మట తుపాకిమందుతో నింపిన గదియందు వారినుంచి నిప్పంటించి సప్పుడుబక్కసారిగా వేయిమంది యరచిన ఉరుమువంటి యాక్రందన ధ్వని విన్నఁబడి యంతలో కనుమఱోములులైన వారి దేహములు బుగ్గియై పోయినవిగదా. అట్లయిన పిమ్మట రారోరు వీరులు ఖడ్గములు చేబట్టి తెగఁబడి మానల్కానుగుంపులపై కురికి ముందుకు సాగి పోయిరి. చక్రవర్తిగా కీ దాగుణాజ్ఞ యొసంగిరని వినియున్నాను. రారోరు వీరులగు నురుమాడి యోధపురరాజుగు యస్వంతసేంగుని పాలుత్రాగు బిడ్డని ట్టితెమ్మని రట—యమరాజా! ఈ దాసుని తప్పులను మన్నింపుడు ఈదాసుని షుద్రబుద్ధికి తోచకున్నది. చక్రవర్తిగా రింతసేచమును అన్యాయమును అగు కార్యమేల చేయవలెను.

అట్లగు జాతికరముగ నట్లు గుగులుచెప్పెను,— శంశేకూ! నేడు చక్రవర్తిగారు చేసిన పని మాడ నేను గూడ నీవలెనే విస్మితుఁడను స్తంభితుడ నైతిని కాని ఇది చూటలకు సమయముకాదు—నేను చాలసేపటినుండి యొక అవసరకార్యము కొఱకు నిన్ను వెదకుచుంటిని—ఆపనిని నీవు తప్ప మఱియెవ్వరును నిర్వహింపలేరు— నీవు చిన్నప్పటినుండి నన్ను తండ్రివలె బెంచితివి. నీవెప్పుడును నుభయభయములందు నాకు శోడ్పడియుంటివి. అందుచే నీవొక గొప్ప కార్యభారి మిప్పుడు నాకొఱకు నిర్వహింపవలెను.

శంశేకాలీ యిట్లు బదులుసెప్పెను,— శాహజాదా! శీఘ్రముగ సెలవిండు—మీకొఱకు ప్రాణమిత్తుటకైన నేను సంసిద్ధుఁడను!

అట్లగు—మంచిది—వినఁచెప్పెదను. తండ్రిగా కీదారుణకార్యముచే నాకెంతయు దుఃఖముగా నున్నదని నే సీవఱకే నీకు చెప్పియున్నాను—ఈకార్యమును విరమించుటకు నే నాయనను జాలఁ ప్రార్థించియున్నాను. కాని నాప్రార్థనలు వ్యర్థమాయెను—కావున

నే నిప్పుడు ప్రతిష్ఠపట్టియున్నాను. ఏవిధముగనైన రహస్యరాధియగు రాజోరు రాజశిశువును శ్రీరాక్షసాచార్యుని తీరెదను—చాలవఱకాలోగించి యొక్క యుపాయమును గనిపెట్టితిని.

శంశేగానీ చేతులు జోడించి 'అదేమో సెలవి' అనిపెట్టెను.

అక్కరు—నీ వేమూత్రమును ఆలస్యము నేయకుండు గొల్లదాని వేమము వేనుకొని గంప నెత్తిమీద పెట్టుకొని రాజోరు సేనావతి దుర్గావాసుని మెల్లగా కలిసికొనుము. ఆయనతో సహాయద్వేష పెరిగించి రాజశిశువును గంపలో బెట్టుకొని, గూరముగఁ గీసుకొనిపోయి యొక గుప్తస్థానమున దాచియుంచవలెను అటు పిమ్మట నాకు రహస్యముగ కలుగు చేయవలెను.

శంశేరు—బాగుగనే యున్నదికాని నామాట నెవ్వరు నమ్మఁగలరు? నేను పిల్లవానిని రక్షించెదననిన బాదుశాహాయొక్క గూఢచారుడనని వారనుచూసవడరా?

అక్కరు—అనుచూసవడదు. నీవు రాజోరుసేనావతి నెరుంగవు. అత డసాధారణబుద్ధిమంతుడగు నిన్ను చూచుటతోడనే నీనంగతి గ్రహింపఁగలడు. నీ మాటలపై విశ్వాసముంచఁదగుననియు నీవు నిజమైన మిత్రుడవనియు నిమిషములో తెలిసికొనఁగలడు. ఇది నా నమ్మకము. శంకవలదు. పొమ్ము. ఆలస్యమునేయ వీలులేదు. నిఖిలబ్రహ్మాండాధిపతి నిజమైన రాజరాజేశ్వరుడు అల్లా హిందూముసల్మాను లిద్దఱకును రక్షకుడు. నర్వదర్శి నీకాన్యమున కవశ్యము సహాయము నేయఁగలడు.

శంశేరుని ముఖమండలమున సంతోషవీచికలు దొరలు సారంభించెను. అతఁడు పాపనష్టాదయుడగు నక్కరుయొక్క యాజ్ఞను నిర్వహించుట కంగీకరించెను. ఆ కటికచీకటి పాపపట్టణములో—అధర్మ నిబిడాంధకారములో—మహమ్మదుయొక్క పవిత్రధర్మనిర్మలజ్యోతి?

ప్రకాశించుచుండెను. దాగియున్న అగ్నికణములు గాలి పీచుటచే రగులుకొని మంగ నారలభించెను. శంశేరాలీ జీవనముమీది యాశను వనలివేసి అక్షరుయొక్క ఆజ్ఞను నిర్వర్తించుటకు పఱవెత్తెను. అక్షరు అచ్చటనే మరుగుచుండి వ్యాకలమనస్కుడై యా దేవదానవుల భీషణయుద్ధమును గమనించుచుండెను.

అటుతరువాత కొంత సేపికి మాయులమారియగు ఔరంగజేబు చక్రవర్తికి సర్వమును విశితమయ్యెను. మొక్కుజొన్నతెండరి రారోరు సేనాని దుర్గాదాసు అయిదువందల సైన్యముతో నైదువేల మొగలు సైన్యము నుగ్గడించి చెండాడి ఢిల్లీలో రాజరూఢమును యవసరక్తముతో బుడగావించివేసెను. చక్రవర్తియొక్క శాహిమహలుముందు మొండెములు కుప్పలుకుప్పలుచేసి వీరత్వము మెరియ రారోరు సైనికులు త్రోవచేసుకొని యోధసారమున కరిగిరి. ఎవ్వరో యొక ముసల్మానుడు యోధపురరాజశిశువును తన యంగరఖాయందు రొమ్ముపై జాగరూకతతో దాచుకొని యొక నిర్జనస్థానమున కెచ్చిపో వెడలి పోయెను.

౪

విచిత్రఫణిరు

ఇంకను సూర్యుడు దుడయించలేదు. ఈ సమయమున రారోరు సేనాపతి దుర్గాదాసును ఆతని విశ్వాసపాత్రుడగు నౌకరు ముకుందదాసును తమ వెంట జోధపురరాణి యగు సరుంధతీదేవిని అంబరు రాజకుమారిక యగు సంబాలికను దీనుకొని యొక మనీదుముందర నిలువబడిరి. ఆ మనీదుకు చుట్టుప్రక్క లెవ్వరును లేరు. కొన్ని దిన

ములనుండి నిద్రగాని అహారముగాని లేక అలసినవారలై రాజమహిషియు అంబాలికయు ఒడలు గఱింప మూర్ఛవశిష్టులై యుండిరి. దుర్గాదాసు, “మహారాణీ! ఈ మనీదే యా దియాశాలి యగు మునల్కా నుండు స్థానము.” అనెను.

అరుంధతీదేవి—ఎక్కగున్నా డాఫీరు డెక్కడున్నాడు? ఈమనీదులో మనుష్యులెవ్వరున్నట్లు లేదే. అయ్యో! బహుశః నా జీవన సర్వస్వమగు బాలు దీలోకము నెడబాసిపోయె నేమో! నే ననుకున్నట్లే అయినది. ఇందుశాహా యొక్క గూఢచారుడే చాడు నా ప్రాణాధికధనమును నాని కర్పించితిని నాడెట్టికో కొనిపోయి యుసురుల నపహరించి యుండివచ్చును.

దుర్గాదాసు—దేవి! అట్లేన్నటికిని జరుగనేరదు. మీరు చింతింపవలదు. మనీదులోని కిరుగుడు ఆ డాఫీరు మీ కిప్పుడే కనబడగలడు. నేను బహు యములనుండి యాయ నెరుగుదును ఆయన మీద నాకు చాల గురియున్నది. ఈ నానా మీ రిచ్చట విశ్రాంతి తీసుకొనవచ్చును.

రాజమహిషి కొంచెముసేపు మనీదుచందు కూర్చుండి శోక పూర్ణయై కిన్నుల నీరుకాల్వలుగట్ట నేడువనారంభించెను. అంత సతాత్మగా నామె కానందము వెల్లిరికినను. ఆమెయెదుట శోక తెల్లని నీర్లుమగు గెడ్డముదాల్చిన మునల్కానుఫీరు వచ్చుచుండెను. ఆ డాఫీరు వెనుక నెవ్వరో అటులాలుతకేతయు శుభ్రవనయు దేవి రూపిణియు సగుయవతి యొక చిన్నిపిల్లవానిని చంకనెత్తుకొని అత్యంతప్రేమతో ముద్దాడుచు చకచక యామెదగ్గఱకు వచ్చుచుండెను. అరుంధతీదేవి డాఫీరునకు చమస్కరించి యాతురతతో తన చిన్నబిడ్డను చంక నెత్తుకొనెను.

డాఫీరు—మహారాణీ! లోపలకురండు. మహారాణీ తత్త్వణమే

ఫకీరువెంట మనీదులోని కరిగెను. లోపలకు వెళ్ళిపిమ్మట ఫకీరు దుర్గాదాసును కాగలించుకొని, 'మీరు చాలాడలితిరి. స్నానపానములుచేసి కొంచెమునేను విశ్రాంతి దీనుకొనుదు. పిమ్మట మహారాణిగారి ఆజ్ఞప్రకారము ముందుకైర్తవ్య మాలోచించుము.'

దుర్గా—శంకేరాణీ ఇప్పుడెచ్చటనున్నాడు?

ఫకీరు—ఇచ్చటే యున్నాడు. ఆశీర్వాదమును చంక నెత్తుకొని యెచ్చట గాదియంచవలెనా యని తిరుగుచున్నాడు. ఈసంగతి నాకు ముందుగనే తెలిసినది. అంత నాతనికి కీర్తనమును జూపటకు నాశిష్యవర్గములో నొక్కనిని బంపితిని. పిమ్మట మీకు కబురు పంపితిని. ఇక నా మాటలన్నియు నెందుకు? బిడ్డా, విలాసకుమారి! మహారాణిగారిని ఆమెతో వచ్చినవారిని నీ యంతఃపురమునకు తీసుకొనిపోమ్ము. మహారాణీ! నేను చాలదినములనుండి వైరాగ్యవ్రత మవలంబించియుంటిని. కాని సంసారముమాత్రము నన్ను వదలలేదు. ఈ మనీదునందును దీనికి దగ్గరనున్న గృహమునందును నా కనేకమంది హిందూమహమ్మదీయశిష్యులున్నారు. అందులో, సనేకులు గుప్తచారులై భారతవర్షమం దనేకభాగములందు సంచరించుచు దానపసాన్రాటు ఔరంగజేబుయొక్క అత్యాచారములు నాకు వెంట వెంటనే యెరింగింతురు. నాకు సాధ్యమైనంతవఱకు వాని అత్యాచారమును నిరోధింపుటకు ప్రయత్నము నేయించుదును. ఈ సమయమున నా సాంసారికజీవనము దిరియే నే బూనినవ్రతము. ఇంతకు పైన నాసంసారమం దీ ప్రాయతమపాలితబాలిక నొక్కదానిని బిడ్డవలె పెంచుకొనుచున్నాను. ఈమె సంపూర్ణచరిత్ర మీమెయే మీ కరిగింపఁగలదు. (విలాసకుమారివంకఁ దిరిగి) బిడ్డా! ఇటురమ్ము. ఆలస్యము నేయకుము. నేడు నీకుశ్రావణగారి జోధపురమహారాణి

నీయతిథురాలయ్యెను. ఈమెకు నీశక్తివందనలేక సేవజేసి జీవితమును సార్థకము చేసుకొనుము.

ఆహారాదికములైన పిమ్మట నరుంధతీదేవి విలాసకుమారితో నిట్లు ప్రశ్నించెను,—‘బిడ్డా! నీవెన్ని దినములనుండి ఈ ఘోరము నేనించుచున్నావు? నీచరితము విని నామనసెంతయు కుతూహలపడుచున్నది.’

విలాస కుమారి ఒక్క పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచి యిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను,—‘మహారాజీ, నాపూర్వచరితము విన్న మీకెక్కడలేని దుఃఖము రాగలదు—ఒకటి రెండుమాటలతో, జెప్పిన నాకథ యావత్తును మీకు బోధపడగలదు. నేను మేవాడ సేనాపతి స్వర్గస్థుడగు విక్రమసింహుని కుమార్తెను’

ఆమాట విని యరుంధతీదేవి నివ్వెరపడి ‘ఏమి? ఏరసోలంకి సేనాపతి నిద్రించుచుండగా ముసల్మాను దొంగలు మీదపడి యాయన బాలిక నెత్తుకొని పోయి. నీవా గివ్వమందరివి, అర్థమైనది.’ అనెను.

విలాస—ఔను తల్లీ! ఆదుఃఖము సంభవించి యిప్పటి కెనిమి దేండ్లైనది. ఈదేవునివంటి ముసల్మాను ఘోరము ఎట్లు వచ్చెనో తెలియదు. మాతండ్రి చచ్చిపోవు సమయమునకు నరిగా వచ్చి నన్ను పిశాచముల చేతులలో పడకుండ రక్షించినాడు — అప్పటినుండి ఇప్పటివఱకును ఎన్ని కష్టములకైన లోనై నన్ను కాచుచున్నాడు. ఈయన అంతలేని ప్రేమనుగూర్చి నేను మీతో నెన్నపింపజాలను. నా యిహలోకమును పరలోకమును గుఱిచేవుడ—నాతండ్రి నాకెట్లు నిద్రాబుద్ధులు గఱపెనో ఈ ఘోర పూర్తిగా నెఱుంగును. కావున నీయన గూడ నాకు రాజపుత్ర భటులతో సమానముగ శత్రుత్వము చేయుట కారంభించెను. మాతండ్రి నాకు సంస్కృత కావ్యగ్రంథము

లను ధర్మశాస్త్రములను నేర్పుచుండెడివాడు. గురుదేవుడు సదే విధముగ మాతృగ్రామాలనే కాళిదాసు భారవ్యాది కవుల గ్రంథములను ధగవగ్గిత ఉపనిషత్తాది వేదాంత గ్రంథములను వానితోబాటు మహమ్మదీయ పవిత్రగ్రంథములను భోధించుట కారంభించెను— నాకు మేషభూషణములగున చాల యిష్టము—అందుచేతనే మాతృగ్రామాల నాక్కడలేని వస్త్రభూషణములు దెచ్చి ఇచ్చెడివాడు. అదే విధముగ గురుదేవుడు నాకు బహుమూల్య వస్త్రభూషణముల దెచ్చి ధరించుకొనునుని ఇచ్చుచున్నాడు. గాకు చిన్ననాటనుండియు సంగీతమనిన నిష్టము. అందుచే గురుదేవుడును తన శిష్యులలో నొక ముసల్మాను సంగీతపద్ధాంసుని నాకు సంగీతశాస్త్రము నేర్పుటకు ఏర్పాటుచేసెను—నాగురుదేవుడు మహమ్మదీయుడైనను సంస్కృతమున దద్విలీయింపడితుండు. గీతయు నుపనిషత్తులును సమగ్రముగ నాయనకు వచ్చును. శాస్త్రవిద్యయు, దాయనతో సమానుడి రాజపుష్కాసమున జేడు. నేనింత పెద్దదాననైనను + గురుదేవుని కండ్లకు బాలికను—నాకాయ నియ్యదలచిన శిక్షయింకను బూర్తికాజేదు. నేనింకను జయదేవుని గీతములు చదువుచున్నాను. ఇంకను ఆయన శిష్యులతోబాటు సీతారు వాయించుచు పాడుచుందును. ఇప్పటికిని పురుషమేషమును ధరించి ఖడ్గమును జేబూని యుద్ధము సేయ నేర్చుకొనుచుందును. ఇంకేగాక మంచి మంచి బట్టలను భూషణములనుధరించి గంగుగంగుల పువ్వుల సలంకరించుకొని నిర్భయముగనుందును. గురుదేవుడు ప్రతిదినమును భోధించు మధురస్వగ్ధీయ యుపదేశములను విని వానిని స్మరణజేసికొనుచు నీ అంధకార హృదయమున నానందధారావాహినిప్రసహింపజేసుకొనుచుందును.

అరుంధతీదేవి యామాటలు విని విచారపడుచు—‘నా కిప్పుడు కొంచెము కొంచెము జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. ఒకప్పుడు విన్నట్లు

జ్ఞాపకము. వీరసోలాకి నేనాపతి కొక్కతెయే వుత్రిక. ఆవుత్రికకు దేవమూని యనిపేరు. ఆమెను మేవాడరాజా జయసింహునికుమారుడమరసింహుని కిచ్చి విచాహము చేసినాడు కాదా? ' అనెను.

విలాసకుమారి తత్త్వము మొగము వెల్లనై చూచెను. కన్నుల నుండి నీరు జలజల గార్చ నారంభించెను విమ్మట కొంత తడవుండి యామె జీవితములో మొట్టమొదటి పర్యాయ మబద్ధము జెప్ప దొడగెను. మహారాణీ మీరు విన్నగుతయు నిజముకాదు. ఈ నమశుము నాకును ఒక్క సంగతి మిమ్ము చూసి తెలిసికొనవలె నని యున్నది. నమకు కయచేసి పాలివిమ్రువలెను. మీలోడనున్న ఈయచ్చర లేను యొక్కడనుండి వచ్చెను! మీకోరుగును'

అనుభతి—నీవు కియే యందువు ఇప్పటి కెమిది సంవత్సరములై నది. రాక్షస బౌరంగశేబు వీరుడును సర్వపరామృణుడును అగు అంబరరాజ్యాధిపతి జయసింహునిచంపవే యున్నాడు. ఆయన చిన్న గాణి తన చిన్నకుమార్తె సంబాలికను మేవాడరాజు నొద్ద నుంచి చితి నెక్కుట కుద్యుక్తురాలై ఉరయపూరులో నూపుట్టి నింటికి వచ్చినది. అచ్చటనామె నన్ను గలిసికొన్నది. అంత నామె ఈ బాలికను నా కొప్పగించి చితియంగు ఓడి చరిసేయెను. అప్పటి నుండియు నీ అంబరరాజునకు అంబాలికను నా యొద్దనుంచుకొని బిడ్డవలె జూచుకొనుచున్నాను.

విలాసకుమారి—మహారాణీ! నేడు నేను మహాభివ్యూహంపైతిని. ఇది నాకు మహామరణము. నాకింత భాగ్యము గల్గునని నే న్విన్నము నందైన దలచలేదు. అరుగో గురుదేవులును నేనాపతి దుర్గా రాసును ఇటువచ్చుచున్నారు.

విలాసకుమారి ఆనందముతో లేచి నిలువబడి యొకటి రెండడుగులు ముందుకు వచ్చి ఘోరుతో నిట్లనెను,—‘గురుదేవా! మహారాణీవెంట నేను మహామనీదుకువచ్చి నీ కృపసౌందర్యముచే దిక్కుల వెలిగించిన దెవ్వరో మీ రెరుంగ—

ఘోర మాట కడ్డమువచ్చి—‘బిడ్డా! నమస్తమును దుర్గాదాసు నా కెరింగించినాను. ఆమె అంజరరాకుచారి, అంబాలిక-’ అని నుడివి—

పిమ్మట అరుంధతీదేవి దిక్కుచూచి ఇట్లు చెప్పబోడఁగెను— ‘మహారాణీ! ఇక ముందు తా మేమి చేయఁ గోరుచున్నారో నెల నిండు. మీ రేమియు సందేహింప నక్కరలేదు. తమయభీష్టమేమో నాతో జెప్పవచ్చు. మీ వీరసేనాధిపతి దుర్గాదా సెంత మీకు విశ్వాసపాత్రుడగు భృత్యుడో నేనునుఅంత విశ్వాసపాత్రుడ నని నమ్ముడు. యహుళః సా మాటలు మీ కాశ్చర్యముగా నుండవచ్చును. నేను ముసల్మానునై యుండి చక్రవర్తికి విరోధముగా నుండునా యని మీకు తోచవచ్చును. అందువలన మీ కనేక విధముల సంశయము బుడఁబడవచ్చును

అరుంధతీ—దేవి! ఇక్కడకు రాకముందే దుర్గాదాసు మిమ్మును గూర్చి యున్న సందేహములను దీర్చియున్నాను. అంతేకాక మీ రక్షణలో నున్న ఈ లోకమనోమోహిని విలాసకుమారి కూడ మిమ్మును గూర్చి యెన్నెన్నియో చెప్పియున్నది. ఈ విషయముతో నా కావంతి సందేహమును లేదు. మీరు సాక్షాత్తుమనుష్యవేషమున

చున్న యే దేవతామూర్తులో!

ఇకీరు చిరు నవ్వు నవ్వుచు—‘నవహారాణీ! నే నెంతవాడను నిర్బిలుకను, దగ్గిద్రుడను, క్షుద్రుడను, పృథ్వికీకును కాని శుద్ధి తృణమును అకారణముగ నిష్ప్రయోగముగ బుట్టకు చేసే నానువ్య లోకమున బుట్టితిని. నావలన మనుష్యజాతి కావలయును నుంకార మైనచో నా నన్ను భగవంతును. లేనిచో నా నన్ను అగవిశేషపు కంటి నవ్యాయమగునని నా విశ్వాసము. ఈనాడు భారతసామ్రాటు దురాకాంక్షచే న్యాయ సత్య ధర్మములకు విరుద్ధముగ రాజదండ మును జేబట్టినాడు. ఆయన స్వార్థవశుడై పైగిరియ మహమ్మదు యొక్క పవిత్ర యువదేశములను క్రాంతిశరీపు యొక్క నిర్మలనితు లను కళంకితము చేయదలపెట్టినాడు. ఇట్టిసమయము ను మనల్లానులై న వారిట్టి సింహురసీతి నడంచ నాయుధమెత్తి సనాతన సుహృద్దీయ ధర్మగౌరవమును ప్రతిష్ఠింపవలసియున్నది. కావున చేను ముసల్మాను ఇకీరునై ముసల్మాను చక్రవర్తికో విరోధముఁ బూనితినియున్నాను. ఇప్పుడు మీకోరిక నెరిగించిన మీ కెట్టి యుపకారము సేయరలెనో నేను నిశ్చయము చేసుకొందును.

అరుంధతి—దేవా! తక్కినవారి మాటలన్నియు నటుండనిండు! చక్రవర్తి నామీద నెన్నిదినములనుండి ఎన్నెన్నివిధముల నిష్ఠురా త్యాచారములు, పైశాచికప్రయోగములు చేసియున్నారో మీకును తెలియును. ఆయ నెన్నిన్ని కపటశుభ్రములచేతనో నాపృథుని పృథ్విసింగుని నిరపరాధిని చిన్నతనముననే చంపించివేసినాడు. మఱి యింకెన్నియో మాయోపాయములచేత నారాజాధిరాజును జీవితేశ్వరుని ప్రాణము లవహరించినాడు. పిమ్మట నిప్పుడు నాయుంధకార మయహృదయారణ్యమందు జీవించియున్న శుద్ధ్రకుసుమకళికను గూడ నవహరించుటకు కాలాంతకమూర్తియై ప్రత్యక్షమగుచున్నాడు.

మఱియు నీ రాజతనయొక్క తండ్రిని జంపించి నముద్రములోఁ బొరవేయించినాడు. అంతేగ కి మీయొద్దనున్న ఈ న్యాయము వలె నిలకొండఁ రాజపుత్ర నాగీశునిను నర్వనాశము గావించి యున్నాడో తెలియదు. ఇప్పుడు రాజస్థానిముసంతను శ్మశానమును జేసివేయవలెనని యిహించించుచున్నాడు. నేను క్రితము రాజకుమారుని, క్రితమి రాజహిషిని అదుచేసేచు ప్రతిజ్ఞగొనుచున్నను ఈయొవది త్యాచారిమను అనమానమును ? మలుతీర్పు కొందునా ? నేను రాక్షసబాదుశాహయొక్క వంశమును సైన్యమును భిన్నమునయిటుకొని భీమా సమరాగ్నిని ప్రజ్వలము నేయకుందునా ?

దుర్గాదాసు ఖడ్గము నొరనుండి తీసి యిట్లు వాక్రచ్చెను. 'అటు పిమ్మట నీ మీ చిరసేవకుఁడు స్వర్ణ యశ్వతరపంఖుని చిరవిశ్వాస భృత్యుడు ఈరవారు సాయమున నాభీక్షణసమ సలమున వేల కొలది యవనిశిరముల నాహుతి యొసంగిండునా ? యవనుల రక్త ధారలచే భారతజనియొక్క పక్షిస్థలమునుండి దానవుల పదచిహ్నముగను గడిగివేయకుండునా ?

అరుంధతి—దుర్గాదాసు ! ఈ ఘోరవిపత్తున నీవే నాకు దిక్కు. నీవు నా సహాయుడవై యుండ నీ దేవతామూర్తి నాపై ప్రసన్నమై యుండ నాప్రతిజ్ఞ సఫలమగుటయం దేమియు నందేహములేదు. నేను మీ రాజపుత్ర రాజేంద్రులకడ కరిగి ఖడ్గభిక్షపెట్టుమని వేదకొందును. రాజపుత్రజాతి చాలదినములనుండి సింహాసముల సీదించుచున్నది. నానిని సిద్ధిలేపించి రణక్షేత్రమునకై పలువెత్తఁ బూర్ణించెను.

ఫకీరు—చుహారాణీ ! నేను మీకో సంగేమి ద్వేషగలను ? నేను దివ్యదృష్టితోఁ గంటిని. మీప్రతిజ్ఞ త్వరలో సఫలముకాగలదు.

ఇంక నీనంగతి నెలవిండు. మీచిన్నకుమారు నెచ్చట ఎవరియొద్ద నుంచమనియెదరు ?

మహారాణి—నేనీబాలకుని మీయొద్దనే యుంచవలెననుకన్నాను; కానీ ఇప్పుడు ముసల్మానుల పై స్వము గుర్తెరిగి యిచ్చటకు వచ్చుచున్నదని దుర్గాదాసు చెప్పుచున్నాడు అందుచే వీనిని ఆబూవర్వ తముమీద దాచియుంచవలెనని నాకోరిక

దుర్గాదాసు—మన మిచ్చటకు రాకప్పుడమ్మే నేర కొంతపైస్యమును ఆబూవర్వతముమీదగఁ జెప్పి చిలువొన్నాను. వారక్కడకు పోయి న రాక కెదుఱుచూచుచున్నారు. కావున నేనును ముకుందదాసును శీఘ్రముగ రాజకుమారునిఁ దీసుకొని వారినిఁ గలిగిజొందుము. దిగిలిఁ రాకొరుధటులను నేర. చండలగడమునఁ జంపించితిని. వారు మహారాణివెంట నుందురు.

అరుఁధతి—నేనిక్కడనుండి వెడలి కొన్నిదినములు మా పుట్టినింటివద్ద ఉదయపురములోనుంకి నామహావ్రతమును నాధించుటకు బ్రయత్నమునేయుదుని. అసతికాలములో నారాగలీ వర్షతములలో నొక క్రొత్తకోటకు కట్టెంతును అచ్చట రాజపుత్రస్వేచ్ఛము లన్నియుఁ జేరునట్లు ఏర్పాటునయింతును దేవా! ఆశీర్వాద మొసంగుడు. నాజీవితముయొక్క యీ అంతిమ కోరిక నెరవేరు గాక యనుడు.

ఫకీరు—మహారాణీ! భగవంతుడు మీనదభీష్టము నెరవేరుటకు సహాయపడును గాక !

దుర్గాదాసు ఫకీరును సన్నుతించి యిట్లనెను,—‘ఈ యేర్పాటు లన్నియు నై సతరువాత అసగా ఆరావలీవర్వతములపై కోటను గట్టించిన పిమ్మట నందఱురాజు లచ్చట కూడకముందు మహారాణితోఁ గూడ నేనిక్కడకువచ్చి మిమ్మును గలిసికొందును.’

విలాసకుమారి యితఱకును మాటలాడక సంభాషణంతయు వినుచుండెను. కాని దుర్గాదాసు నోటినుండి యామాటలు వెడల గానే యామె యిట్లనెను,—‘మహారాణీ! మీరు స్వయముగ గురు దేవులో నావాగ్దాసముని నేయుడు. ఆరావళి కోటకు పోవుటకు ముందు మీరిచ్చట చూకు దర్శించుత్తురా?

మహారాణి విలాసకుమారిని స్నేహపూర్వకముగఁ గొగలించుకొని ‘బిడ్డా! మీ గురుదేవుడు నాపై కృపయించి యీ కార్యమునందు నాకు సహాయమునేయు వాగ్దాసము చేసియున్నాడు. ఆయనయొక్క యువదేశాశీర్వాదములను గైకొనుటకు నేను శీఘ్రముగనే యిచ్చటకు మరలవత్తును.

విలాసకుమారి ప్రసన్నతాపూర్వకముగ, ‘మంచిది, కొంచె మాగుడు. గురుదేవుడు నా కాశీర్వాదించి యిచ్చిన ఖడ్గము నిదాగో తీసుకొనవచ్చి యొక్కసారి మీకు చూపించెదను.’ అని పఱువెత్తి మఱియొక గదియందున్న యొక ఖడ్గమునుదెచ్చి, ‘ఇదిగో చూడుడు, ఈ ఖడ్గమును దీనుకొని నేను రాజపుత్ర వేషమునుధరించి యుద్ధవిద్యను నేర్పుకొనుచున్నాను మీరు తిరిగిఇచ్చుటకు నచ్చునదాక ఈ ఖడ్గమును నేను పూజనీయుచుందును. అటుపిమ్మట నీ ఖడ్గమును జేపట్టి మీ మహావ్రతసాధనమందుఁ జేరుదును. మహారాణీ! నేను మఱి యొక్క భిక్షును మిమ్మడుగుచున్నాను. మీరు వచ్చునపుడు అంబర రాజకుమార్తె సంబాలికను గూడ మీకూడఁ దీనుకొనిరాఁ బ్రార్థన’ అనెను.

మహారాణి—బిడ్డా! అంబాలిక ఈనమయములో నుఖదుఃఖము లన్నిటియందును నాతో నుండునుగదా. అందుచే నాతోఁగూడ నవ శ్యము రాఁగలదు.

విలాసకుమారి అరుంధతీదేవియొక్క పాదములకు మొక్కి అం

దున్నధూళిని శిరమునదాల్చి కన్నులవెంట నీరు బొటబొట
గార్చుచు సంబాలికను శాగలించుకొని ముచ్చూరు ముద్దు పెట్టు
కొనెను.

౬

రాజపుత్రపీఠమాత

అసతికాలములోనే రాగోరునేనాపతి దుగ్గాహను నమస్త రాజపుత్ర
స్థానములోనురణభేరి చాటింపించెను. వెంటనే నమస్తరాజవంశీ
యులును ఆరావలీపర్వతములమీదకువచ్చి దుగ్గాదాసుతోఁ గలియు
చుండిరి. కాని రాజకులశ్రేష్ఠుఁడగుమేనాడరాజనరేంద్రుడు మాత్రము
ఈమాతృమందిరమున మహావ్రతములోఁ గలియుటకు రాలేదు.
అందఱునుగలిసి రాణాకు చాలజాలికరమును వినయపూర్ణము నగు
ప్రార్థనపత్ర మంపిరి. ఇట్టి యాపత్సమయమున రాజపుత్రస్థానము
యొక్క దుఃఖమునుగూర్చి రాణాకేమియు విచారములేకండుటకును
జూచి రాజులెల్లగును దుఃఖతులును, నిస్మితులునై కారణమరయుటకు
ఉదయపూరు రాజభవనముననున్న కమలాదేవియొద్దకు దూత
నంపిరి. దూతయొక్క కరుణామయవాక్కులకు రాణియొక్క గుండె
పగిలిపోయెను. దూత వెడలిపోయిన తరువాత నామె శని కుమారుఁ
డగు అమరసింహునిఁ బిలిపించెను.

అమరసింహుడు తల్లి ముందరి నెలుసంటి బుట్టడిగెను,—
'అమ్మ! ఎన్నెందుకు బిలిపించితివి? అగి యేమ్మమ్మ! నీ వెందు
కేడ్పుచున్నావమ్మా! ఏమి యాపద సంభవించినది?'

మహారాణి కర్ణావతి యింకను ఏడ్చుచు నిట్లనెను, 'అయ్యో!

నాయనా! అమరసింహా! నే డీమేవాడ రాజవంశమునకు వచ్చిన
ఘోరకళంకము నెవ్వరు బాపగలరు?

అమర—ఆ కళంక మెట్టిది? నాకేమియును దెలియుట లేదు.

కర్ణా—నీ వింతవఱకును వినలేదా? యోధపుర మహారాణి
అరుంధతీ దేవియు నామె వీరసేనాపతి దుర్గదాసును డిల్లీశ్వరునితో
యుద్ధము సేయుటకు గొప్ప ప్రయత్నము సేయుచున్నారు. ఆరావలి
సర్వతములమీద మాతృమందిరమును గట్టియున్నారు మహారాణి
అరుంధతీదేవి కీమహావ్రతమున సహాయము సేయుటకు రాజపుత్ర
స్థానములోని యావన్మంది రాజులను మాతృమందిరమునకు బోయి
యున్నారు.

అమర—అమ్మా! నీనీ శుభనచూచారము చాల దినములక్రిందనే
వినియున్నాను. మ్లేచ్ఛుల కాల్ధూలిచేత తమనెచ్చన్నమైన భారత
దేశమున నిప్పు డిరుణోదయ పగుట కెంతయో ఆలస్యము లేదు.

కర్ణాపతి—కాని కుమారా! నీకింకను తెలియదు కాబోలు.
రాజస్థానములో కెల్ల సర్వశ్రేష్ఠవంశమం దిన్నాళ్ళ కెంత ఘోర
యవ్రతిష్ట బుట్టినదో - మేవాడాధిపతి మహారాణా యూమహావ్రతమున
గూడకపోవుటయే కాక, అది అటుండనిమ్ము, జయసముద్రప్రమోద
భవనమందు కనులాపతి పైటచెంగున గాగుకొని యున్నాడు.

అమరసింహుడు మెల్లగా నొక్క దీర్ఘనిశ్వాసమును బుచ్చి,
‘తిండ్రీగా రింతవఱ కీ మహావ్రతమందు సహాయము సేయకుండు
టకు కారణము నా కింతవఱకును దోచలేదు.

కర్ణా—అయ్యో! అమరా! చాల దుఃఖించవలసినమాట! ఈ
పుణ్యసమరమందు రాజులందఱును రాణాగారిని జేరమని యెన్నియో
ప్రార్థనల నంపిరి. రాణి అరుంధతీదేవియు నాయన కనేక నివేదనల
గావించెను కాని యాయన మోహనిద్రయెల్లును భంగము కాలేదు.

అందు చేత వా రాలోచించుకొని రాణాను ప్రబోధించుటకు నా యొద్దకు దూతసంపిరి—కాని యాదూత చిచారించుకొని నాకును రాణాగారికిని యెట్టి సంబంధమో తెలిసికొన్నాడు.

అమర—‘అమ్మా! అట్లుయిన దూత మిమ్మును గలిసికొని భగ్గు మనోరథుడై వెడలిపోయెనని తోచుచున్నది. తండ్రిగా రిన్నిదిన ములు నొక్క మత్తుడును సోమరియు ససమర్థుడైన మంత్రచేతిలో సీరాజ్యకార్య భారమంతయును సమర్పించి స్వీకృతతో నున్నాడని నేనెరుంగనైతిని.

కర్ణావతి—ఆమాట నాకేమి తెలియును మీ తండ్రిగారి కెఱుక ఆకమలాదేవి కెఱుక,

అమర—మాచిన్నమ్మగా రీ సమయమున నిట్లు నేయుట కేమి కారణమో నాకు తెలియకున్నదే. ఆమెకు నా యెడల నెంతయో ప్రేమయే. ఆమె యెడల నేనేమి యపరాధము చేసెతిన్నో తెలియ రాకున్నది. ఆమె ఇక్కడనుండి వెళ్ళుటకు నుండు మీ రేమైన నామెను నిష్ఠురనచనము లాడియుంటిరా ?

కర్ణా—భగవంతుడు నాక్షి ఆమె నెప్పుడు నీను నా చెల్లెలుగా నాదరించుచుంటిని. కాని ఇచ్చటనుండి వెడలుటకు ముందొక్క నాడామె నాతో, ‘ఏక్రమసింహుని కుమార్తె విలాసకుమారి నొక్కసారి ముక్కడకు తీసుకొని వచ్చి యుంచరాదా! అందుచే నమరుని చిత్తము స్వాస్థ్యముఁ జెందు’ ననెను. ఆమాట నాకా సమయమున రుచింపలేదు. అందుచే నేనా మాట సంగీకరించలేదు. ఇంతకు తప్ప నామెకు కోపము వచ్చుట కింకొక కారణము నాకు కన్పించలేదు. ‘ఆమాటలు చెవినిఁ బడినతోడినే అమరసింహుని ముఖము చిన్నవోయెను. ఆతఁడు కొంత నేపటివఱకు తలవంచుకొని కూర్చుండి పిమ్మట నిట్లు మాటలాడెను,—‘అమ్మా! నా కాష్ఠ నొసం

గుడు ఈదాను డీ పుణ్యసమరమునఁ బ్రాణ మర్పించి మేవాడు
శౌరవమును రక్షింపఁగలడు'

కర్ణా—కుమారా! నిన్నొక్కండ నంత దూరము యుద్ధమున
కెట్లు పంపఁ గలను?

అమర—ఒంటరిగా నేమి తల్లీ! మన భటు లెంతకాలము నుండి
యో యవన రక్షమును గార్చుటకు తహతహ పడుచున్నారు. మన
సన్నియగు నంత పుణ్యసమరమునకు పరుగెత్తి యనూనవీరత్వమును
జూపి యీ జగత్తును విస్మృతులను జేయఁగలరు.

మహారాణి ఒక వైపు బాలునొంటరిగఁ బంపుటకు మనస్సంతో
భముచేతను కెండవ పక్షమున స్వకులశౌరవాభి మానముచేతను
గొట్టికొనుచు వేడినిట్టూర్పు పుచ్చి యిట్లనెను,—కుమారా మహా
రాణాయొక్క అక్ష లేనిదే సైన్యమును దీనుకొని వెడలిన యెడల
మీనాయనగారికి కమలాదేవికి విపరీతమైన కోపము వచ్చును
గదా!”

ఆమాట పుత్రుడు చేతులు జోడించి,—‘అట్లులైన నా కాజ్ఞ
యిండు. అయ్యో నే నొంటరిగనే పోయివచ్చెదను.’ అనెను.

మహారాణి కన్నుల నీరు నించుకొనుచు,—“హా! నిధాతా!
మేవాడ రాణాగారి పుత్రుడు యవనులతో యుద్ధమునెయుట కొంట
రిగఁ బోవలసివచ్చెనుగదా! మోదినాయనా! ఆలస్యమెందుకు? ఈ
రాజకుమారవేషము నూడ్చి దీపహీనకృషీవలుచి వేషమును ధరించు
కొని పొమ్ము.

అమర—వలసన్నా! కృషీవలుచి వేషమే?

కర్ణ—బేనుతండ్రీ, అచ్చటి మాతృగుండరమున కెందరో రాజులు
సేనాసామంతసహితముగ వచ్చియుండ నీవు మేవాడ రాజకుమార
వేషముతో నొక్కడవును ఖడ్గమును జేపట్టుకొని వారివ్రక్క నిలిచి

యుందువా? సమస్త వీరలోకమును రాజాయొక్కనామముపై కళంక
మాచాదింతురుగదా! ఆ నిందనెల్ల నీవు విని భరింపగలవా?
అందుచే చెప్పుచున్నాను. దీనహీనకృషీనలుచి వేషము ధరించి
యెంటిగి శ్రీశ్రీయరాజాయొద్ద కెందు సంవత్సరములవలకు యుద్ధమం
దుండుము. ఆ రెండుసంవత్సరములు గడించకముందెవ్వరికినీ సున్నెరి
గింపకము. ఎవ్వరైన నన్నిడిగిన నీవు మేరాడదేశము లో దొడ్ కృషీ
వలసినవలకుండవని చెప్పుము.

రాజవశ్రమాత తన చీరచెరిగితో తన పటిసుండి కొరగివచ్చు
బొప్పలంబు నెద్దుకొనచు తన చేతులతో కుచ్చాదుని కీనహీన
కృషీవలుచి వేషము వేసి యిట్లనెను, 'నాయనా సొమ్ము నిన్నాశీర్వ
దించుచున్నాను. ఈ నురాసుర యుద్ధమునందు శ్రీశ్రీయశౌర్యప్రకా
శముచే ఈ భూమండలంబు నుజ్వలంబు నేయుము. భగవంతుడు
రిక్షించినయెడల రెండు సంవత్సరములపిమ్మట నీ సుందరివదనమును
నాకు తిగి చూపింపుము.:

కృషీవలవేషము ధరించిన మహారాజా కమారుడు డమరసిం
హుడు తల్లి చరణకమలపరాగమును తన మస్తకమున నిడుకొని
యొక్కడును నామాన్యగుఱ్ఱమునెక్కి యొక కత్తిని చేతఁబట్టుకొని
రాజభవనమునుండి బయలు వెడలెను.

ఆహా! ఎంతయన్యాయము! ఇప్పు డాదినము లేమైనవి? ఆ దిన
ములనాటి కథలుకూడ నేడనంభవములుగాఁ గాన్పించుచున్నవే.
అంతేకాదు. అట్టివానిఁగూర్చి చెప్పిన హాస్యప్రసంగములుగాఁ గూడ
నున్నవికదా?

ఉక్కరాత్రి ఏమియుఁ దోచదు ఘోరము తన మనీదుముందు వేన్నె
లలో నొక్కఁడను గన్నులు మూసుకొని కూర్చుండియున్నాడు.
అరాత్తుగా నొక గుడ్డను నెచ్చు వాని కట్టెగుట వచ్చి పిలిచెను.
ఘోర కన్నులు తెరిచి, 'ఇనాయతానీ! చాలదనములకు వచ్చితివి.
శ్రొత్త సమాచారిము లేమీ నున్నది" అని అడిగెను.

ఇనాయతానీ ఇట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.—'అరోజ తిరిగి గాదు
శాహాజీ రాజపుత్రులకు యుద్ధమైనది. వ్రతి యుద్ధమునందును
బాదుశాహాజీ యజయమగు చున్నట్లున్నది.'

ఘోర—అయుద్ధపు సంగతులన్నియు నాకు దుర్గాదాసు నెలస
నీవఱకే తెలిసిఁవి. దుర్గాదాసును జోధపుర రాణీయు రెండుదినము
లైనది ఇక్కడకే వచ్చి యున్నారు. ఇంకేదైన శ్రొత్తసంగతియున్న
దెలియఁజెప్ప.

ఇనాయతానీ—దుర్గాదాసును జోధపురరాణీయు బాదుశాహా
రాజ్యము నల్లకల్లోలము నేయ సమకట్టిన కార్యమందు తాము
కూడ కూడుకొన దాదాపు రాజపుత్రులంగఱును బ్రతిజ్ఞ వట్టి
యున్నారు. ఒక్క మేవాడు రాణా రాజసింహుడు మాత్రము--

ఘోర—ఓ! ఈసంగతియు దుర్గాదాసు నా కీవఱకే వినిసింపి
యున్నాడు.

ఇనాయతు—అటులైన నింతోక సంగతి చెప్పెదను. అది
మీకు బహుశః తెలియక పోవచ్చును. రాణా జయసింహుడు పుత్రుఁ

డమరసింహుని డొక్కడున మారు చేపముతో సచ్చటకు వచ్చి యున్నాడు.

ఫకీరు (ఆశ్చర్యముతో)—ఎక్కడున్నాడు. నీకు కోడల డేనా ?

ఇనా—త్రోవలో నాతో గలిసికొన్నాడు. కాని ఆయన నాకు తన సంగతి హాస్యముగా నుంచి నాడు. నాకు ముగ్గురి నుండియు నాతని విషయము తెలిసియే యున్నది. కాని అతడు నాతో తాను మేవాడు దేశపు ఒక దగ్గిద్రవ్యవేలలుడ నని చెప్పెను. రావోరు వీరుడగు దుర్గాదాసును గలుగుకొనివలెనని పోవుచున్నాడట. ఆయనకు కేసు మార్గము చూపి ఇక్కడకు తీసుకొని వచ్చితిని.

ఫకీరు—నీవతని నీ మనిచున కెందుకు తీసుకొని రాలేదు ?

ఇనా—నేను రమ్మని పిలిచితిని. కాని మాతడందు కిష్టపడలేదు. తానొంటరిగనే దుర్గాదాసుని గలిసికొందననెను. ఈవేళనదీతీరమున నాయనవరుణి యుచును ఆయన శ్వేతాశ్వము మట్టిచెట్టు క్రింద కట్టి యున్నది.

ఫకీరు—నేనిప్పుడే పోయి యువరాజు అమరసింహునిని గలుసు కొని యిచ్చటకు తీసుకొని వత్తును. ఇదియేమి ? ఈ కేకలు బొబ్బు లెచ్చటివి ?

ఇనా—ఇంకొక సమాచారము. టూతో చెప్పట మరచితి. త్రోవలో ఈ సంగతి తెలియవచ్చినది. అష్టల్ ఖాను జిజియాపన్నును వసూలుచేయుటకు నేడు వరదేవపూరు గ్రామములోని నిరపరాధ నిరీహప్రజల యిండ్లను దోచుకొనఁబోవునని వింటిని. బహుశః ఆ కేకలు అదియే కావచ్చును. అష్టల్ ఖాను ఊరు నాక్రమించి యుండును.

ఫకీరు—నకో నీ విప్పుడు విశ్రాంతి గైకొనుము. నేనీ విషయ మును గూర్చి తగు జాగ్రత్త పెట్టెదను.

ఇనాయతాల్లీ వెడలిపోయెను. ఫకీరు కొంచె మాలోచించి ప్రక్క గదిలోనికి పోయి యచ్చటి కిటికీ దగ్గర కిరిగి ప్రేమపూర్వకముగ నిట్లు కేక వేసి పిలిచెను—‘బిడ్డా! విలాసకుమారీ! కొంచె మిట్లురా. చాల తొందరపని వచ్చినది.’

విలాసకుమారి ఫకీరుయొద్దకు వచ్చి—‘నాయనా! గురుదేవా! ఏమి యాజ్ఞ?’

ఫకీరు—‘బిడ్డా! సింపు శిష్యుణమే యొక తొందరపనిమీద పోవలసి యున్నది.’

విలాసకుమారి సలజ్ఞాభావయగుచు, గురుదేవా! న కొక స్వప్నమై యందు రాజకుమారు యొక్కయు మన మనీదుకు వచ్చినట్లు కనబడెను. అనెను.

ఫకీరు—కల్యాణీ! నీస్వప్న మిప్పుడే సత్యమయ్యెడును. ఇదుగో విన. హరదేవపురములో విద్వగోల జరుగుచున్నది. పాపాత్ముడగు యవన సేనాపతి అష్టల్ఖాను యొక్క సైన్య మాగ్రామజనులపై బడెను. అందుచేత నీ యొక్క కార్య మీ సమయమున జేయవలసి యున్నది. ఈ యొక్కనున్న చెట్టుక్రింద నదియొడ్డున నొక తెల్లని గుట్టము కట్టియున్నది. ఆ గుట్టముదగ్గర నొక్క వీరపురుషుడు నిద్రించుచుండును. నీ వాయనను యవనులతో యుద్ధము సేయుటకు పురికొల్పి వెంటనే నాయొద్దకు తీసుకొని రమ్ము. మఱి యొక మాట బిడ్డా, శ్రద్ధగా విన. గుండెను గూడులో దాచు కొనుము. నీ వాయన సంగతేమి యను యడుగవద్దు. నీసంగతి ఆయనకు చెప్పవద్దు.

విలా—అటులైన నేమి నేను సిపాయివేషమున గుట్టమెక్కి పోవలెనా?

ఫకీ—వద్దు-బిడ్డా! ఇంకను ఆ తరుణము రాలేదు.

విలీనకుమారి మాటుమాటాడక వెడలిపోయెను. ఘోరు మనీ
దులో మఱియొక గదిదగ్గఱకు పోయి గట్టిగా కేకవేసి విలిచెను—
'వీరసేనాపతి దుర్గాదాసు! రాకోరు వీరముఖుడదాసు! తన్ను నముఖుడ
ములఁ గొని బయటకు రండు.

ఈ గదియందు దుర్గాదాసును ముకుందదాసును ఒహుళక పడు
కొని యుందురని ఘోరు తలంచి యుండవచ్చును. కాని ఎవరును
ప్రత్యక్షతర మియ్యకపోవుటవలన నాశలిలో నాశఁడే యిట్లు అను
కొనెను,— 'నే నెందుకు మరలిపోతిని? దుర్గాదాసును ముకుంద
దాసును ఇప్పుడే ప్రాతఃకాల కృత్యములు నెగవేస్తుకొనుటకు నది
యొడ్డునకు పోయి యుండవచ్చును.

ప్రత్యూషకాలమున హరదేవ పురిగ్రామమునకు కొంచెము
దూరములో నదియొడ్డున నిర్జనస్థలముగో చెట్లక్రింద కృషీవలవేష
మును దాల్చిన అమృసింహుఁడు ఒంటిపై భూమిమీద పడుకొని
నిద్రింప బోవుచు నాలోచించుచున్నాడు. ఎటున నంవత్సరము
లై నది. నాదిన్నతనములో రాజసముద్రతీరమున నొక బాలిక కనఁ
బడినది. అది యొక్కిడనుండి యూడి పడినదో తెలియదాయెగదా.
ఒక్కసాడి మాత్రమే నాకన్నుల ధన్యు చేసి తరువాత మాయ
మైనది పిమ్మట దాని నెన్ని సారులో వెదకితిని. కాని యా దేవతా
విగ్రహము, ఆసౌందర్య నిధి—ఆహారము దామ్మిలితనుభాంకురేఖ
మరల నీజగత్తులో కనఁబడ దాయెగదా.

ఆకృషీవలయువకుడు నిద్రలో బయలుదేరి పోయెను. వాని
ముందు వాని యోచన వెడలి పోవుచున్నది. ఎవరున నేదారిని
బోయిన నా దివ్యనుండర విగ్రహము నొక్కసారి తిలకింపవచ్చును.
అంతలో నొక్క లోకము నృప్తి యాయెను. ఆలోకములో నా
యన్మతనిధిని వెదకుచు వెదకుచు బోయియొక్కండును ఒక ఎత్తైన

పర్వతశిఖరముపై నెక్కిను. అపర్వతముపై నెవ్వరును లేరు. కొండక్రింద నొక పెద్ద నది జలజల ప్రవహించుచున్నది. ఆ నిర్మానుష్యమైన కొండకొనపై సలిచి యా యువకు డుచ్చస్వరమున, 'అయ్యో! ఒక్క సారియైన నది మరల కనబడదా?' అని కేక పెట్టెను.

ఎవ్వరో తెలియదు పైనుండి తిరిగి జవాబుచెప్పిరి-- 'అందుకు చింతింపవలదు. తిరిగి కనబడును'

యువకుడు కండ్లెత్తి చూచెను. ఎవ్వరో యొక లావణ్యవతి అలలాయతకుంకిల రమణీమణిపై నుండి కూతసి ముందుకు వచ్చి నలువరబడి మధురస్వరముతో తిరిగి కనబడును' అని బదులు చెప్పెను.

కృషీవలుకు దుఃఖభావపూర్ణుడై, 'ఎచ్చట కనబడును! ఎప్పుడు కనబడును?' అని ప్రశ్నించెను.

రమణి-- 'ఇప్పుడే, నీ యెడట చూచుకొనుము'

యువకుడు తత్తరపాటుతోడను ఆశ్చర్యముతోడను యెడట చూచెను. --ఎచ్చట మంచిమంచి భవనములతో నెండిన యొక రాజనగరము కాన్పించెను ఆ రాజనగరము మధ్య చాల పొడవును వెడల్పును గల మండపముతో అనంఖ్యాకులగు దాసవులు గూర్చుండి భీషణమును హృదయవిదీర్ణమును నగు అట్టహాసములతో నాకాశమును బ్రతిధ్వసంపఁ జేయుచుండిరి. ఆ అట్టహాసములతో నాలుగు వైపులనుండియు అనంఖ్యాకులగు ప్రజల హాహాకారములు వచ్చి కలియుచున్నవి. రాజనగరికి చాలుగువైపులను రక్తనదులు పాటుచున్నవి. ఆరక్తనదులలో వేలకొలదిమనుష్యశరీరములును యజ్ఞోపవీతధారులగు బ్రాహ్మణుల దేహఖండతుండెములును యువతుల మొండెములును వారియొక్క కోమలాంగభాగములును తేలుచును మునుగుచును గొట్టుకొని పోవుచున్నవి.

ఆ రమణీలలామ యొక్కింతనే పూరకండి మరల, 'ఇక పైసల జూడు' మని ప్రబోధించెను

యువకుడు ఒడలెల్ల పులకంప నా కాశమునంతఁ జూచెను—నీల గగనముపై న రత్నఖచితమైన యొక బంగారు కొండయుండెను. కొండక్రింద మందాకినీనది శుభ్రనలిలయై కనకకమలశోభితయై మృదుమధురకలకలచినాదంబుతోఁ బ్రవహించుచుండెను కొండపై న పారిజాత పుష్పంబుతోఁ బ్రకాశింపుచు నొక్క యపూర్వ సింహాసనముండెను. ఈసింహాసనము సుధాంశు కిరణజాలములతోడనో దివ్యలతాంతములతోడనో నిర్మించిట్లు కనబడుచుండెను. సింహాసనము చుట్టును అనేక సురకన్నియులు చిల్చి తమ మంగళగీతములచే నమరులోకంబును బ్రతిధ్వనింపఁ జేయుచున్నారు అంతేకాదు ఇది యేటి యాశ్చర్యము! కృషీవలయువకు డానందముతోడను విస్తయముతోడను దిలకించెను. కనకమయగిరిపై కాంచనకమలమయ యగు మందాకినీనదిచెంత సుధాంశుకిరణ నిర్మింపఁగల సింహాసనము ముందు అసంఖ్య సురనారీజనమధ్యమున అసంఖ్య తారాగణమధ్యమున చంద్రరేఖంబోలి పరిపూర్ణకళాశోభితయై మున్నె దర్శనమిచ్చిన వారీవిగ్రహము ప్రత్యక్షమాయెను. ఆ 'రాజసముద్ర' తీరమున ననతీర్ణమైన తేజోమూర్తియిదియే. ఆహా! సందేహములేదు, జగన్మోహనమూర్తి!

రమణీమణి ముగ్ధహృదయుండగు కృషీవల యువకుని లలాటమునంటి ఇట్లునియె,— ఏమి? నీవచ్చటకు పోగోరుచుంటివా? అటులైన నందు కపారసాహసమును అపారసాధనయుఁ గావలసియున్నవి. ఈభీషణ మూర్తులును, అంతకంటె పరాక్రమవంతులును అగు దానవులును ముందు సమరంబున గెలువవలెను. ఈ మూనుకొనిన కండ్లను దెరువవలెను. ఈవిష్ణువదనమును విడువవలెను. దేవతల

యెక్క యాశీర్వాదమును బొందవలెను. ఈరక్తసదులను చాటవలెను అప్పుడుగాని నీవచ్చటకుఁ బోలేవు ఇప్పుడు చెప్పు. పోగలవా?

యునకుడు—‘దేవీ! ఆశీర్వాదింపుము. తప్పక పోగలను.

రమణీమణి గంభీరమగు మధురస్వరముతో భూనభోంతరాశములు కింపింప సిట్లు పల్కెను,—‘అట్లులైన లెమ్ము, అట్లులైన నింక సిద్ధింపకుము.’

ఈకేకి కాదైత్యరాజుధాని గజగజలాడెను,—‘లెమ్ము, లెమ్ము’ ఇంక సిద్ధింపఁగూడదు.’

యునకునికి మెలకు నయ్యెను. సుఖస్వప్నము నమాప్తమాయెను. ఆశిని కన్నులు చిట్లించుచు నలువైపులఁ జూచెను. ఒకవైపుకాళిందీ నది మెల్లమెల్లగా ప్రవహించుచుండెను. నలువైపులను మనస్సు లెవ్వరునులేని చెట్లగుంపులుండెను. ఇందనుకఁ జూచిన ఋగ్వేదశిఖర మేది? దానవుల రాజుధాని ఏది? ఆదేవతలే? ఆకనకగిరియేది? ఆమందాకినీనది ఏమైపోయినది? ఆ బంగారు సింహాసన మెచ్చటికేగినది? దాని చుట్టునున్న అచ్చరకన్నెలంద తేమైరి వారిమధ్యను పూర్ణశశిశేఖంతోలి వెలుగుచుండిన శ్యామిహూర్తి! అయ్యో! అంత ధానమైనదా? యునకుడు తహతహపగచు వెనుకకు తిరిగిచూచును అచ్చట నా అలులా యశకుంఠల మగవధూనుణి నిలిచియుండెను. ఏమిది? ఇక్కూడ స్వప్నమేదా? ఈనగతి స్వప్నము చేసుకొనుటకు యునకుడు నాలుగు వైపులను చరికింప నారంభించెను. ఏమిది? కలయా సిక్కు ఏమదా? ఆకాశమున సక్షత్రములు తధుకుతిధుకునఁ బలువిడుచున్నవి. చంద్రుడు కలకల నవ్వుచున్నాడు. క్రింద నీల వనసయు చంచల్ప్రాణయు నగు తుంగిణి తారహారముల నలంక

రించుకొని స్వత్యము నేయుచున్నది. అట్లులై, 'ఆ స్వప్నము' తాదా, సత్యమేనా ?

రమణి—అయ్యో అయ్యో. ఇంక నిద్రానాశము. ఏమి? ఈ కంఠ భస్మని గూర్చిగ్రలో ప్పించి మధురకోమల మనోహారహియోగ కర స్వరమే గూఢకూడుచక్రతుడై 'యోకోహి' దేనా గినుంగొన లేచి నిలువబడెను

రమణి—మీయొద్ద ఖడ్గమున్నదా?

నిద్రనుండి యప్పడే లేచి యుచు, ఆ ప్రశ్నకు పెరిగియున్న విస్మయము సయ్యెను. అందుచే నా బేరబచ్చెట్టుకను, కోచక్క నిర్భాంతకముగా మాడనాంభిలవెను.

ఆ సందర్భానికి కనీపెట్టి యా సుందరాంగి కవాలు నచ్చునేమోయని కొంతతడ పూగుండెను. అప్పటికి చల్లు చివ్వెకపడి 'యో యువకు దూరకన్నులను నామి శిశిగి చుట్లు ప్రశ్నించెను, — 'మీయొద్ద ఖడ్గమున్నదా? హృదయమున నాహసమున్నదా? బాహువులు బరాహుమున్నదా? నాశముల నాశ్యులక్తియు పాటుచున్నదా? మనసున స్వరాదశిగరియ? య? జన్మభూమిమీద గౌరవ వలె యున్నదా? మాటలాడరేమి?'

కృషీ—ఉన్నది.

రమణి—అట్లులైన నా చెంటరమ్ము.

కృషీవలుడు మంత్రముగ్ధుడైన ట్లాతరుణీమణి వెంటవెంట నడిచి పోయెను.

ఆ సుందరాంగి శీఘ్రముగా నడిచి కొంచెమునేపటిలో మనీదు దగ్గరకువచ్చి చేరి యాకృషీవలునితో నిట్లునెను, — 'మీ రొక్క క్షణకాల మిచ్చట వేచియుండుదు. నే నిప్పుడే తిరిగివచ్చెదను.'

యువతి మనీదులోని కలిగెను. కృషీవలుడును అచ్చట విశేషము

వేచిముండవలసిని యవసరము లేకపోయెను. అమె వెంటనే ఫక్రగుళికి జెప్పి యాయన నచ్చటకు తీసుకొనివచ్చెను. గై రికవస్తుధారియగు ఫక్రకు కృషీవలుని యెదుట ప్రశ్నకూయెను. 'వాని దక్షిణహస్తమున నొక భీషణాస్త్రచాణము చూడకాంతు నీనుచుండను ఆయన తెల్లని క్షౌర్యమును విరానమును అటాజూటమునుగల గంభీరాకారముఁ జూడ గాతని యెడలు గగుర్పొడిచెను. హృదయము భక్తిరసముతో నిండిపోయెను. అట్టి జ్యోత్స్నికయోగిమూర్తి నాతఁ డెన్నడును చూచియుండిలేదని. ఫక్రకు కన్నులు పెద్దవిచేసి కృషీవలుని జూచి 'యా సుదతితో నెట్లుచియె,—'బిడ్డా! నీనిక్కడ నేయుండుము. నే నీ వీరుని వెంటఁదీసుకొని ముసల్మానులతో యుద్ధము నేయఁబోదును '.

ఫక్రకు తొండ-తొండరగా చూచు నడిచెను. కృషీవలుఁడు గూడ నాయన వెంటనెట్టి హుంహూటాదిక నడిచెను

౨

కాఫరా లేక ముసల్మానా ?

'ఊరుకో! ఊరుకో! బొరంగ జేబుచక్రవర్తియొక్క సేనాని అబ్దుల్ ఖాను వచ్చుచున్నాడు ' ఈ ప్రకారముగా హరదేవపుర గ్రామములో సర్ధరాత్రివేళ నొక యిల్లాలు తనపిల్లవానిని భయపెట్టి నిద్రపుచ్చుచున్నది. బాదుశాహయొక్క ప్రിയ సేనాపతి అబ్దుల్ ఖాను చాల దినములనుండి కాఫరుధర్మము నూరుపేరు లేకుండ రూపుమాపుటకు ప్రయత్నము నేయుచుండెను. ఈ ప్రయత్నములో విశేషమేమి నేయుచుండెనన, 'జిజియా' లేక కాఫరు పన్ను అనుదానిని హిందూప్రజల నుండి వసూలు చేయుట 'కాయన

అనేక సార్లు దుర్దాంత పరాక్రమము నూపు చుండెను. ఒకప్పుడు హఠాదేవపురమునందును ఆ ప్రాంతముల నుండు ఇతర గ్రామములందు నున్న హిందువులు పస్కచుట్టుకు నిరాకరించిరి. అప్పుఁ ఖాను చాల సైన్యమును దీనుకొని నిద్రోహముగ నుగుఁడుల చేతులను స్త్రీల చెవులను గలుగ వేళ్ళను నొకించుట కాజ్ఞయిచ్చి చాలమంది కాపురులను గోరక్తముతో న్నెను నేయించి 'కురాను శరీఫ్' యొక్క కల్మా వారీచే జదివించెను. ఆ దశమునందు ఈ గ్రామములోని చిన్న పెద్దలును స్త్రీపురుషులును అందఱును అప్పులనినఁ జాల భయపడుదురు. విశేషముగఁ జిన్నపిల్లలు అప్పులుఖాసనిన నొక పెనుభూతముగాఁ దలఁతురు. ఈ కాఁజుమాచే నీ తల్లి నేడు పిల్ల వానిని అప్పులుఖాను పేరు చెప్పి భయపెట్టుచుండెను. పిల్లవాడు అప్పుఁ ఖాను పేరు వినినతడనే పురుషుమానివేసి గట్టిగా తల్లి మిడను గొగ్గలించుకొని కన్నులు మూసుకొనెను.

ఒక్క యుగములో పిల్లవాడు తల్లిమోసను వదలి వెల్లకలఁడెను. తల్లి యొడలు నణకుచు లేచి కూర్చుండెను. పిల్లవాడు మఱి నేడువఁ దొడంగెను. నిజముగానే అప్పుఁ ఖాను వచ్చియుండెను. ఊరిలో నంతయు భయముచే కేకిలు రేగిపోయెను. ఆ కేకలలో 'మగలా అప్పులు ఖాసమ్మా! జిజియీ పన్ను దమ్మిడీ గాకే లేకుండా అందఱు నిచ్చి వేసి యున్నారు. మరల పే డెందుకు వచ్చాడమ్మా' అని అందఱును జెప్పకొనసాగిరి. గుంపులు గుంపులుగా ముసల్దాను సైన్యములు ఇండ్లతలుపులు బ్రద్దలు గొట్టి యిండ్లలో దొరిబడి వెండిబంగారము లెత్తుకొని పోవుచుండిరి. ఆపుల శాలలలో దొరిబడి ఆపులను జెవులు పట్టి దోలుకొనిపోదొడగిరి. స్త్రీలను శిఖలఁ బట్టికొని ఈడ్చుకొని పోవుచుండిరి. గ్రామవాసు లేడ్చుచు, 'చక్రవర్తిగారికి 'దండములు! మావల్ల సవరాధ మేమియులేదు.' అని మొరలిడుచుండిరి.

కాని యీ మొలాలకించు వారెవరు? అష్టల్ ఖాను గుట్టముపై నెక్కి ప్రోత్సహముతో తన సిపాయీల కాజ్జ యిచ్చుచుండెను. 'ఖుద్దాగు! ఖుద్దా! కాఫరునుగూడ పాటిపోసియ్యవద్దు. ఒక్కయినతీ గాసి అవుగా.' చేతితోనుండి తప్పుచుకొని పోయివచ్చువద్దు. మునలీ యాడవాండ్లను పిల్లలగు నా శ్రమే నీలిపెట్టించుచును.'

పాపము! గ్రామనాసి లేమెగుంగుదురు? చాల్కేమైన రక్షించు కొను నుపాయము మాచుకొనిముందే యవనులు రాక్షసులవలె నాయుధములతో చచ్చి నార్కపై ఒడిసి. మునల్మాను పై న్యములు యువకులను వృద్ధులను తరుణులను గోవులను ఒంధించి తమ శిబిరము నకు గొంపోయిరి. ఆ నిష్ఠుర ప్రాంతమునందు వారి యానందమునకు మేర లేదు. వారి తర్కవిశిర్కము లేదు. 'మొట్టమొదట నేగోవును వధింతము. ఎవ్వరే శ్రీసీ సోబట్టవలెను. అష్టల్ ఖా నేనుండిరిని నెన్నుకొనునా' అని మీమాంసలు జగుగుచుండెను. ఈసమయమున పీరుబత్తునవాడు—'అరే రహీంగా? ఇద్దఱు కాఫరులు త్రాడు తెంచుకొని పాటిపోయిరి.'

రహీంఖాను—'అట్లాగా! కాదు కాదురా! నాంధ్ర పీఠ్లలో వాళ్లు కారురా. ఇంకొక యూగు వాళ్లై యుండి వచ్చునురా.'

పీరుబత్తు—ఇంకో ఊరువాళ్లేనే నేమిరా కాఫరులేగా?

నిజముగాఁ గొంచెముదూరములో నిద్దఱు హిందువులు నదిలో స్నానముచేసి మహిమ్నస్తోత్రమును బ్రోచుచు నాత్రోవను వచ్చుచున్నారు. పీరుబత్తుమూట పూర్తియైనతోడనే నాయిద్దఱును తొందర తొందరగా సచ్చలకు వచ్చిరి.

ఒకడిట్లడిగెను.—ఇదియేమి తమ్ముడా! నేడిచ్చటింత గంధ గోళమయ్యెను!

పీరుబత్తు జవాబిట్లు చెప్పెను—“నీవింకను కారణముగను చూచువా? కాఫరు! దరిద్రుడా! మీయిద్దఱును గూని వీరితో గట్టివేయ వలెనా యేమి?

ఆగంతుకుడు—వీరి నెక్కడకు తీసుకొని వెళ్లెదరు?

పీరుబత్తు—నవాబుసాహేబుడేరాగోనికి -అరే చూస్తూ వేయిరో! ఈ సాలానుగూడ కట్టరా పట్టుకొని—

ఆగం—ఎంగు కంత్తొండ బాబూ -మేమేమి చాటిపోవు నాం ద్రముగాము. అడిగి దానికి సమాధానమిచ్చేతే ఇంతిలో నష్టమేమి పడిపోయింది? ఇతమంది మనుష్యులు, ఇన్న గోవులు, ఇతమంది ఆడవాండు-ఎంగుకు నచ్చినది. పట్టుకొని వెళ్ల లేమి చేసెదగు?

పీరు—అరే కాఫర్!—కంబక్తు!— ఏమీ తెలియదునకు. ఈతవు లన్నిటిని కోసి కబాబు వండిస్తాము. వీరిర క్కంలో ఈ కాఫరులను స్నానం చేయిస్తాం.

పీరుబత్తు చీకటిలో చూడలేకపోయెనుగాని వానిమాటలు విన్న వానికి కన్నులు జపాకునుచుము బట్లు అగ్రహముచే వెట్టినడియెను. పీరుబత్తు ఇంకను చెప్పుచుండెను, ‘అటుపెమ్మట పేరంజీని ఒక్కొక్కరినే కొంతవేయించెదము. వీరిభాగ్యులను మేము సత్కార కట్టు కొందుము.’ అట్లనుచు ప్రక్కనున్న నొక్కముసుగువేసుకొనయున్న యువతిమెడపై చెయివేసి, ‘ఈ మేలిముసుగునున్న నీబీజాన్తో మసీదుకు వెళ్ళి పీరుబత్తు స్వయంగా నిక్కా—’

పీరుబత్తు పైమాట లింకిను దిన్నగా ధూర్తికావెను. ఆగంతు కులలో నొకడు వాని ఛాతీమీది నొక్కశిన్ను అనిరిపడునట్లు తన్నెను. నాడు కొంచెముదూరిముగిలించి ఓడి స్పృహతప్పిపోయెను. రెండవవారిమీ వెంటనే ఒకరిద్దఱు ఖైదీలను చేతులకట్లు వదలించి విడిదిపెట్టెను. పీరుబత్తు పడిపోవుటజూచి కొండలు ముసల్కానులు

పఱుకెత్తుకొనివచ్చి యా యాగంతకు లిద్దఱపై నాక్రమించిరి.
దూరమునుండి జిహ్వాఖాను, — 'ఆ ఇద్దఱనుగూడ వీరితో బంధించు
కొనిరండి' అని ఆజ్ఞాపించెను.

కాని ఎవరెవరిని బంధించువాడు? ఇద్దఱాగంతకులును ఒక్క
క్షణములో దగ్గఱనున్న చూమిడిచెట్టునుండి రెండుదిట్టమైనకొమ్మలు
చేతఁబట్టుకొని పెద్దగంభీరమైన స్వరముతో బిగ్గరగా భోలోనాధుని
స్తుతినిఁ జదవనారంభించిరి —

పశూనాంపతిః పావనాశం పరేశం

గజేంద్రశ్య కృత్తింవనానం నరేణ్యం

జటాజూటమధ్యే ఘృద్ధాంగవారిం

మహాదేవమేకం స్మరామి స్మరామి॥

౧

మహేశం సురేశం మరారాణినాశం

విభుం విశ్వనాథం విభూత్వంగభూషమ్

విరూపాక్ష సోమార్కవహ్నిత్రనేత్రం

సదానందమీడప్రభుం పంచవక్త్రం॥

౨

గిరీశం గణేశం గళే నీలవర్ణం

గజేంద్రాధిరూఢం గుణాతీతరూపం

భవం నాశరం భస్మనాభూషితాంగం

భవానీకళత్రం భజేపంచవక్త్రం॥

౩

శివాకాంత శంభో శశాంకాంగహళీ

మహేశాంచశూలిన్ జటాజూటధారిన్

త్వమేకో జగద్వ్యూపకో విశ్వరూపం

ప్రమోద ప్రమోదప్రభో పూర్ణరూపం॥

౪

పరాత్మానమేకం జగదీజమాద్యుయం

నిరోహం నిరాకార మోంకారవేద్యం

యతోజాయతే చాల్యతేయే విశ్వం
 త మోశం భజే లోయతే యత్రవిశ్వం॥ ౫
 స భూమిర్న చూపోన పహ్నిర్న వాయు
 ర్న చాకాశమా స్తేన శబ్దా సస్త్రిదా
 సగ్రిహ్మేన శీతంన దేశోఽవేశో
 నయశ్వాస్తి ముక్తస్త మోడేమ హేశం॥ ౬
 అజం శాశ్వతం కారణం కారణానాం
 శివం కేవలం భాసకం భాసకానాం
 తురీయం తమః పారమాద్యలేతహీనం
 ప్రపద్యోపరిం పాసనద్వైతహీనం ॥ ౭
 సమస్తే సమస్తే విభోవిశ్వమూర్తై
 సమస్తే సమస్తే చిదానందమూర్తే
 సమస్తే సమస్తే తపోయోగగమ్య
 సమస్తే సమస్తే శృతిజ్ఞానగమ్య ॥ ౮
 ప్రభోశూలపాణే విభోవిశ్వనాథ
 సుహృదేవశంభో మహేశత్రనేత్ర
 శివాకాంతశాంతి స్మరారేపురాణే
 ఘదన్యో నరేణ్యో సమాన్యోనగణ్యః ॥ ౯
 శంభోమహేశ కరుణామయ శూలపాణే
 గౌరీపతే పశుపతే పశూపాశనృశిః
 కాశీపతే కరుణయా జగదేతవేకస్తవం
 హంసిహసి విదఘాసి యహేశ్వరోహసి ॥ ౧౦
 స్వత్తో జగదభవతి దేవభవస్మరారే
 త్వయ్యేవ తిష్ఠతి జగన్మృయ విశ్వనాథ

త్వయ్యేన గచ్ఛతి లయం జగదేతదోశ
లింగాత్మకే హారచరాచర విశ్వరూపిన్ ॥

౧౧

ఇద్దఱు వీరలును మహాదేవుని స్తుతించుచు చెట్లశాఖలతో ముస
ల్పాసు సైనికులను ట్టకొట్టి పశుగొట్టుచుండిరి. ఖైదీలును ఊడదీసు
కొని 'బొంబొం శంకరు' అని మహాదేవుని స్తుతింప నారంభించిరి. అప్పుడ
ఖాను భీముడును విస్మితుడు నగుచు సైనికులను సంభోధించి యిట్లు
నెను. 'అగే మీకు పోరుచును చచ్చినదా? చేతిలో నాయుధ
ముండియు మీరు చేతగానినానివలె బెట్టు తినుచున్నారా? మీరు
తలచుకొనిన నిప్పుడే నానిని పరభోకమంపగలరు.'

ఈమాటలు విని ముసల్మాను సైనికులుకత్తులుచేబట్టి యాగంతు
కులపై గవిసిరి.

ఆ యిద్దఱు వీరులును గొంఁచెమైన పగలేదు, ఒక్క యడుగైన
వెనుక వేయలేదు. హృదయమం దేయియు భయమనుమాట లేక
యమానుష సాహసముతో సవిచలితచరణములతో వారు ఖడ్గముల
జేపట్టి పోరాడువాగిపై చెట్లకొమ్మలు నెట్టి కొట్టనాగంభించిరి. తోడ
నున్న వారి 'బొంబొం శంకరు' అను జయధ్వని వినబడుచుండెను.
ఖైదీలును ఈ చిత్రమును గనుగొని చెట్టుకొమ్మలపిరిచి చేతబట్టు
కొని 'బొంబొం శంక' రని ముసల్మానుల అంతు కనుగొనసాగిరి.
ఖైదీస్త్రీలుగూడ మంత్రముగ్ధలై నట్లు నెనకనిలిచి చప్పటులుగొట్టుచు
నొక్క కంఠముతో 'బొం బొం శంకరు' అని కీకలువేయసాగిరి.

కాని ఖడ్గములమందర చెట్టుకొమ్మ లెంతసేపాగలవు? శస్త్ర
ధారులగువాఁముందు శస్త్రహీనులగువా రెంతకాలము పోరాడ
గలరు? ఇద్దఱువీరులును కొంతసేపటికి విశేష మలసిపోయిరి. ఈసమ
యమున నతాత్మగ రణక్షేత్రమం దొకవైపునుండి 'బొంబొం శంకరు'
అని శ్రోత్రవారికంఠము వినబడెను. ఈ శబ్దముతరువాత కొలది

నేపటికి తరుణ అగుణమూర్తి యగు నొకప్రీతివల యువకుఁ డీయుద్ధమునవచ్చి కలుసుకొనెను—ఇది గేఁగుయాశ్చర్యము! పరిగా నిదియే ననుయమున నొక్క యువకుఁ డాహుతిని ముసల్మానుల కేగు కూడ నొక్క దీర్ఘకర ఎలమును గైకొని ‘అల్లాహి అక్బర్’ అని కేకలు వేయుచు గళగళలాడు మాన్యుమోచుచు హిందువులకు క్షమున వచ్చినెనివఁ డి వారికి సహాయముచేయుచు ‘హమ్మద్రియల’ చెండాడ నారంభించెను.

౯

మహమ్మదా లేక భూతమా!

“ముసల్మాన్లెన్నెడైనఁ గాఢరులతోఁ గలిసి ముసల్మానులతో పోరాడునా? ఎన్నిటికిని నేయఁడు కాట్టి ఇది యేకో య్యురా భూతమో.”

‘అది భూతమగుటకు నందేహమేమియును లేదు—కాని ఒక సంగతి మాత్రము బోధపడకున్నది హిందువులయొక్క భూతము ముసల్మానుల ఘోర వేషమును ధరించి ‘అల్లాహి’ ‘అల్లాహి’ అని యెందుకు కేకలు వెట్టును? ఇట్టి భూతములు గెండుమూడు వచ్చి హిందువులకు సాయముచేసిన యెడల నిక మహమ్మదీయుల పని వట్టిదే.’

“అయినదేమో అయినది. ఇప్పుడు భూతమేగో అంతర్హితమైనది. ఇక పద—ఒక్క సారి మనసేనాపతి ఏమైనాడో చూచి వత్తిము. అడుగో చూడు. అపచ్చేవాడేనేమో—

చావు తప్పి పాటివచ్చిన నల్లరు ముసల్మాను భటులు కొంత

దూరములోఁ గూర్చుండి పైచెప్పు సంతాపణ నేయుచుండిరి. ఈసమయములో నెవ్వరో గుట్ట మెక్కి వారివైపువచ్చుచుండిరి—భూతము యొక్క భయమింతయును వారిని విశవలేకు భయము నొందిన యనగానుపయుద్ధము భూతముయొక్క పని యనియే వారి విశ్వాసము. ఆపరపురు ఖనయొక్క కుటుంబమును శక్తిగనియొక్కయు కత్తుల శక్తిశిలును కుటుంబములను గా హృదయంతో రాశిముల నింకను గలవరపరచుచునేయున్నవి ఆ నాల్గు భూతములలో నొకటి బహుశః మనుష్యు లేషమును దాగ్చి ఇంకను దహను గొట్టుటకు వచ్చుచుండెనని వారు తలంచినది. అందుచేత నింక నక్కడ నుండిన నేమైన నపాయము జరుగవచ్చునని కరల పాతీపోత సముకట్టిరి. ఇంతలో నశ్వారోహకుడు సమీపించి వారిని సమగాముంచి 'ఏమీ భయములేదు ఎందుకు పాతీపోయెద' రని యడిగెన

రహింబత్తు—'అరే పూఫా! ఈయన మన నవాలు సాహేబు గారురా!'

'ఓరి మూర్ఖుడా! భూతము సంగతి నీకేమి తెలుసురా? అది యెన్ని వేషములైన మేస్తుంగి. నీకు ప్రణామమీద ఆశ లేకపోతే నీవుండు. మేము పాతీపోయి ప్రాణాలు దక్కించుకొంటాము.'

గుట్టపు సవారు అప్పుడే ఖానుడే. ఆయన కొంచెము నేపటికి పాతీపోవు భటులను సమీపించి, 'ఓరి సమృద్ధహారములారా! మీరు ముసల్మానులైయుండి హిందువులకు భయపడి పాతీపోవు చుండిరా? కాఫరులతో యుద్ధముచేసి వెన్నిచ్చి పాతీపోయిన మీరు చచ్చిన పిమ్మట నేలోకమున కేగుదురో యెరుంగుదురా?' అనెను.

వారిపోవువా రీమాట విని కొంచెము సిగ్గుపడి ధైర్యము చిక్కబట్టుకొనియారిరి. రహింబత్తు—'బేనాను హుజూరు! నేను గూడ నామాట చెప్పుచున్నాను. కాని పూఫా మీరు మాయజమానులు

కాదనియు హిందువుల భూత మీమేషము వేసుకొని వచ్చినదని చెప్పినాడు. 'మమ్ము గొట్టవచ్చుచున్నదని యన్నాడు.'

అప్పుల్ ఖాను సేనాపతి కక్కడిలేని కోపమువచ్చినది. రహీం బత్తును వానితోటివానిని శిక్షించుటకు ఖడ్గమెత్తెను. రహీంబత్తు పూఫా వెనుక పాటిపోయి—'ఓరి మూఘాడా! నే చెప్పినది నిజమైనదా? అప్పుడు! ఇదుగో భూతమిత్తుచున్నది ఖడ్గంబులే కరీం బాబా! ఇప్పుడైనా పాటిపోయి ప్రాణం రక్షించుకో.'

ఇది చూచి యింక భయపెట్టిన లాభము లేకరి అప్పుల్ ఖాను తెలుసుకొనెను. అట్లాలోచించి చూతఁడు నెమ్మదిగా నిట్లు చెప్పెను— 'ఈ వేళ మనము భూతములతో వోట్లాడినామయి మిఁటికి పాయము? అట్లులేన మనము బ్రతికి ఎట్లు వచ్చితిమి? భూతములైన మనల నిందలు నెట్లు వదలిపెట్టి వెళ్ళును? భూతముల చేతులలోపడి యెవ్వరైన బ్రతికి యుందురా?'

రహీం—ఆ మాట నిజమే. కాని యిది ముసలియై యుండి హిందువులతో గలిసి మహమ్మదీయులతో భోగాలు పెట్లు సంభవించును?'

అప్పుల్—ఇదియూ మీ భ్రమ? ముస్మానులు కాఫరుకాగూడదా? నేనా ఫకీరును జాలదినములనుండి యెరుగుదును. వాడెక్కడున్నాడో కూడ నేను మీకు చూపించగలుగుదును. హిందువులు వానికి లంచం బెట్టి కాఫరులలో గలుపుకున్నారు.

రహీం—మంచిదే. వాడు మనుష్యుడైన నల్వుగు హిందువులతో గలిసి నూరు నూటయేబదిమంది ముసల్మానులను జూచుచుండగనే దయ్యమువలె జంపివేసినాడే.

ఖానుసాహెబు ఈసారి సరియైన జవాబిచ్చట కేమియు దోచక కొంచెము నేపు యోచించి యిట్లనెను,—మీ రింతబుద్ధి

మంతులయ్యను ఇంతమాత్రము తెల్లనుకొనలేక పోయిరి. మీరు మొదటినుండియు గుండెలలో భయముతో గుందుచుండిరి. వాడు మనిషి కాదు దయ్యమనియే యుండిరి. అందుచే ముసల్మానుల డెవ్వడును అసలు పోట్లాడనే లేదు. ఆ భూతమును భయమువల్లనే ముసల్మానుల నర్వనాశమునకు బోయెడిది. హిందువులలో ముసల్మానుల కెన్నఁడైనా పరిహాసము కలుగునా? ఒకడమే కాదు విషడమును లేదు. కగానుశరీరంతా మరచిపోయినా గా యేమి ఈ రోజున?

మెల్లమెల్లగా అష్టభైఖాను అగ్రనుచగలుగును లేనిపోని భయముచే ముసల్మానులలోగిరిగిరియియు నిజముగా దలచుకొనిన జయమే యయ్యెడిదనియు బోధించు అంశ వారలు 'ఇప్పుడు యజమానుల యజ్ఞయేమి?' అని చూచిరి.

అష్టభైఖాను సంతృప్తుడై గుల్లెవెను, — 'ఎంత సిగ్గుబాల్లమని! ఈ రోజు మనకు అయ్యము కాగియెద్దగాగా దన్నుకొంటిమి. ఈ సంగతి నెవ్వరికిని తెచ్చునను. అందఱిలోను మేము చాతీకమంది ముసల్మానులు. ఆ అముగురుచలమంగి ఆయుధపాదులగు హిందువులు వచ్చి పడిరని చెప్పండి. ముసల్మానులు కొండలు చచ్చి పోయిరి గాని హిందువులలో చచ్చిపోయినవారికి లెక్కలేదు. మఱియొక సంగతి! ఈరోజున గి షకీసును వాని మువ్వరు హిందువులను దగినట్లు శిక్షింపకపోయిన మన పరువుదక్కదు. ఈ యుద్ధక్షేత్రమునకు అర్థకోసు దూరమున సదీతీరమున నొక ప్రాతమసీదున్నది. ఆ షకీ రామసీదలో నుండును. ఆముగ్గురు హిందువులు షకీరుతోగూడ మసీదుకు వెళ్ళియుండవచ్చును. మీరు గుప్పచప్పుగా వారిపోకడలు గనిపెట్టియుండుదు. నే నిప్పుడు బాదుశాహ యొద్దకు పోయి యీ యవమానమునకు తగిన ప్రతిక్రియ నొనర్చుట కాలోచించెదను. కీక్రుములోనే మీరు చూడగలరు. సమస్తహిందూ

దేశమును రక్షచవాహమై పోయెడును మీరు చాలభక్తిగా మీ యాజ్ఞలను నిష్ఠాపించును. తగిన బహుమానములుబడసెనరు.

అట్లు చెప్పి ఎల్లు రనుచగులయొద్దను సెలవుపుచ్చుకొని అప్పుల్ ఖాను గుఱ్ఱముపై నెక్కి మెల్లమెల్ల ' ఎడ్వీరుప్తె' పు చనెను. మెల్లగా పోవుటకు కారణమేమో ఇచ్చుచెప్పెదము వాని శరీరమంతయు నొప్పులుపెట్టుచున్నది. ముద్దములో చాతిపోవునప్పుడు వాని వీపు మీదకూడ కొంచెము దెబ్బలుపడినవి. సిపాయీలున్నప్పుడు తన బాధ నేమియు గనపరచి దాగుకొను సిపాయీలు కిన్నులు త్రిప్పగానే ఖాన్ నా హేలు వీచి మీద చేయియు నుకొని, — ' అనే దేవుడా ! నొప్పిపెట్టుచున్న సరాబాయా ' అనుకొనెను.

౧౦

ఎ రి కూ డి ద్వ ప్త మే నా '

యుద్ధము ననూహ్యమై కొంచెమునేసె నశదుచాత కృష్ణకలయువకుడు ఫకీరుతోడను ఈక్కిన ఇద్దఱు హిందువులతోడను ' యలుదోగి ' మసీదు ముందరికువచ్చి నిలుచుబడెను. ఫకీరు— ' బిర్గా ! ఇదియే నాగు. దిరము లో' పలకువచ్చి ' శ్రమతీర్చుకొనుము ' అనెను

కృషీ— ' మందిరమా గుది మసీదా ?

ఫకీరు ఎవ్వ ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను, — ' ఎవీశ్రమిస్తా ము ధర్మములలో మందిరమును మసీదును, హిందువులును ముసల్మానులును, అల్లా యును భగవంతుడును, మహమ్మదు జగ్గొనఁగను. కురానుశ రీపును ఉపనిషత్తులును భేదముగ నుండవు. ఈ మందిరముయొక్క ప్రతిష్ఠాపఱిండు చక్రవర్తి శహజహాను ఆయన వ్యయముగ నిద్దానిని

మునల్మాను మందిరమని నామకరణం మిడెను. కాని ఆనంగతులన్నియు నిప్పుడు విచారించుట కిది సమయముకాదు.”

పిమ్మట నా ఫక్రీ క్షిప్రముహిందూవీరుల వంశము జూచి యిట్లనెను, ‘మిమ్ముల నిచ్చట నెక్కువసేపుంచు కింకి న్యాయముకాదు. ఈ రోజు జరిగిన సమాచారమంతయు బాదుశాహ దగ్గఱకు చేరఁగలదు. అప్పుడీ ఖానుడును ఇందుకు ప్రతిక్రియ సేయుటకు సర్వవిధముల బ్రయత్నము సేయఁగలను అందుచే మీకు వీలయిన స్థలమునకుఁ బోవుటకు ప్రయత్నించవలెను. మీతోఁబాటీ వీరబాలకునిఁ గూడ తప్పక తీసుకొనిపోవలెనని నాయనురోధము. ఈతనివలన ముస్ముందు మనకు లాభము కలుగఁ గలదని నాయభిప్రాయము.

ఆ హిందూ వీరులలో నొకరు కృష్ణవలయునకు నిట్లడిగెను,— ‘వీరబాలకా ! నీవు మాతో పచ్చుట కిష్టపడెదవా !’

కృ. కి—ఎచ్చటకు ?

హి. ఏ—రణసముద్రములోనికి.

యువకుఁడు నంతోషముతో జవాబిచ్చెను,—వీరవరా ! దాహముచేఁ గొట్టుకొనుచున్న యధికుని మృగత్వవృత్తిచే మఱింశ యాశఁబెట్టి బాధించెదగేల ? రణసముద్రమా ! ఈ మేచ్చపీడిత యార్యావర్తములో నారణసముద్రమెచ్చట ?

హి. ఏ—మీరు నేడు యుద్ధస్థలమున కెక్కడనుండి వచ్చితిరి ?

కృ. యు—నానంగతి యానిత్తును మీకు చెప్పటకు చాల కాలముపట్టును. కేవల మింతవఱకు చెప్పెదను. నేను మేవాడదేశపు ఒక దిగ్విద కృష్ణవలయుడను. చాలదినములనుండి రణసముద్రమును వెదకుచుంటిని. రారోరు సేనాపతి దుర్గాదాసు ఆ రావలీపర్వత ప్రాంతమునకు రణవీరుల సందఱ నగౌరవముగ నాహ్వానించెనని విని

యంటిని. మేవాడులో నింకెవ్వఁలును నాకుఁగోడురాలేదు. అందుచే నేనొక్కడనే వచ్చియుంటిని.

అందొక్క హిందూవీరుఁడు సంతోషపూర్వకముగ యువకునిఁ జాగ్రత్తించుకొని యిట్లనియెను,—కృషీవలబాలకా! నీవెవ్వరిని వెదకు చుంటివో వాడిడుగో. దుర్గాదాసు హృదయము విహృదయముతోఁ గలిసిపోయెను తమ్ముడూ రమ్ము ఆరావలియొక్క యెఱ్ఱైన శిఖరములందు మనము హృదయముల నిట్లు కలుపుకొని రిణసముద్రము లందు దూకుదము.

కృషీవలు డాశ్చర్యముతో హిందూవీరుని దిక్కుచూచి యిట్ల నెను,—‘ఇట్టి శ్వేతీచంగంశోభితమైన యున్నతలలాటము’ ఇట్లు తేజోగర్వములతోఁ బ్రకాశించు నుజ్వలనేత్రంబులు, ఇట్టి వీరత్వ పూర్ణంబులగు మీనంబులు, ఇట్టి వీర్యములైన బాహువులు, ఇట్టి కరుణామయ కంఠస్వరంబు, దుర్గాదాసునందు నప్ప మఱియెవ్వరి యందుండఁగలవు? దుర్గాదాసునందు తప్ప మఱి యెవ్వోభుజములం దింత బలంబుండఁగలదు’ ఒక్క చెట్టుకొమ్మతో వందలకొద్ది ప్రాణం బులు సమసిపోయె. దుర్గాదాసుని కంఠముఁదక్క మఱియే హిందువు కంఠమున ‘అంధ్రాం శంకర్’ ధ్వని చచ్చిన హిందువునైన నమృతముపోసి బ్రతికింపఁగలదు’

అట్లనుచు కృషీవలుఁ డాశ్చర్యపడుచు దుర్గాదాసుని వీరశరీర మును జూచుచుండెను.

ఫకీరు నవ్వుచు,—‘వీరబాలకా! నేను నీవెవ్వరో తెలిసికొంటిని కావున నింక నీవు దుర్గాదాసుకును ఆతని స్నేహితునకును నీవెవ్వరో దాచియుంచుట లాభములేదు’ అనెను.

కృషీ—నే నిచ్చటకు వచ్చునప్పుడు మాతల్లి నీవెవ్వరికినిఁ దెలుపకుండుట కాజ్ఞాపించెను. నీ నందులకు వాగ్దానమునరించితిని.

ఇప్పుడు తమ యాత్రియైతలో అట్లు చేసెదను.

శ్రీకీర్తి—మీరు నీసంగతెవ్వరికిని తెలియకుండనం దెదరు. రాగోరు వీరా, దుర్గాదాసు! ఈశనిసంగతి విసన మీరు విస్మయమును ఆనందములు నయ్యెదరు ఈయన మేవాడాధిపతి మహారాజావారి పుత్రుడు. కుమారరాజా అమరసింగు

దుర్గాదాసు సంతోషముచే ఒరవలుడై శ్రీవీవలవేషధారియగు రాజకుమారుని కంఠమును గొగలించుకొని ఇట్లనెను,— నేను మీకు సదా గానుండను. మీసంగతి గానోచ్చెప్పట కింత సందేహింప నేల? ఇది నాజీవితము ధన్యము! మీరు నాతో నయనేయును. అచ్చట పూర్వప్రశ్నమున జూడెడివారు. యోధపూరు రాజగుహిషి యొక్క నూతన సామ్రాజ్యములో ససంఖ్య నిరుల కిరవాలంబులు దమ యొలనందలి బయల్పడెడి ప్రకాశించుచున్నవి. ఇన్ని డొక్క సారి నాతో మనీదులోనికి రమ్ము. మహారాణికి మిమ్మరింగించెదను.

అమరసింహు—జోధపురరాణి అన్ని మారువేషములందు నాన వాలు పట్టగలదు. ఆమెతో ముందుగా జెప్పి సన్నిహితవారికిని తెలియజెప్పవద్దన సార్థింపుడు. మంచి నడువుడు, ఆమె దర్శనము నేతము.

దుర్గాదాసు కృషీవలవేషధారి అమరసింహుల చేయిబట్టుకొని మనీదులోనికి తీసుకొనిపోయెను. మనీదుమధ్య నొక్క యంగణ ముండెను. అందు అడవిపువ్వుల బెట్లు పెరుగుచుండెను. ఒకాళః ముందు మంచి పువ్వులచెట్లందుండి యుండవచ్చును. కాని యవి యన్నియు సింహుడు చచ్చిపోయి నానన్ధానమున నడవిపువ్వులచెట్లు బయలుదేరెను. మనీదు చాల ముదిరముగానే యుండెను. ఈతోట యందు ఇద్దరు రమణీగుణులు నిలిచియుండిరి.

దుర్గాదాసు—మీర బాలకా! మీయెదుట యోధపురమహారాణి

యరుంధతీ దేవియు నా మైక్రొస్కొను అంబరరాజుగారి అంగారము నున్నారు.

కృష్ణవలుడు చచ్చిందను—ఎరులు ఏగాభాణ క్రింద బుధానికి గాఢమహిషి, ఆమె ప్రక్క బగ్గూత్రి దేవచలమును పోయి ముసలతి, 'బిచ్చియున్నారు ఇదియేమి స్వప్నమా?' కేళికొని దేవుక్రింద కృష్ణవలుగారికుండు దిన్ననాడు వేటకంకుగి 'అనుచు' కాననుగ్రహ త్రాగితీరమున నే కన్యమండు సిక్కి చెనో యేదిస్వప్నమని గాటి నుండియు వెళ్ళి చుండెనో 'మయో ఈయ! ఆహా! ఈయ యుప్పటి కంటెమాడ మనోమోహనము' యై కాండడుచుండెను.

దుర్గాదాసుని యాజ్ఞానమనెంచి కృష్ణవలుడు భూమిపై మో కాళ్ళ మీదనొరిగి యభివాదన మొనర్చుచు జ్ఞానకూన్యభంగి యానుంద రాంగి చరణములపై ఒడెను. సమియో జెలియలేదు తత్త్వణమే, అంబర రాజకుమారి అగ్రాలికయు శిరీరము పరికింప హృదయము కంపింప స్ప్రతితప్పి 'మాచుచుండెను అహా! దేవి! స్వప్నము సత్యమయ్యెనా యేమి?' అనుచు రాజకుమారుడు అమగ్నింపాడు మహారాణి అరుంధతీదేవి పాదములపై మూర్ఛితుడై పడిపోయెను.

౧౧

వీడ్కోలు

ఉదయముననే షకీరుయొక్క మనీను దర్బాజాయెన్ద నొక్క సుందరి యొక్కతెయే నిలువబడియుండెను. షకీరు మోకాళ్ళపై నొరిగి సమాజుచేయుచుండెను. సమాజు పూర్తియైనతోడనే యాయన కన్నులెత్తి యారమణిమణి దిక్కుచూచి యిట్లడిగెను,—బిడ్డా!

నేడు సీమోము విన్నవోయియున్న దేల? ఏదైనా సశుభసమాచారము వినియుంటివా?

రమణీమణి చేతులు మోడ్చి, 'ఈమయ్యన సెలవుకొనటకు వచ్చితిని.' అనెను.

ఫకీరు—మో మోగుక?

రమణి—దేవా! అభాగ్యురాలిని కన్నీటి ప్రవాహము తోడు వేసెదగు? నా పరిస్థితి మింకు తెలియకుండువా?

ఫకీరు—నమనం దనంతుష్టి నొంది యిట్లు మాగు వలెను,— అభాగ్యురాలా! నీవు దుగ్గాదానుచి కొండకోట కేగుట కాలో చించుచుంటివని నోచుచున్నది. యింకగా కొన్ని ప్రశ్నలు అడుగు బోవుచుంటిని. వానికి సమర్థింము లిమ్ము.

రమణి—చిత్తము—అడుగుడు.

ఫకీరు—నివృత్తి చూచువేషమున నున్న రాజగురూర యమరసి హుడు నన్నానవాలు పట్టెవా?

విలాసకుమారి మోము వంచుకుని నగము నగము మాటలతో,—'ని న్నానవాలు ఎట్టుట కాయన తెల్లు మీగును?' అని జవాబు చెప్పెను.

ఫకీరు—నీ వాతచిచూచుటతోడనే తెలిసికొంటివిగా?

విలాస—దేవా! నాతప్పు తమింపుడు. తమరు మాత్రమే హృదయముల జొచ్చినను మా నారీరహస్యములను గనుగొనగలుగురా?

ఫకీరు—అట్లులైన నీ వాయనను దర్శింప తత్తరపడుచుంటివి కాబోలు!

విలాస—తమ రెంత భ్రమపడితిరి! ఈమందభాగ్యురా లాయన దర్శనమునకు తత్తరపడుటలేదు. ఆయన నన్నానవాలు పట్ట లేక

పోవుట ముంచి దేయెనని. ఈశ్వరగో నే నెవ్వరొ యాయు. ఈ తెలు
పను. కడిదిగ, రాత్రిమన ముచిరములో యన అంబర రాజ
కుమారి అంబాలికిను జూచి స్నానము చేసి రహస్యముగ పొంది
యుండి ఉరిగిన వృత్తాంతములను గిసిపెట్టెను. ఇప్పుట రాజ
కుమారితో మాటలలో స్నేహము పెరిగితిని ఆయ చిన్న శా
ములో నొక నాడు రాజకుమారి అంబాలికిను రాజ సముద్రతీరమున
గంచెనట—ఆనెటినుండియు అంబాలికిపై ప్రేమచే మోహితుడై
యుండిను అంబాలికి మంత్రవేద కాయ నెవ్వరో గ్రహించెను.
ఆయన నిజముగా మేనాడదేశములో నొక కవిద్రవ్యవీరునితో యే
యామి అభిప్రాయము. నా హృదయములో గూడనొక్క క్రొత్త
యూలోచన సలచరింప బ్రచరింపఁబడినది. ఈ శత్రుగ డియు ప్లేవ్వు
సంహారము గావించు నాశ గోత్రమునుండి చిగురు
లెత్తుచున్నది. తండ్రిగారిపై కిత్తి యెక్కిన వాని సహించి
సంకల్పము నాయుల పనులుచేయుచున్నా

‘జాలినగు నా ప్రగల్భములను క్షమింపుడు. పిరుల వ్రాదయ
ములు తెఱము. నలచిన స్త్రీలపై ప్రేమచే స్వేచ్ఛములై యసాధ్య
కార్యములను గూడ సాధించును గదా యవసయుద్ధములో జయ
మొందినచో వారి ప్రేమవాగ్ధలు సఫలత నొందునని వారెరింగి
రేని, ఈ యార్యావర్తమంతయు మునల్కానుల రక్తముతో తడిసి
పోవునని మీరు శ్రీఘములో జూడఁగలరు. గారతదేశమునుండి
శత్రువులు పాటిపోయెదరు. నేటి యీ పై శాచికలీల అన్య జాతి
యొక్క విజయోత్సవములోనికి మాటిపోవును. ఆ సమయమున
నో దేవా! ఆహించువుల విజయోత్సవసమయమున మహాదేవా! ఈ
యవసధ్వంసకారియగు వీరయువకుడతో త్రిలోకసుందరి అంబరరాజ
కుమారికి వివాహముగుటను గన్నలారఁ గాంచి ధన్యరాల నయ్యెదను.”

ఫకీరు ప్రయోగములను చూచుచున్నాను. — 'అయ్యో! ఈ కరోరిసాధనయందు నీ పృథులయమును నీవు రక్షించుకొనగలవా?' అని యడిగెను.

ఓలాసకుమారి కిన్నెల నెండి నీరు గారుడుండెడి బల్కెను. — తమ శిష్యురాలైన యుండి యాశాచక్రము సగ్రహమును జూపలేనా? తమ కిన్నెల నెండి యుచ్చిప శిక్ష వ్యర్థమగునా? ఆశీర్వాదముక్కు, నేనా ఆ యాశాచక్రమున నీ హృదయమును మీ మహామంత్రశక్తి ను చూచెను గాక? అట్లంటే దేవి కృపగడనండి తమ మాతృమండలమున నీగ సిద్ధపడుచున్నాను. ఆక్ష యెనంగుము. నీలాశ్వము నెక్కి నీ చాలమును శేరి ట్టి చారి నెట్ల నేనుగూడ నరిగెదను. కొన్ని నెలలు పుట్టు మీ వద్దకు తిరిగి వచ్చెదను.'

ఓలాసకుమారి ఫకీరునకు నమస్కరించి యచళినుండి వెడలి పోయెను. కొట్టు సోపానములనుండి పోవుచుండెను నాయన కొక్క మాట యామెను గుర్చి జేసి చచ్చుచుండెడిది అట్టియెడ నమస్కరించుచు ఫకీరామె నెల్లప్పుడును గీరించుచుండివాడు. నే డేలాకో యాశీర్వాదించు టాయన పోచివాడు!

౧౨

శరత్కాలము. శుక్లపక్షరాత్రి వేగుచున్నది. చంద్రుడు రాత్రియంతయు బరువెత్తుటచే పలసి కునుకుపచ్చి తూలి యాకాశముమీద నుండి క్రిందపడి యుండఁబుట్టిన యనకొందుము. ఈసమయమున నొక కొండనాగువున నిరుక్తైన ప్రోవప్రక్క దుర్గాదాసు పడుకొని నిద్రపోవుచుండెను ఆయన ప్రక్క నా కృషీవల యవకుడు కూడ పడుకొనియుండెను. కాని నిద్రపోవుటలేదు. ఆయన మనసులో నే విచారముండెనో తెలియరాదు. కొంచెము

దూరములో రాణియగుంధతీదేవియు నామెప్రక్క రాజకుమారి
 లగుబాలికయు నామెప్రక్క విలాసకుమారియు నేలమీద పండుకొని
 యుండిరి. అగుంధతీదేవి భాగుగా నిద్రపోవుచుండెను. కాని రాజ
 కుమారి అంభోళి చాలా యలసియున్న మేలుకొనియే యుండెను.
 చంద్రుడ నస్తమించిపోయిసంపాతికిన ఆమె యాశక్తీ మాచు
 చుండెను. కారణమేమో తెలియదు. ఈమెకు తంకువలెనే కంటికి
 కునుకుపట్టలేకని కృషీవలుల కేమియు దెలియదు.

అంత సరాత్తుగా దగ్గరలో చాలసంఖ్యయు గిట్టలచప్పుభృ వివ
 నచ్చెను. కృషీవలుడు చచ్చిన గిన్నులుదెరచి నాకునునున్న
 యొకలోనికి తిరిగి ఒయటకలాగి నలువలడెను. పిమ్మట వెంటనే
 గుర్గాదానును సలహాధించి మట్టుచెప్పెను — 'వీరరా' ఖడ్గమును
 బైకితీయుడు. ఆలస్యమొచ్చేసిన ప్రయోజనములేవి. అదుగో చూడు.
 ఎదుట శత్రుసైన్య మెంత నిలివబడియున్నదో—

దుర్గాదాను లేచి కొంచెముమీదకుగో గుట్టపుసైన్యము తమ
 వైపు నచ్చుచున్న దనుచు నిట్లనె — మనము ముగ్గుము మాత్రమే
 యున్నాము. ఈ కిరీటములకు గక్తిదాహము నాలయున్నది.
 సందేహములే. కాని రాజకుమారి రాజకుమారిని చివట కెవ్వరు
 రక్షింపగలరు?

కృషీవలుడు 'శ్రోవచా' గెలానుకుముగొన్నది. ఇంత
 మంగి సినయిలును సన్నోక్తిగనైనా గ్రోసికొనరాగిలంప నాకు
 తోచదు. మీరు రాజకుమారి, రాజకుమారి, కృష్ణీ, వెంట
 నీనుకొని ముందుకు సాగిపొండు. నే నంతవఱ కెచ్చటనే నిలిచియుండి
 శత్రువు నడ్డగించెదను.

దుర్గాదాను—తమ్ముడా! లెప్పు నాలోచించితినా అంతవఱకు
 మన మిద్దఱును మనయిష్టానుసారము శత్రువుల రక్తిమును గ్రోలు

దము. ముకుందదాసు ఈశ్రీలను వెంటదీసుకొనిపోగలడు.

కృషీవలుడు—ఎద్దువద్దు, వీరవరా! ఒక వేళ శత్రుస్వైయము మనల కిద్దరికీ సది శ్రీలవెంట బడియెడల వారిని రక్షించుట కష్టమగును. మీరుకూడ వారివెంట వెడలును. నేనొక్కడనే శత్రు సేనల నడ్డగించెదను.

దుర్గాదాసు కొంతకడ వాలోచించి కృషీవనుని మకురవదన మండలముకు, వెల్లనైచూచి ఇట్లనెను.—‘ఇంతకంటె వేరుపాయములేదా? ప్రియవీరబాలకా! వీరుభంగి ప్రాణమియ్యనుంటివా? సురలోకమందు దీనిఒహహహమును బొందగలవు! మహారాణీ ఆలసింపదగదు. శీఘ్రముగ దురంగమెక్కి బయలుదేరుడు.

కృషీవలు డొక్కిసాగి రాజకుమారిదేవ కన్నులు పూర్ణముగ విప్పి పీక్షించెను. ఆ కంటిచూపులలో రాజకుమారి కృషీవలుని హృదయంతరాళభావము నిట్లు చగవెను—‘మీకొరకు ప్రాణ మర్పించుటలో నా సర్గమున్నది.’ దుర్గాదాసును దుఃఖముతోగను అభిమానముతోడను కిన్నులు పీరునిపుడు గుఱ్ఱముపై నెక్కినను మహారాణీయు అంబాలిని ముందుకూర్చుండబెట్టుకొని గుఱ్ఱముపై నవారయ్యెను గుఱ్ఱము, బయలుదేరవోవుచుండి సంబాలిక కళ్ళెము లాగి గుఱ్ఱమునాపి దుర్గాదాసుతో నిట్లనెను,—‘దుర్గాదాసు! మీరు క్షత్రియవీరులు కారా? నెడు మీరు ప్రాణములకు భయపడి శత్రువులకు నమర్పించి పాతిపోయెదరా? ఈ వీరబాలకు నొంటరిగ శత్రువులకు నమర్పించి పాతిపోయెదరా?’

‘దుర్గాదాసు గంభీరస్వరముతో నిట్లుప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.— ‘బాలికల యువదేశము వినుట కిది నమయముకాదు. మహారాణీ! గుఱ్ఱముపోసెందు. లేసియెడల మిమ్మును రక్షించుట మాకు కఠిన మగుటయేకాదు, అసాధ్య మనభవముకూడ నగును.’

అంబానిక అప్పటికిని గుట్టమును లాగి పట్టుకొని ఆపవేసెను
మహారాణి—‘కుమారీ! నీవేమి నేడుబొత్తుగా మైమరచియున్న
ట్లున్నావు’

అంశ సుబరరాజక హరి కన్యలనుండి వేడిసీగు గార్పుచు
గద్గదకంఠముతో, ‘—‘దేవీ! మీకు ప్రాణములపై విశేష మోహ
మున్నయెడల దుర్గాదాసుతో మీరు పొండు నే నీ వీకబాలకుని—’
అని యేమో జవాబు చెప్పుచుండెను.

అంశలో కరవాలములు కొట్టుకొను చప్పులైగసి గాజకుమారి
మాటలు వినివేసెను. ఆమె యెన్నియో యుద్ధములు గాంచెను.
కాని బానిసనియొక్క కరవాలముతో రెండు మూడు నుదల కర
వారములు డీకొనట నేడే యామె మొట్టమొదట చినుట? ఈ
సంగతిచూచి రాంకుచూరి ప్రాణమెగిరిపోయెను.

ఆమె,—‘ఈ! నిష్టుగ దుష్టాగాను’ యీయో నీవీకధర్మము?’
అని చెప్పచు మహారాణిచెందియందు మూర్ఛపడిపోయెను. అనంత
రము మహారాణియు గారోగు నేనాపతియు తమ గుట్టములను తొం
దరిగాఁ బఱుగై త్తించుకొని శైలిఖరిచును జేరుకొనచుండిరి.

తెల్ల వారినిది ఘోర కన్నులు మూసుకొని గోమయో యోచించు
కొనుచుండెను. ఆయన కన్నులు దెరచునప్పటికి ఎంతమందియో
ముసల్మాను సిపాయిలు కృషీచల యువకుని సంకలతోఁ గట్టి
వెంటఁదీసుకొని యాయన వైపుకు వచ్చుచుండిరి. ఆయన దగ్గఱకు
వచ్చునప్పటికాయన వారి హయకుని యెగుటకేగి యిట్లనెను,—
మీరు నాపిద్రోహితకు తగిన శిక్ష నొసగుటకు చక్రవర్తిగారి
యొద్దకు తీసుకొనివెడలఁ గలచిట్లు నాకు లోచనది దయచేయును.
నేనును మీ వెంట వచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాను

నాయకుడగు అప్పారావును తను యనుచురూ కిట్లు సెలవిచ్చెను.

‘మీ శిష్యుని మాటలు నమ్మవద్దు. ఏని చేతులకు వెంటనే యరదండములను వేయును.

శిష్యుని నమ్మచు యరదండములను వేయుచుకొనుటకు చేతులు సాకెను.

౧౩

౫ వ అధ్యాయము.

ఉదయముననే అజ్మీగులో చక్రవర్తియొక్క దర్బారు రాజప్రాసాదమున కెదురుగా దర్బారే ఆమ్ వేయఁ దీసిది చంద్రకాంత శిల్పశిల్పియై పెద్ద పెద్ద స్తంభములు ప్రకాశించుచున్నవి. వారి మధ్య ముక్తియులతో గొమ్ము లుయ్యాలలూగుచున్నవి. వారి యెదుట రత్నసింహాసనములకు రత్నదాహములు సూర్యకిరణముల బ్రతిఫలించుచు ముత్యములతో పిలంకరింపబడిన స్తంభములమీదను మణిమయచంద్రకాంతముమీదను సమాగతసభాసదుల శిరోవేష్టనముల మీదను వింతవింత రంగుల బొప్పుచుండెను. దర్బారుకు రెండువైపులను సైన్యములు ఆయుధప్రాణులై కలక మెదలక చిత్తరువులవలె నిలిచియుండెను. గల్లపింహానన కుంకనుశూన్యముగా నుండెను. చక్రవర్తిగారింకను రాజేదు. సైన్యములును ఉప్రాపులును ఆకున రాక కెదురుచూచుచుండిరి. హారావాండచే ౭౭ వేష్టింపబడియున్న ఖైదీగృహీతలుని యాతని ప్రక్కనను ముసలి శిష్యుని సభాసదులందఱు నిచిత్రముగఁ జూచుచుండిరి. గృహీతలును శ్రద్ధబట్టి చూడగా నాగడ్డములు మీసములు గల మహానభికులం దొక్క హిందువును గన్పడలేదు. అంత సతాత్ముగ నొక్కసారి ‘అల్లాహా అక్బరు’ అని పెద్ద కేక వి

బడెను. వెంటనే ఫిరంగులు క్రొగెను. అటారులు ౧౫, ౧౫ వులు వేసి పతులు సిపాయీ లొక్కసారి వంగి నలాము చేరిరి. తుణకాలములో నభిమంబు నిశ్చయమయ్యెను. చక్రవర్తి కౌసల్యజేలు చిలుకప్పు నప్పును గుభీరమున నడిచి మెల్లగా శివసేవనమున గొప్పనడయ్యెను. అట్లు తిరుకాళురు మంట్రాధికారులు డి. సింగుల కాల గంభీరముగ నభిమంబును డి. సింగుల ప్రతిష్ఠించి నిల్లును బంపించెను. — ముసల్మానులూవులారా! సూర్య, మహమ్మదీయ ప్రచారకలారా! ఇన్ని దినములనుండియు కీ యావత్తు భావనలను చింతించుచు మహమ్మదీయధర్మము నేకచ్ఛత్రాధిపత్యముగ స్థాపించవలెనని యెంతయో ప్రయత్నించి యున్నాము. కేడా ప్రతాపములతో విఫలమై, దస యొక్కనూట వికటవలన చూక నోచుచున్నది. నేకపక్షి అల్పభిక్షును చూక నివేదనచేసి యున్నది. ఎన్నో యొక్క పృథ్వి ముసల్మానుల ఘోరములయెడల బ్రోహిష్టమౌచుచున్నది. మనలనించి చాలా మంది మహమ్మదీయులు చింతింపవలసివచ్చెను. అందుచే నా ముసల్మానులకు గొందఁడని కాజ్ఞా నొసంగుడని మమ్ము ప్రార్థించుచున్నాము. కాని చూక చూకముగ నొక్కసములేను. అష్టభిక్షును తన ప్రార్థనకు తగిన యాధారములు మాపించిపోయిన యెడల నా చూట యబద్ధమని కొట్టివేయుదు.

ఒక వృద్ధసభాసమకు లేచి క్రోధపూర్వకముగ నెట్లనియె,— “మహాభో! ఇది యనుభవమైన చూట. కేవలము మహమ్మదు పై గంభీరయొక్క అవతారిమూర్తులగు నలంగీరు బాదుశాహ రాజ్యమునేయుచుండ ముసల్మానుల ఘోరము కానరానిది. గిరియుగ? ఈచూట మేము స్వప్నమునందును నవశ్యకము. ఇందు కష్టపర భాను తగిన ప్రమాణములు చూకపోయినచో నాతఁడే యిరియ్యియనుభవింపవలెనని మాకోరిక.

అష్టాల్ ఖాను చేతులు జోకించి ముట్లు మఁచిచేసుకొనెను,—
'ఇందుకు ఫకీరే స్వయముగ గర్బగులో జెప్పగలడు. ఆతనిచే
యడుగనచ్చును.'

బేంగళీలు నిరుపల్ల వృతు ఫకీరుదేవ జూదుడు క్లుప్త
ప్రశ్నించెను,— 'ఎప్పుడు మీరు గియవేసి చూచుకున్నట్టి
ఈముసళ్ళును నిభానగాయెగుట నిలువరాజి ఫకీరుయొక్క పత్ర
నాను చునుకొన్నట్లుగా ఘోషించి ముగించ దొలగిపోదు.

ఫకీరు ముందుకు వచ్చి, 'నామశాహాయెక్క గత్తెక్కితాళింపమున
కెనుట నిలువరాజిను. నభినయ లాయా ముగరమును తేజో
మయమునగు చూపములకొ జూచిరి. ఆయన కీర్తనకు గడ్డము
నాభివ్యంతము వ్రేలాడుడు డెను. గడ్డమును మీనములును బూ
ర్తిగ తెల్లవడితు డెను. కన్నులందొ మొక అపూర్వజ్యోతి యు
త్పాదలుచు డెను విశాలమైన ఫాలముజూడ నాయన మేధాశక్తి
బోధపడుచుండెను ఫకీరు తన జ్యోతిర్మయచేతములతో నొక్క
సారి నభామండలమును వెలుజూచి రెండు భుజాంగుళిములను బై
కెత్తి గుట్టువ్యసించెను,— 'భారత సమ్రాట్వభావదులారా! ఆల
కింపుడు నేనాపతి యష్టాల్ ఖానుయొక్క మనఃకాయము బూర్తిగ
నత్యమ. ఎనుబది సంవత్సరములు మహాత్మా మహమ్మదులవారి
ఉడ దేశములను జదివి యేసాధనపట్టి నొందితి నో యట్టి సత్తెగిరిని
శిరినావహించి ఆల్పదర్శియు నీచుకను స్వార్థపరుడునగు బాచు
శాహాయెక్క నిష్ఠురపితికి విరోధముగ నేను గత్తికట్టితిని అమిత
బలశాలియగు మొగలు సమ్రాటుకు విరుద్ధముగ నావంటి సలసార
హీనులను దుర్బలుడునగు ఫకీరుని యెత్తికోలు మత్తకుండాలుముపై
మశకంపువోటుగా భావించనగు. కాని యంతవలకును నాభుజంబుల
ద్రాణయుంగనో యంతవల కీరాటివంటి పాపపుణ్య సంగ్రామము

లందు నేను పాపులను శిక్షించుటకును సాధులను రక్షించుటకును నా ప్రాణమిచ్చి యుద్ధమును నేయుదును ఇదియే నాయుహలోక ధర్మము, ఇదియే గావలోకధర్మము, ఇదియే నా యుష్టగురుదేవులగు మహాస్మదులవారి సత్యసనాశనధర్మకేశసారము

ఫకీరు చూటలు విని సభాసగులందఱును క్రితమును స్తభితులై నై. బాదుశాహా తిణకాలము చూటలాడకుండ విచారించి గీర్గం భీరభాషణములు నిట్లనియె,—‘విసవోయి కపటాచారీ, కాఫరుల కిం తెను గాపాత్ముండ వగు నో ఫకీరు వేషధారీ! పాపండా! నీవు కీడు దుర్బుద్ధి పుట్టి మహాస్మదుల కవిశ్రేణుల ముచ్చారిణిచేసి యాయుధల ముసల్మాను సభాసదుల చేపుల విశ్రేణుల నేసితివి కవిశ్రేణు మహాస్మదీయ గావనింహాసములకు ఘోరశర అవగూమును గావించితివి. నీవు నూ ముసల్మాను వీరనిగా మూల హృదయమున జచ్చుచు బెట్టితివి. ఇందుచే నీకు హిందూత్వాన బాదుశాహా ముట్లు ప్రాయశ్చిత్తము విధించుచున్నాడు కేపు ఉదయమున తలాగును బిలిచి కత్తితో నీ పాపమయితివాను గోలించి మావశ్యుండి ముసల్మాను ప్రజలముందును సాకరిపాదములపై పాపవేయించుట కుత్తరువు చేయుచున్నాను.

ఇట్లు బాదుశాహా ఇచ్చిన హురళాసనమును సభాసగులందఱును విని యాశ్చర్యపడిరి. ప్రధానమంత్రి దిలియారుఖాను లేచి చిలువల బడి చేతులు జోడించుకొని—‘మహాత్మాభూ! శమరీ వ్యక్తి ముసల్మాననియు పైగా ఫకీరనియు మరచితిరి కాబోలు!’ అనెను.

సమా టుగ్రుడై కంపించుచు నిట్లు పెరివిచ్చెను,—‘దిలియార్! తిన్నగా విను. ఏవ్యక్తి కాఫరును, ముసల్మానుని గొరవించునో యావ్యక్తి మరణదండన కర్హుడని కుగానుశరీఫుం దక్షరబద్ధమై యున్నది.’

అందుమీద నలకవిష్ణునను నోరెత్తుటకు సాహసించలేదు. అమీరులు“ ఉగ్రహావులును పెరివులు గడనింపనేరక గంభీరతా పూర్వకముగి ఘోరి మోమునలకఁ దేగిదృష్టితోఁ జూచుచుండి. కోలు మొక్క యుల్లేఖాను మోమునందే ప్రసన్నత మెగయుచుండెను. అతఁడు లేచి నిలువఁజిది యిట్లు అక్కెను,—‘ఇంక నీ ఘోరవేషధారి పాపంఁగునితో నున్న కాఘోర యువకునికి ఉచితమైన దండన మొసంగవలసియున్నది

బాదుశాహా—‘బ్రాహ్మ. హిందూయువకుని ఉగ్రహావుల యెదుట నిలువఁ బెట్టుము..’

కృషీవలుఁడు బాదుశాహాయొక్క యాజ్ఞానుసారము సభాసదుల యెదుటకు వచ్చి నిలువఁబడెను అతఁ బాదుశాహా చెప్ప నారంభించెను,—‘మా యెదుట నిలువఁజియున్న పెందర బాలకుఁడు జాతీయందు హిందువుడై నను బెద్దపెద్ద ముసల్మాను వీరులతో సమానుముగఁ బోరెను. అందుచే నీతనిని ముసల్మానులలోఁ గలుపుకొని గొప్ప యధికారముమీద నియోగించవలెనని నా కోరిక. ఈమనిషి ముసల్మానుడై న ఎనదినమును మారాజ్యము యొక్క కీర్తి సభివృద్ధి నేయఁగలడు హిందూయువకుడా! ఉగ్రహావులకు సలాము నేయుము. సీభాగ్యరేఖ బయటఁబడినది. నేడు సూర్యాస్తమయమునకు ముందు సమాజ సమయమునకు వీరందఱును నిన్ను ముసల్మానునిఁజేసి బహు సన్మానయుతఁమగు నుగ్రహావు పదవి నొసంగుదురు. సీవీరత్వమున కిది తగు బహుమానమని మేము తలచెదము.

మాయకృషీవల యువకుఁ డామాటల కిట్లు ప్రత్యుత్తరమొసంగెను,—‘భారత సార్వభౌమా! యవనుల నేవ హిందూవీరుల కీసమయమున లాభదాయకమైన మాట నిజమే. కాని నాభజములు

కో హే

మాత్రము భారతశత్రువులైన వానపుల వక్షస్థలములను బ్రద్దల
గొట్టుటకు సృజింపఁబడినవి గాని యవసరణసేన నేయుటకు
కాదు'—

చక్రవర్తి మోము కండిపోయెను. ఆయన శ్రోధదుఃఖములతో
నలువైపులను దిలకించుచు నిట్లు పలికెను,—‘ఆహా! ఉద్రామలారా!
నేడు మనమందరమును మేల్కొనియుం గలఁగనుచున్నామా యేమి?
శేసరి శిరంబును నక్క కాలఁ దన్నుచున్నది కదా? మందిది,—
తలారులారా!’

వెంటనే సైన్యముధ్యమునుండి శతశతలాడు కత్తులఁ జేఁబట్టుకొని
భయంకర దూపులగు కొండలు తలఁచుట ఎదుటకు వచ్చి చిలువఁ
బడిరి

వృద్ధ ముసల్మాను ఫకీరు తొందరతొందరగా బాదుశాహ
యొక్క ముఖచుండలము వైపుమాచుచు దర్బారు మండపము కం
పింప నజ్జ గంభీరస్వరంబుతో ఒల్కెను,—‘ఔరంగజేబు చక్రవర్తి!
ఆకర్ణింపుము— మూర్ఖతకు కూడ మేరయున్నది—ప్రాస్యదర్శత్వము
నకును హద్దున్నది. ఈపీరియువకుని రక్తి మొక్కబొట్టు భూమి
మీద పడెనేని, నీ పాపిష్ఠిశిరము భూమిమీది వేయివ్రక్కలైపడునని
తెలిసికొనుము.

చక్రవర్తి శ్రోధముతో ఎండ్లు కొలుకుచు,—“అరే పిచ్చ ఫకీరు!
నే నెవని ననుకొంటివి? భారతవర్ష రాజాధిరాజును!”

ఫకీరు తిరిస్కారుముతో బాదుశాహయొక్క ముఖచుండలమును
జూచుచు కన్నుల నెలకు నగ్నిఁ బంబులఁ గ్రక్కెను,—‘మీరు
రాజాధిరాజులా! ఒక్కసారి పైకి కిన్నులెత్తి తలఁకంపుడు. ఎవరు
రాజాధిరాజులో తెలియఁగలదు.

చక్రవర్తి మంత్రహతుడైన తెరఁగుచు పైకి కిన్నులెత్తి మూను

కొనెను. పిమ్మట మరల కన్నులు తెరచి తిన్నగా తన శిరస్సును
అకాశమువంక కే యించి చూచుచుండెను. ఇదియంతయు మంత్ర
ప్రభావమో లేక మెస్మరిజమో తెలియరాదు ఔరంగజేబున కిట్లు
గాన్పించెను. ద్వాదశచంద్రుల కిరణజాలములచే నిండిన మండలము.
అందు గౌరవమయమైన కాంతితో దివ్యతేజస్సుతో రత్న కిరీటంబుతో
రాజాధిరాజు అక్బరు జ్యోతిర్మయ విమానమునఁ గూర్చుండి యుం
డెను. విమానమునకు నాల్గువైపులను సిద్ధసాధ్యమరులు పరమానం
దమునఁ గూర్చుండియుండిరి. హృదయంబు డిల్లవడ చూపులు వెట్టి
నడ నౌరంగజేబుపైన కనఁబడిన రాజరాజేశ్వరమూర్తినిఁ జూచుచుఁ
జూచుచు మరల నొకనారి క్రిందకు, తన సభామండపము వైపు
చూచెను. ఇది వఱకున్న రత్న రాజదస్తమును పివిధమణితోరణ
విభాసితంబుచు విచిత్రవర్ణవిభాజితంబునుచు సభామండప మేమైనదో
తెలియదు. ఆస్థానము భీషణమును గోమహర్షిణంబును అంధకార
బంధురంబునై గన్పట్టెను. ఆ అంధకారమున భీభత్సవదనవికటదళన
దానవ సంఘములు వికటహాసముతో కోలాహలము గావించుచుండిరి.
ఎదుట నాకాశమునుండి రాలిన చంద్రబింబమును బోలి దుమ్ములో
పొరలుచున్న దేవమూర్తి యాయనతండ్రి షాజహాను బంగారు
గొలుసుతో బంధింపఁబడియుండెను. దగ్గఱనే పెద్దఅన్నగారగు దారా
భ్రాతృవరుని వీరమూర్తి శూలముపై పడియుండెను. ప్రాణపియుం
డగు షుజానోదరుని తరుగఁబడిన తన గగనతలమున వ్రేలాడుచుం
డెను. ప్రయదర్శినుండగు మురారునోదరుని యెడలుం క్తముతో
జరజరి చించుచుండెను.

చక్రవర్తి యొక్క కేకపెట్టి సింహాసనమునుండి లేచి నిలువఁబడెను.
ఆయన శరీరము గణగణ వణికి పోవుచుండెను. ఆయనస్థజూచి
ఉమాపులందఱును దగ్గఱకు పరువెత్తుకొని పోయిరి. చక్రవర్తి

యారాత్తుగా జబ్బుపడెని వైద్యులను బిల్బుటకు చారులు నలు నెత్తిరి. కొంతమంది యాయన చేయబట్టుకొని యారామగృహము నకు దీసుకొనిపోయిరి. దర్బారు విసర్జన మయ్యెను.

౧౪

ఇది సమయము కాగు

సాయనమయము. చక్రవర్తి యారామగృహము నన్వేషింపజేయుండెను. సమీపమున సప్తల్ ఖాను చేతులు జోడ్చుకొని నిలిచియుండెను చక్రవర్తి—‘సేనాపతి! ఏమి సేయభిప్రాయము? శత్రువులు శిష్టించుకొనటచే పాశకః సిమచను గుంగుచుండచున్నను’ అనెను.

అష్టల్ ఖాను,—‘ప్రభువులకు వారిపై ననుగ్రహము కల్గిన వారు నాకు శత్రువు లెట్లగుదురు? చిత్తము! కాని వారు మాత్రము భావి కాలమందు మనరాజ్యమున నొక్కంత గడబడి నేమక మానరు! అని ప్రత్యుత్తర మొసగెను

చక్రవర్తి—సమస్త ఉద్రూపులను హాకీములుచు చేప్పిన మాట త్రోసివేయలేక పోయితిని అందుచేత నేనే స్వయముగ కారాగారమునకు పోయి వారిని వదలిపెట్టించితిని

నేను చక్రవర్తి ముఖమండలమున గంభీరవిచార మున్నదను సంగతి అష్టల్ ఖాను కనిపెట్టలేకపోయెను అతడు నిట్టూర్పు పుచ్చుచు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను,—‘వారి యదృష్టభాగ్యములతో వినురని నేను స్వప్నమునందైన దలంపలేదు ’

చక్రవర్తి—వట్టి మాటలతో ఏచారించిన నేమి ఫలము? మంచిది,

ఇప్పుడీర్పూర్తి ఇక్కడ భావములను గూర్చి నీయభిప్రాయమేమో తెలియజేయుము.

అప్పుడీ — పిచ్చివాడను, పాపిండును, కాపురువాడు, రాధయుడు చక్ర—నే నాకభించిన నూతన రాజనీతి చాల హానికరమని ఇక్కడ తలంచుచున్నాడు. వారి యభిప్రాయములో మనువు అక్కడ బాదుశాహ నడిపించిన రాజనీతి మొగలుసామ్రాజ్యపక్షమున సర్వోత్తము.

అప్పుడీ — పిచ్చివాడంశకంటే వేరే ట్లాలోదించును? కాఫ దెప్పడై, ముసల్మానుల బ్రశంసించునా? దొంగవాడు వెన్నెల రాత్రి వెన్నెడై మెచ్చునా?

చక్ర—ఈవిషయమున నీమనసులో నేనందేహము లేదా? పూర్వకాలపు రాజనీతి కంటే నానూకైన రాజనీతియే యన్నివిధములను మంచిదని నీకు స్పందేహమేనా?

వేడుకాదు అప్పుడీ ఖాను జేతులు జోగించుకొని యిట్లు బయలుదేరినప్పుడు, — ‘మహాప్రభో! ఈవిషయములో తిరిగి మీ రిష్టమైనన్ని ప్రశ్నలు యడుగుచుగూర! తమవంటి విశిష్టరాజనీతిజ్ఞ లీవుభ్యులో నింకెక్కడైన జన్మించియుండిరా? అక్కడ పాదుశాహచేసిన వేడుకచే కాపురులకు ఒడలు మన మెక్కిపోయినది. ఆనచయమున నీ ముసల్మాను రాజ్యము, ఇది హిందూరాజ్యమని వేరుపఱచుటకు వీలు కల్గెనా? ఇన్నిదినిములైన తరువాత ఆలం గీరు చక్రవర్తులు ముసల్మాను సంతములకు నూన్యతవలె సుగృహించినారు. ఈ ఖానాంధకారమును దరిమివేసి కురానుశరీఫ్ యొక్క జ్యోతి వెలిగించి జాగరణను గల్పించిరి—తమ బాహువులచుంగలి శక్తిచే నానేతుహుచలపర్యంతమును నందల కొలది రాజ్యములు తమను కలిగిజొచ్చినవి. మీభీషణ పరాక్రమమునకు తాళలేక

గావుత్ర మహారాష్ట్ర) కుర్దాంతరాక్షసగణబలు భయభ్రాంతులై మృతప్రాములై సడియగారు తమ సగ్గులను మహారాష్ట్రమైన కోట్ల కొలది హిందువుల మహావ్యధియు, పాపములై క్షియనగు, అంతేకాదు—

కైంకర్య—కాదు కాదు నా సోమరాజులతో కన్నులమున్నది. ఈ ఇచ్చక్షము లాడు అహలీఖాను కొమ్మవిగా వచ్చేట్లు కన్నుటకు—

ఈ మాట లగుచు చక్రవర్తి అహలీఖాను రొమ్ముమీద లాగి యొక్క తన్ను జోరుగా తన్నెను. గానకి నాడు నీలమీదపడెను. పిమ్మట చక్రవర్తి యిట్లు విలపించుచుండెను—‘ఓరీ నీహా! ఇక నోరు మూసుకొనుము. నీవటి ఇచ్చక్షము వేళకగాండ్రవలసిన నేపథ్యములను సామ్రాజ్యము సాతలమున గూలి ఏ నా రాజనీతిజ్ఞులకు ఫలితము కలదునున్నది నేను ఇగువకోట్ల ౪ బాంతియులు నాగుండెలలో కత్తిము పాసము నేతులై ఏ యశుకలై యున్నారు! ఓరిమూగ్ధుడా! ఇదియే నా రాజనీతి! ఇరువకోట్ల హిందువులను కత్తిగొట్టి మరమునేను దల దితినే. ఇయే నారాజనీతిజ్ఞత! ఒక మహావీరజాతిని నేను గులాములు జేయ దలచితినే. నా బాహుబలము పూర్వముగాను! అయ్యో! అయ్యో! ఈ బాహుబలముచే నాదక్షిణహస్తమును శరగు కొంటికే! అరే స్త్రోత్రపారకావృతవాసీ అహలీఖానా, నేను ధర్మావతారమూర్తి నై నగుకదిఫలితము! నావిశాల రాజ్యమందు మహాకాయలు ప్రతిధ్వనించుచున్నవి. ఇదియేనాధార్మికతకుపరిణామము. నాప్రణవీయుడగు దారాను చంపితిని. తండ్రిని ఖైదు చేసితిని’

బాదుశాహ చేతులుజోడించికొని కన్నులు నీరుగార్చుచు పైకి చూచుచు చెప్పదొడగెను,—“రాజకులగురు మహారాజా! అక్కడు

సార్వభౌమా! ఒక్కసారి నీ దివ్యచతువులతో జూడుము మీవవిత్ర
వంశమునకు కులాలంగానుండును నీచాశయుడు నగు ఔరంగజేబుని
ముఖతచే సుప్త స్థాగితవృత్తు కావీ నొగ్గులైపోయితి. మీ
ప్రేమరాశ్రియ! శాపసాగరియ! ముసగి నాశనమై పోవుచున్నది.
మర్త్యలోకము మీకు ప్రతిష్ఠించిన ఆ యింటకమయినందున
వనము నీ ఔరంగజేబు నేను హాహాకారమయ ను గాగింపుమును
జేసి చేసెను గదా!

ఔరంగజేబు ౩౦-౩-౧౬౫౭-౧౭-౧౭-౧౭ గరియందు ప్రచారము
సేయుచు నురల నిల్లువలుకనాగెను,—‘కాదు, కాదు, ఇదినయము
కాదు, ఈప్రచందాన్ని ఇచ్చును చల్లార్చిరు. త్రికాలవేది షక్తిరా!
నీవు నరహంసము, నున్న దేవతవు. నీవు కేవలము మనజాడవు
కావు. దేవతామూర్తియై మహమ్మదుయొక్క దూతవు. రాక్షస
ఔరంగజేబుని గర్భమును చూడము గావించుటకు స్వర్గమునుండి
నీవు పంపగఱి యుంకితి. నాకు కర్పణ మిచ్చితిమి. కాని యోదేవా!
ఇరువది యేండ్లకు పూర్వమే ఈ విశాచమునకు కర్పణ మిచ్చి
నెంత బాగుండెడిది! ఇప్పుడీ ప్రచండహాలాహలము చల్లార్చుటకు
నా శక్తిచాలురా! వంధలకొలది సహస్రము లిది కుండుచుండును
గానోలు. గూవత్తుభారతవృత్తు గాల్చివేయునందాక నిదిచల్లారదు
కానోలు. తరుణము మించిపోయినది—ఓరీసేవకా! లెమ్ము. బాదు
శాహ అష్టరథానుని మరల నొక్క సన్న తన్నె యిట్లుచెప్పసాగెను.
‘లేరా సేవకా! లేరా పైతాను! చక్రవర్తియొక్క పైతాను సేవకా!
ప్రేతయజ్ఞమునకు పూర్ణాహుతి నొనంగుము. అదుగో విను, దగ్గ
అలో హిందువుల ఘోరగర్జన మాకాశమును బ్రద్దలుగొట్టుచున్నది.
మహారాష్ట్రీల భీష్మకోలాహలము, రాజపుత్రుల భీమగర్జనము, పంజా
బీయుల పీరారావము వినుచున్నది. పోయియడ్డగింపుము!

పోయి కాఫరుల రక్తప్రవాహములో జాలీయనావను నడుపుము.
పరిణామ మెట్టైన గానిమ్ము. కాని ఇతిహాసమున బొరంగజేబుని
పాడుపేరు రక్తాక్షరములతో న్నాయనిమ్ము. యుగయుగంబులును
ఐతిహాసికులు కన్నులనీరుఁగార్చుచు ఆలంగీరు చక్రవర్తియొక్క
నిష్ఠురాక్షసలీలను వర్ణించిన వర్ణింతురు గాక !

వ్యతీయ ఘండము

౧

అరావలీ కొండలెక్కుట

అరావలీ కొండలక్రింద యోధపుర మహారాణి యరుంధతియు అంబర
రాజకుమారియు విలాసకుమారియును గూర్పుండి విశ్రాంతిఁ దీసు
కొనుచుండిరి. దుర్గాదాసును ముకుందదాసును దగ్గఱనున్న శిబి
రములోని రాజపుత్రులతోఁ గలిసికొనుటకు పోయియుండిరి.

విలాసకుమారి—రాణీగారూ ! దయచేసి ఇటుచూడుడు, అంబా
లిక యింతవఱ కేడ్చుచునేయున్నది.

అరుంధతీదేవి—అయ్యో ఎంతకష్టము ! అంబాలికా ! నీవు
క్షుత్రియ కన్యపు కదా. క్షుత్రియవీరులు యుద్ధమునేయుటఁజూడ
నీవృద్ధయము వ్యాకులపడఁదగునా ? ఇప్పుడును నీకన్నులనుండి నీరు
కారుచున్నదే. ఆశ్చర్యముగా నున్నది !

అంబాలిక—మహారాణీ ! నాకన్నులనుండి ఈ జన్మమున్నంత
వఱకు నీరు కారుచునేయుండును. అక్కటా ! దేవీ ! అధిల్లినగరములో

నాదినమున చందలకొలది స్త్రీలు నిప్పుగండలు పెడి తగులబడి
పవుడు మీగు చచ్చుగూడ నానో? బొమ్మని యేల యాజ్ఞాపింప
రైతిరి? అట్లయిన నాయీ బాధయంతయు దొలగిపోయెడి? గదా!”

మహారాణి కొంచెము చిన్నబుచ్చుకొని యభిమానము వ్యాధి
మున నందడింప లేచి యట్టుచిటు పచాము నేయసాగెను

విలాసకుమారి—రాజకుమారి! ఆ కృషీవల బాలకుడు యుద్ధ
మునఁ బ్రాణము నచర్పించునని మీకెట్లు నమ్మము?

అంబా—మీయద్దేశము నేనా కృషీవలయువకుఁడు చచ్చి
పోవునని భయముచే వ్యాకులపడుచున్నాననియో?

విలాస—మఱి యింకెందుకు?

అంబా—దుర్గాదాసుని కరకూనముచూచి నా హృదయము
వేదనపడుచున్నది. నాకు కృషీవలకు కాకుండున నే రాజవంశమునం
దైన జన్మించియుండి మంచి మిర్రోజి చేసిన చందమున శత్రువుల
చేతులలో నర్పించి ప్రాణములను నక్రించుకొనుటకు పాటిపోయి
వత్తురా? కొద్దికులమునఁ బుట్టిన కృషీవలయువకుఁ డగుటవలననే
వాగు మాయమర్మము తెగుంగకుండ నంత కార్యమునకు పూని
నాడు.

విలాస—రాజకుమారి! నామాట వినుము బాలకునిగూర్చి
చింతింప నవసరములేదు. నిరాశచెందవలసిన పనిలేదు. పరమేశ్వ
రుని నయవల్ల మీ కృషీవలయువకు డొక్కఁడును నూర్పురు మన
ల్యాయులను జంపి యుద్ధమందు విజయలాభమునొంది మీ యొద్దకు
తిరిగి రాగలడు.

రాజకుమారి నగర్వముగ నిట్లు ప్రత్యుత్తరమొసంగెను,—‘విలాస
కుమారి! నీ వేమనుచుంటివి? నా కృషీవలయువకుఁడా? నా యొద్దకు
తిరిగి వచ్చువాడా? నాకును వానికి నేమిసంబంధము? ఏమి నీకు

తెలియదా? నేను రాజేంద్రునిని. చాడు నీచకులోత్పన్న కృషీ
వలుడు! నానంకిల్పము దూరమైపోయినది.

విలాస—ఆచూటలు విన్ను టాలోచింతుకొందము. అదుగో
చూడు, దుర్గాదా సిట్లు వచ్చుచున్నాడు. ఒకాళిక మన విష్ణుజే
మాతృమందిరమునకు పోవలసియుండును.

దుర్గాదాను జోధపుర రాజమహిషిశో నిట్లనియె,—‘దేవీ!
సాయంకాలము కారవచ్చుచున్నది. రాజులందఱును సర్దారులందఱును
గూడియున్నారు. శమ యాజ్ఞయైనయెడల మేము వారిని నూత్ర
మందిరమునకుఁ దోడ్కొనిపోదుము.

అరుంధ—సరే, ఇది నాలస్యమందుకు ?

దుర్గాదాను రణభేరి వేయించెను ఆధ్వానమును విని క్షత్రియ
వీరులు స్త్రీలతోగూడ గుఱారములనుండి లేచి గుఱ్ఱములపై నెక్కి
ముందుకు వెడలిరి. పవాతులు వారిపైఁబడిచిరి

దుర్గాదాను అరుంధతీ దేవితో నిట్లనె.—‘నాను స్త్రీలను వెంటఁ
దీసికొని యుండువాఁడు. నేను పురుషులను వెంటఁదీసికొనివచ్చె
దను. దేవీ! నేను రాజపుత్రస్థానమునకు శుభదినము—నేటి ఈ
అల్పార్వదృశ్యము భారతదేశపు మనస్సెంతిహాసమందు సువర్ణాక్ష
రంజితతో వ్రాయదగును.’ పిమ్మట దుర్గాదాను బిగ్గఱగా నాకా
శము కింపించునట్లు పలికెను,—‘పోదరులారా! అందఱు నొక్క
కంతముతోఁ జెప్పుడు. జయ! భారతజననీకి జయ!’

కంతము కంతముతోఁ గలిపి నూపస్కంది గాజపుత్రవీరులును,
‘జయ! భారతజననీకి జయ!’ అరావికొండి కంఠి చుచు ఘోరముగఁ
బ్రతిధ్వనించెను,—‘జయ! భారతజననీకి జయ!’

ఆ నూరింటి కధికమగు వీరసారీయలు వెంటి దుర్గాదాను
ద్రక్క లెక్కలేనంతయంది విరభములు పార్వత్యురదేశమును గం

పింపజేయుచు నారావలీకొండ తెక్క నారంభించిరి. విలాసకుమారి తన నీలాశ్వుము నాగోహించి యరుంధతీదేవితో కొండ నెక్కుచు పాటపాడనారంభించెను ఆమె యమృతమయ కంఠముతో స్వరము గలిపి, ఇతర స్త్రీలును గాన మారంభించిరి.

౨

చివరికు ప్రేమ

సాయంకాలమునకు ముందు కృష్ణవలుడు ఆరావలీపర్వతమునకు త్రింద నొక్కడును గూర్చుండి యేమార్గమున నరుంధతీదేవియొక్క మాతృమందిరమునకు బోవలెనో యని యోచించుచుండెను. అట్లుండగా గొంతసేపటి కొక్క గుట్టిపునవారు గీతమును బాడుచు వానినైపునకు వచ్చుచుండెను. తాను బోవలసిన బాట యెద్దని యడుగుట కాకృష్ణవలు డాగంతుకుని యెదుటకు పోయి నిలువఁ బడెను. వానిని జూడగనే యాగంతుకుడు తియ్యనికంఠముతో నిట్లనెను, — “నేను మిమ్మునే వెదకుచున్నాను. మీరు బాడుశాహు ఘైదునుండి తప్పించుకొని యిట్లు వచ్చిరి బహుశః నన్నెరుగరు? కొంచె మిక్కడేయుండుడు. ఇప్పుడే వచ్చెదను.”

ఆగంతుకుడు కొంచెము దూరమేగి తన వేషమును మార్చి వీసెను ఆమెనిషి తన సిపాయివేషమును వదలి స్త్రీ వేషమును ధరించెను. రొమ్మునుండి లోహకవచమును దీసి యీస్థానమున ముత్యములహారములు ధరించెను. నడుమునుండి కత్తినుడలాగి యీస్థానమున వడ్డాణమును బెట్టుకొనెను. కాలిజూతాలు బారవేసి యుండెలు తొడిగికొనెను. అటు పిమ్మట వెంటనే తల పాగాలో నుండి మహాకాల సర్పంబు పెగిది చరణములవఱకు బారైన

వేణీభరంబు విస్తరించెను. ఆహాహా! ఈసుందరరూప మెక్కడనో కృషీవలుం డీవఱ కోక్కసారి చూచియుండినట్లున్నది. బౌనాను. ఆ సుందరమోహనమూర్తి! నాడు కాళిందీతీరమున నిర్జనప్రాంత మున స్వప్నమునఁ గానఁబడిన యవనసమరమునకు మార్గమును జూపించిన దీవిశ్వమోహనమూర్తియే—

రమణీలలామ దగ్గఱనున్న నోఁ చెట్టుపైకొమ్మమీదకెక్కి తన సిపాయి దుస్తులను గట్టివేసెను. అటుపిమ్మట నామె కృషీవలుని దగ్గఱకు వచ్చి నిలువఁబడి సప్రచునిట్లనెను,—‘ఇప్పుడు నన్నెవరో ఆనవాలు పట్టెనరా? నేనెవరో నిజముగాఁ చెప్పును.’

కృషీ—మీ రాదివ్యసుందరీమూర్తులు

రమణీమాణి మధురహాసితీయగుచు నిట్లనియె,—‘ఈ యభాగ్యురాలి మోమున మీరేమి దివ్యసౌందర్య లక్షణమును గనిపెట్టితిరి?

కృషీవలుఁడేమియుఁ బ్రత్యుత్తరిమియ్య లేక పోవుటను జూచి రమణీలలామ మరల నిట్లు ప్రసంగించెను,—‘నేడు మీరవినమాటలు మరెన్నఁడు ననవద్దు—నన్ను విలాసకుమారీయని పిలువవలెను. నేను చిన్నతనమున మేఘభూషణాదులం దెక్కువ ప్రేమ కలదాన నగుటచే నన్ను మాత్రంఁడి ‘విలాసకుమారి’ అని పిలుచుచుండెడి నాడు.’ ఇట్లనెచు నామె తన దుస్తులవైపునకును నగలవైపునకును జూచుచు మధురస్మితీయగుచు ‘నింకను నాకు మేఘభూషణముల యెడల మనసు తగ్గలేదు ఆనంగతి యటులుండనిండు—ఇప్పు డొంటరిగఁ గూర్చుండి యేమి చింతించుచుండిరి?’

కృషీవలయువకుడు—‘రారోరు నేనాపతి దుర్గాదాసీ కొండమీద నున్నట్లు తెలియవచ్చినది. కాని యెక్కడున్నాడో ఏత్రోవఁ బట్టు కొనిపోయిన నాయనను గలిసికొనవచ్చునో యీ సంగతులు దెలియ కున్నవి.

విలాసకుమారి యిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను,—‘మిమ్ము మాతృ మందిరమునకుఁ దీనుకొనిపోవుటకే యన్నేపించుచుంటిని. ఆయవూ ర్యమాతృమందిరము మనకు చాలదగ్గఱనేయున్నది. పదండి’ మిమ్ము నే చచ్చుటకుఁ దీనుకొనిపోవును కాని’ మీ కచ్చట రాచకమార్తె యగు సంబాలిక దర్శనముకాదు.”

యువకుఁడు చకితుఁడై యిట్లడిగెను,—‘అట్లులైన రాజకుమారి అంబాలిక యెచ్చటుండును? ఆమె రారోరుసేనాతితోడను మహా రాణితోడను ఇట్లువచ్చెనుగదా?’

కాంతామణి చిరువవ్వువవ్వుచు నీట్లనియె,—‘ఏల మీ రామెను గూర్చి యడిగెదరు? మీ కా రాజకమారితో నేమిపనియున్నది? మీరు వీధులు యోధులు ఆమె మఱల, వగలాడి. మీరు దరిద్రులు కృషిపెలురు. ఆమె మహారాజనందని.’

ఈమాటలు బలుకుచుండ నామె ముఖచంద్ర మండలమున రాహు చాఘాయలు ఁడినట్లు గాన్పించెను. ఆమె కొంతతడ వూరకుండి మరల చెప్పసాగెను,—‘నా కర్థమైనది. మీ రామెయెడల ప్రణయ యుత్తులై యుండవచ్చును, కాని మీ ప్రణయమున కిది నమయమా? సజముగ నాలోచింపుడు. మీ స్వర్గాధికమై భారతజనన యవసర పదధితిమై నేలదొరలుచున్నది. అట్టియెడ మీకొక చపలాక్షిపై నను రాగమా! మీరు క్షత్రియవీరులు గదా! మీచుట్టును పిశాచ పీడితమై యార్యావర్తము హాహాకారములు నేయుచున్నది. మీ హృదయము గమోదదర్శనలాలనయై యున్నది. సిగ్గు సిగ్గు.’

యువకుఁడు మాటలను లక్ష్యమునీయక మరల, రాజకుమారి అంబాలిక యెచ్చటున్నదో తెలియునా? అని యడిగెను.

ఆ మాటల కా కాంతారత్నము మరల నవ్వెను. ఆమె యవలం బించిన గంభీరత యామె మందహాసముమెనుక దాగుకొనియుండెను.

హృద మాంత రాశమున బాగుచున్న సీలచ్ఛాయాతరంగిణిలోని యగు ధాంధకారముపై పెగురు పిల్లనాముపులచేబుట్టు వీచీచూలికలక్రింద పురుగువడి యు డెను.

విలాసకుమారి యెల్లు : ప్పుచిల్ల యె — 'మరిల గ' మాటయే నుడువుచున్నాను. నేను కొన్ని గి యెనుండి రావోరు నేనానది కోట యందున్నాను. అబాలికకూడ మిమ్ముగూర్చి యెన్నె యో మాటలు పల్కినది కాని మాపత్నీనయమున మీరు ప్రణయ చింతను జిక్కియున్న సరిక యుద్ధము చేయునెవ్వరు ! రావోరు నేనాపతి దుర్గమునకు జేరకముందు నాతో మీ రొక్క బాస చేయవలెను. '

యమకుండు—యథాశక్తి యెనున్నదను ఏదిటో చెప్పుడు.

శ్రీ—శవధమునేయుడు యుద్ధము నగ్రము కాంతవజ్రకు మనోవాక్యాయకర్మలందు శ్రేయసంపాదములేప్ప మఱియొక్క యోచన నేయవచ్చుడు. మొగట శత్రుసంహారము తరువాత ప్రణయోపాసన. ఇందుక, మీబాస యొసంగుడు. నా చేతిలో చేయి వేయుడు.

కృషీవలుండు—సుందరీ ! బహుగినములనుండి స్త్రీచ్ఛనధయరు దీక్షితుండైనైయున్నాను. నా జీవిత మాసాధనమందు ధారవోడును.

ఆ శవధమున కాతరుణీమణి మానందము చెప్పనరముకాదు. అనంతర మిద్దఱును కొండపై కెక్కనాగంభించిరి. ఆకాశమునుండి నవ్వులరాసియగు జాబిల్లితరుణీముఖ చంద్రమండలమున సుధావృష్టి గురియుచుండెను. కృషీవలుండు కన్నులువిప్పి కాంక్షామణివంక నొక్కసారి చూచెను. చూచినంత నాతనిమనసు తటాలున పులకరించెను. ఏదియో జ్ఞాపకమువచ్చిన ల్లుండెను. ఇట్టి తరుణీమణి నేపూర్వము చాలదినములక్రింద వివాహమండపమునఁ జూచినట్లూతనికి తోచెను.

కృషీవలయుడు చకిశుడై యడిగెను.—‘విమ్మల నింతకముం దెక్కడనో యొకసారి గూచినట్లు జ్ఞాపకము’

స్త్రీ—అది యిదవిలో చదితరమున జూచితిని. ఇంతలోనే మరచితిరా ?

కృషీ—అంతకు ముందు, చాలకొములకు ముందు, చిన్ననా డొకసారి ఎక్కడనో గూచినట్లున్నది. కాని జ్ఞాపకమువచ్చుటలేదు. ఎక్కడనైన జూచియుంటిగా ?

అరాత్తుగా తరుణీమణి కొకవిధమైన భయముదయించెను. తన కాల మామె మాటుమాటాడలే యూరికుండి ధైర్యము తెచ్చుకొని యిట్లనెను—‘మీరేదో భ్రమపడియున్నారు. నిహుళః నావంటి యభాగ్యురాలి నింకెవరినైన జూచియుండవచ్చును, వోనిం దానంగ తులెందుకు ? అదుగో చూడుడు,—దగ్గఱకువచ్చిని మాతృమంది రము. ఎట్టిజెండా యెగురుచున్నది. నాకిచ్చినబాస మరువఁగూడదు, —మొదట యుద్ధము పిమ్మట ప్రణయము.

3

చుంగళ హరితి

విలాసకుమారి—కృషీవలయువకుడా ! అదుగోవిను. హరితినమయ యమున శంఖధ్వని యదుగో ! వీరవరా ! ఇక్కడొక్కంతసేపు సీరి ట్లేంపుము. దూరమునుండివచ్చు శంఖారావమువీని హృదయమును బరిశుద్ధము నేసికొనుము. పిమ్మట దగ్గఱ కేగుదము.

ఇదియేమి శంఖధ్వని ! శంఖధ్వని యేమి ఇంత మధురమైయుం డునా ? శంఖమునుండి యేమి ఇట్టి సుందరధ్వని బయలుదేరునా ? శంఖధ్వనినుండి యింత యమృతవృష్టి గురియునా ? శంఖధ్వని యేమి

యను రాగపూర్ణహృదయుల నింత వేనురు నొందించునా? ఒకవేళ నిది వీణానాదమేమో? వీణానాద మింత గంభీరముగ నుండునా? వీణానాదముచే నీకుల ప్రాణ మీతెరంగుల నుచ్చత్తమగునా? వీణయొక్క స్థాయి యొక్కసారీగ న్నమస్వరమునఱ కెక్కలదా? కృషీవలుఁడు తిన్నగా గ్రహింప లేక పోయెను. ఈశంఖధ్వనిలో నంగీత లీలాప్రపంచమున ప్రేమ స్రవంత్యులైన కాకునీజనుల మధుర కంఠములు గూడ గలిసియున్నవి.

పిమ్మట కృషీవలుఁడు కినుగొనెను. పండ్లెంగుగురు గమణీ మణులు పాడుచు మందిరమును వెలునడిపించ్చిరి. వారి వెంట గిరి సనేక మంది స్త్రీలు పాటలు పాడుచు మందిరము ముందువచ్చి నిలువఁబడిరి. వారిని జూచి విలాసకచూరియుఁ బలువెత్తుకొనిపోయి కలునుకొని తానుగూడ వారితో స్వరము గలిపి పాడనారంభించెను.

కొంచెము సేపటికి స్త్రీలయొక్క పాట ముగిసెను. కాని యిది యేమి? ఇది నారీమణుల గీతములకు ప్రతిధ్వనియా ప్రత్యుత్తరమా? స్త్రీల పాట ముగియక పూర్వమే ఒకవిధమైన భీషణమును లోనుపొర్వణమును గంభీరమునగు భేరీరవమును గాఢతో మేళవిచి కిరవాళ రుణరుణారవములు గీతధ్వనులును వినిపించెను. అమృత భాషాతరంగిణీ కలకల నివ్వఁజులు లరాత్తుగా సింధుగంభీరగర్జనంబుల లోనికి పరిణమించినట్లు తోచెను. కృషీవలుఁ డాశ్చర్యముతోడఁ దిలకించెను. మందిరమునకు రెండవవైపునుండి వందలకొలది పీరులు వందలకొలది ప్రళయకాలజీమాతములభంగి కగనాలతటిల్ల తానమ హాసముతో పాడుచు నాడుచు మందిరమునుండి మైదానమున కరుగుచుండిరి.—కృషీవలుఁడు మంత్రముగ్ధుడై పినుచుండెను,—

ఆపర్వతముమీద నార్యపీఠులు హారతిగీతములుపాడి నృత్యములు నేసి యాగావలీపర్వతములు గంపింపఁజేయుచుండిరి. పైకి లేచిన

కరనాలము అందొడ్డతో నొరముచుండెను. వీరు లిట్లు చెప్ప
కొనుచుండిరి, — 'తడు భారతభూమిని దాంపులనుండి రక్షించెదము,
అందుగానువుల చోనుగి వేడిపెంతము.

కృషీవలుడు తన మెరియుచున్న ఖడ్గము నొనగండి తీరి వెట్టి
వాని చందమున బలువెత్తి చూత్రమందరిమునండి వెలువడిన మం
గళారతియందు కలిపికొనెన.

౪

పా నా ౫

ఉదయమున సర్గాదాను కృషీవలునితో మంటలాడుచుండెను.
దర్గాదా సిట్లు పలికెను, 'యువం జా! మాతో ఝారులో యుద్ధము
నకు నడువ సిద్ధముగ నున్నావా!'

కృషీవలుడు (మాట కడ్డముచచ్చి) రాతోగవీరా! మీరే నన్ను
యువరాజుని బిలిచిన నే సరిక నామారువేషమును రక్షించు
కొనుటెట్లు?

దుర్గా—క్షమింపుము. నేను మంచితిని. మీయజ్ఞాతవాసము
సంపూర్తి కాంతవఱకు నేను మిమ్మును కృషీవలభటుడనియే
సందోధించెదను. నాతిప్పు క్షమింపుడు. తమ సంగతి వెల్లడిసేయు
టకు తగిన పమయ మానన్నమై నపుడు నాతిప్పు క్షమింపఁ బ్రార్థిం
చుచు తమకు నాచేసిన కానుక సమర్పించుకొందును.

కృషీ—ఇప్పుడు తమ యాజ్ఞయేమో నెలపడు. ఝారు
యుద్ధమునకు వచ్చుటకు నేను సంసిద్ధుడనై యున్నాను. తమచే
యాలస్యము.

దుర్గా—నేను హరవతి రాజకుమారుడు విజయపాలున కెదురు

చూచుచున్నాను. ఆయ నిప్పుడే యిచ్చటకు. రాగలడు మీ
రాయనను జూచినఁ జాలు సంతోషింపఁగలరు. ఈబ్రహ్మసృష్టిలో
నాయన యొక యద్భుతవ్యక్తి.

కృషీ—ఆయఁ పే రెచ్చటనో వినియున్నాను. ఆడువాం ద్రాత
నికి ‘కాలాపహడ’ని పేరుపెట్టినారు.

దుర్గా—ఆయన గూచుట కె త ‘కాలాపహడో’ కార్యమందు
కూడ సంత విచిత్రమై. మనిషి. ఆయన చాల కల్లకటకులు తెరు
గలివాడు ఎవరినో నెప్పుడైన చేమై. వాడు మాటలాడి. ఈ డా
నూట కర్థ మాయనకే తెలియకు కా. మాయని వీరత్వము
మాత్ర మసాధారణము మీఁక, మాది నాశ్వర్యపోవుదును. అగునో
వచ్చుచున్నాడు మంగగ్గఱకే వచ్చుచున్నాడు మీకిప్పుడ తెలియఁ
గలదు. మీతో నెన్ని తరమాచూటలాడునో చూడును.

కృషీనలునికి ప్రత్యక్ష మాయెను . ల్లగొండవలె నున్నాడు మనిషి.
నెత్తిమీద నెల కా చుక్కొనుచు వచ్చుచున్నాడు. కగ్గఱకు వచ్చి
బిగ్గఱగా నవ్వుచున్నట్లు పలుక న కలించెను,—‘దుర్గాదాసు! చెప్ప
వేమి? ఇంతకఱకు. చెప్పినదేమిటి? ఆని చిరకై నదా లేనా?
రాసింహుని జేసింహుని ఇంత గొ. యుద్ధమునకు సేనాపతులను
జేసి మీరెట్లు పంపించిరి? చిరకకు చేనుకూడ శరణు జొచ్చరని
వచ్చుచేతా. మంచిది, ఇంక నేమి మూలస్యము. సైన్య మెచ్చట
నున్నది?’

దుర్గా—అయిదువంగల గుట్టలనవాకులును వేల మంది సనాతు
లును మీఁకొఱకు వేదియున్నాను. మిగిలిన ఇగునని నెలమంది సిపా
గాలును జేసింహుని నెంట యూనిని వెళ్ళిమున్నగు జయపూగు
కై నలుమీరులనుండి ఎంతమందొసఁపాయిత గావలసియున్నగు.
వీరుగాక చక్రవర్తిగో కుచూరుడు అక్కరు డెట్టునివేసి సీపాయుల

తీనుకొని ముందుకు వెడలియున్నాడు. బహుశః వారిప్పటికీ ఝాలోరు చేరియుందురు. పది బలమైన సైన్యములు తీసుకొని మనము మొగలు రాజధాని ఢిల్లీపై దండెత్తి తరువాత బాదుశాహా ప్రస్తుతమున్న ఆజ్మీరును ముట్టడింతము. పరమేశ్వరుని కయవల్ల పాషియగు నౌరంగ జేబును గొలిది దినములలో సింహాసనమునుండి పారదోలఁగలము.

విజయ—హా! ఔను మంచిదే అయిన చెప్పుడు ఇంత పెద్ద సైన్యమునకు సేనాధిపతి యెవ్వరు? ఔరంగజేబు కుమారు డగ్గు రేనా యేమి?

దుర్గా—(సవ్వచు) మీరుండగా సింక సేనాపతి యెవరని యడుగవలెనా? తమరు సర్వసేనాధిపతులు. తేజసింగును అక్బరు ప్రభృతులును మీకు సహాయసేనాపతులు. ఇక్కడనుండి మేమిద్దఱు మును మీకు సహాయముగా బయలుదేరి వచ్చెడిము.

విజయపాలుడు (సహర్షముగా)—సేను సరే సర్వసేనాధిపతిగా నుండును. మీరు ధీరపరచినారు-మంచిది! సరిగా చేసితిరి! వీరుని మహత్వము వీరుడే గ్రహింపఁగలడు. గాని మఱి యెవ్వరికి తెలియనగును? దుర్గాదాను! విను నే నొక్కమాట చెప్పెదను. ఆనూట నీ వెన్నెడును మరువకుము. ప్రతియుగమునందును ఇద్దఱు వీరులు మాత్రమే యవతరించుచుందురు. కృతయుగమందు సీశుంభుఁడును రక్తబీజుఁడును, త్రేతాయుగమందు కుంభకర్ణుఁడును, హనుమంతుఁడును, ద్వాపరమునందు భీమసేనుఁడును రెండవవా రెవరో మరచిపోయితిని నోటిలో నాడుచున్నది. హా! జయద్రథుఁడు! ఇక మన కలియుగములో విజయపాలుడు ఉరవుకాలాపహడును రెండవవాడు దుర్గాదాను! వీరుగా కితరులు అట్టా అట్టాంటి వీరులే. హుం మీరే మనెదరు? నిజమేనా? నాశో వచ్చు నిద్రఱు సహాయక సేనాపతులెవ్వ రెవ్వరు? మీరును రెండవవారు?

దుర్గా—రెండవవా డీవీరయ్యవకుండు.

విజయసాలూడు తీవ్రదృష్టితో కృషీవలుని దిక్కు చూచి, యిట్లనియె,—‘వీరయ్యవకుడా? ఎక్కడనుండి వచ్చితివి? నీ నెవరు? తమ్ముడూ మాటలాడవేమి ?

కృషీ—నేను మేవాడ దేశపు ఒక దరిద్రవ్యవసాయకుండను.

విజయ—మేవాడ దేశపు వ్యవసాయకుడవా? కృషీవలుండవు. మంచిది మంచిది బహుమంచిది నీవు ఢిల్లీ నాదుమానో యుద్ధము నేయుట కిచ్చటకు వచ్చితివి. హం! శరీరము గట్టిగానే యున్నది. ముఖమున వీరశృము నిండుగా నున్నది. నీవు నాగలిపదలి కత్తిచే బట్టి యెన్నోళ్లయినది.

అహా! హా! కృషీవలపుత్రుడు నేనాపతి! ఇదియే ప్రథమ పర్యాయము నేను వినుట.

కృషీ—మా మేవాడులో మహారాజావారి యాజ్ఞ—ధనికులు దరిద్రులు యావస్థుండి యుద్ధవిద్య నేర్చుకొనివలెనని ఒలపంతము.

విజయ—వహవా! మంచిజ్ఞాపకము చేసితి. మేవాడరాజా జయసింహుడు, మీకు బహుశః తెలియదనుకొనెదను. ఆయన పరనకు నాకు బావగా రగుదురు. ఆయన ఇప్పుడు జయనముద్రతీరమున నుండి కమలాదేవిగారియగాధప్రణయ ప్రవాహములో పడి బుటకలువేయు చున్నాడు దుర్గాదాను, చూడు, మీనో నింకొకమాట చెప్పవలసి యున్నది. ఒకయుద్ధములో ననేకమంది సేనాపతు లున్న పెద్ద గడ బిడ అయిపోవును. ఈ సంగతి మీకు తెలియదా? అందఱును ఎవరి త్రోవ వారు చూచుకొందురు. కొందఱు, యుద్ధమేమైన నగు గాక ‘నాప్రాణమెట్లు బయటపడును’ అనిఅనుకొందురు. కొందఱు ‘ఎట్టి భయంకరమైన యాపదలో పడితిమిరాబాబూ! యుద్ధ మెట్లుగి పోవునురా నాయనా!, డేరాలోనికిపోయి కూర్చున్న బ్రతికిపోదుము!’

అగి తలుపులు కొంగలు అట్లు నిటు నాల్గువైపుల జూచుచు పాటి పోవుటకు నందు ఏకరా! యని తిలకించెదరు.

దుర్గా—మీకోకిషయము చింతవలదు. కను యుద్ధసమయములో పాటిపోవుటకు నందు చూచుకునే యిష్టము గనిపెట్టి యుండును.

విజయ—గొంగుగో నేను చెప్పటలేదు. ఈ తక్కిన వీరుల నంగతి చెప్పుచున్నను మీరు పాటిపోవుటకు నందువెదకరని నాకు తెలియును. మీరు పాటిపోవునెడల నొక్కసారే పగలోకమునకు రిచూచెదగు మరల భూలోకమునకురారు. ఇందుచేతనే చాల మంది సేనాపతులవద్ద కేవలము మీరొక్కరున్న బాగుండునని నేననుచున్నాను.

దుర్గా—సరే అక్కడకు వెళ్ళి ఎటులజేసిన యుక్తమో అట్లు చేయుదము. మంచిది పోవుదము దమసేనుగు అదుగో రణభేరి వివరమునున్నది సైన్యములు కూడియున్నవి.

కొంచెముదూరములో సూత్రమందిమున కింకొకవైపు గగ దుందుభి మ్రోగనారంభించెను దుర్గాదాసు విజయపాలు కృషీ వలులతో బుండుకు సాగిపోయెను.

౫

సార్వభౌమునియుక్తరము

క్షుణ్ణాలోగు గుర్గమునందు గుర్గాదాసును విజయపాలుడును కృషీ వలుడును ఇంక ననేక రాజపుత్రసేనాపతులును సభలేర్చి కూర్చుండిరి. వారి యెదుట నూతనబొందుశాపాలిక్పగు విష్ణువోయిన మోమునో

తైస్రీరు రామముడిగు కెనడహుసో గలిసి పలిచి యుండెను.

కేసరిసింహుడు—దుగ్ధదాసు! మీరున్నచోటకు రాగ్ధాసమున కేహోయి గురగనేగి. ఇకనెన్న రాతిసచక్రై బేరంగజేబు రాజపుత్రవీరులగు శలసునికి కనములవల కెన్నెన్నియో దిబ్బలు గొట్టియున్నాను. ఈనరిచేసి మోసమెల్ల కట్టమను!

దుగ్ధా—నే నిట్లు ఆరుగుని స్వప్నమందై కలంపలేదు. ఒక్కనాడగా రాజపుత్రులవల బుద్ధియు, సమస్తోనను పోయితిని! బేరంగజే బింతి హాయుచు చూడో ఆయన రాతిమొక్క మూములత్ర మెంతి ఘోరతపముతో నుడియున్నదో చాలి మెగుంగుదురు!

కేసరి—నావ్యాదయము పారము, దహించుకొనిపోవుచున్నది. రామసింహుడు తుత్తము చేతిలో, ఒట్టుకొని నాయొద్దకు వచ్చిచుండే నేను చెప్పియున్నను, 'మీరీయుత్తరమునం దొక్కయక్షిరము కూడ నమ్మవద్దు. ఇది బేరంగజేబు హయమాత్రమే గాని యింకొకటి కాదు.'

దుగ్ధా—ఉత్తరములో నేమున్నది?

కేసరి—రామసింగు తీసుకొని వెళ్ళినా డాడత్రము. అందులో తాత్పర్యమిది,—'అక్కరు కుమారా! నివు చేసిన చిత్రాన వ్యవహారము నీచిన్న జాబునందు నిర్దిష్టజాలను. నాకు చాల నలశోషముగానున్నది. నివు తీసుకొని వచ్చుచున్న డెట్టదివేల సైన్యము ఢిల్లీకి చేరగానే ఇచ్చటి సైన్యముతో గలిపి కాఫరుల సైన్యముపై బడి నురుమాడవలెను. వెంటనే కాఫరులను వెంటదీసుకొని నాయొద్దకు రమ్ము.'

దుగ్ధా—ఎటువంటి భయకరమైన మాయవాడో చూచితివా?

ఇట్టి యుత్తరమును సమ్మతించు కూడి జగత్తుమీద నుందురు కాబోలు
 కేసరి—ఎట్టి యాశ్చర్యము జరిగినదో చూడుడు. ఈయుత్తరము
 చూడగనే మనసేనాఁతు లందఱును మహామతియగు సగ్గురును
 'నిశ్వాసఘాతకుఁ డనియు 'మోసగా' డనియు కారులరచి యతఁ
 సత్యతను ఉదారతను అచమానపరిచి తమ తమ సేనలను కినుకొని
 వెడలిపోయిరి. నేను నీరి నెంతయో ప్రాధేయపడి యొక్కక్షణ
 కాలము వేచియుండుడిని కోరితిని. కాని నామా పెవ్వరును విన
 లేదు. హిందూసేనలు వెడలిపోవుటను జూచి ముసల్మాను సైన్యము
 లును డిల్లీ దెసకు యలుదేరిపోయెను.

అక్కరు—వా రొక్క యక్షణకాలము నిద్రాంచి నాకాజాబు
 సంగతి చెప్పియుండిరేచి నేను వారి భ్రమలను దూరముచేసివేసెడి
 వాడను—నేను మోసగాడనో కాదో దుగ్గాదా నెరుంగును—
 నేను సమస్త విషయము లీయంతో విప్పి చెప్పియుంటిని. చాల
 దిగములనండి చక్రవర్తి దుష్టచరిత్రను అత్యాచారమును జూచి
 నేను హృదయమున గుందుచుంటిని. రాజపుత్రులతో సంధిచేసుకొని
 సఖ్యముతో నుండుట కర్తవ్యము నే నెన్నో నారులు చెప్పి యందు
 కాయనను వేడుకొంటిని. కాని యాయన పట్టిన మూర్ఖప్రతిజ్ఞ
 నాయన విడువలేదు. అనేకమంది ముసల్మాను సిపాయిలు హిందు
 వుల యెడల చక్రవర్తి నేయుచున్న దౌర్జన్యమును జూచి రుసస్సు
 సంక్షోభించియుండిరి. నేను నావనస్సులో మూటను వారికి చెప్ప
 గానే నాప్రస్తావనను నామోదించి నాకు తోడగుటకు సిద్ధమైరి. కాని
 విధిలిఖితము నెవ్వరు తప్పించగలరు?

దుగ్గా—ఫలిత మేమైనను ఈ రాజపుత్రజాతి యంతయు మీ
 యెడల పూర్తిగ కృతజ్ఞులై యుందురు.

అక్కరు—ముసల్మాను మహారాజ్యములో నాకింక నిలువ నీడ

లేదు. చక్రవర్తి నాప్రాణముల ముంగిలగున్నాను కను నా
ప్రాణములకు రుణియులేదు గాని నా భార్యబిడ్డల యవస్థ దలచు
కొని విచారపడుచున్నాను.

కేసరి—హా దేశమందు మీ రాసంపూర్ణకముగ నుండినప్పుడు.
మీను ప్రతికియుండగా బొరంగజేలు మీ యొడలిమీ దొక్కి
వెంట్రుకనైన కదల్చగలడా?

దుర్గా—నేటినుండి మీరు నన్ను మీ సోదరునివలె చూచు
కొనుడు నే నిదిగో ప్రమాణము సేయుచున్నాను సుఖముందుకాని
దుఃఖమునందుగాని ననుష్ఠాపయములందును దుర్గాదాసు మీ కప్పు
డును వోడునీ కడయె యుండగలడు.

అక్కరు—అ విషయములో నే కేసుము చు దేహములేదు.
రాజపుత్రిపేరులారా! నేడు మీకొక్క శ్రోత్రసంగతి నేను వింటిమి
చున్నాను. మీరు దుర్గాదాసుయొక్క బహుత్వమును హర్షియు
బౌద్ధార్యమునుగూర్చియు నొక సంగతి పోయెదల మీ రానున్న
లును నిస్మితము నయ్యెదగు. ఒకనాటి గాత్ర చక్రవర్తి తన దూత
నొకనిని ఘోరవేషము వేయించిరహస్యముగా దుర్గాదాసుయొద్దకు
వచ్చెను దూతవచ్చి దుర్గాదాసుతో విల్లు చెప్పెను,—‘మీరు
అక్కరు కిరీ ముందునుండి సహాయము నేయగలడి చక్రవర్తిగా
కోరిక. అందుకుగాను ఎరిగిరిలక్షల రూపాయ లాయన పెంచి
యిచ్చెను. ఇదిగో తీసుకొనుడు. దుర్గాదాసామాటలుపని ఎసిమిది
లక్షలరూపాయల సహితముగా దూతను నా దగ్గరికి తీసుకొనివచ్చి
యిట్లనెను,—‘తండ్రీయొక్క ధనముమీద నిధిారము కొడుకు
కుండును. అక్కరూ! మీతండ్రీగారు చుయొద్ద కెనిమిదిలక్షల
రూపాయలు పెంచియుండిరి. వీరితో మీకేమైన యవసరముండిన
నుండవచ్చును. నాకవసరములేదు.’ అటుపిమ్మట దుర్గాదాసు దూత

వైఖా మాచి ఇట్లున్నది. — 'మాతా! నీవు' చురును అంధకార వ్యూహమును అను గాదునావామెందుకు వెళ్లి ఇట్లు చెప్పగోరు చున్నాను. 'సుగ్రాహులు రావో' ౩౧ ముందు విన్నించియున్నాను. వాడు డబ్బుకొనవడి నీ హృదయమును బ్రకృతము అప్పగు నాకు ప్రాణమిత్రుడు'.

ఈమాటలు వినినతోడనే గాజపుత్రుని బంధువును ఒక్కసారిగా లేచి యిట్లుడిగి, — 'వీడుగ్రాహుడు! ఈమాటను బంధువలె కేల దాచిపెట్టియుండిరి?

దుర్గా — ఇది చాల స్వల్పసంగతి, నేను నాకర్తవ్యమునే చేసితిని గాని యిందు గొప్ప గౌరవింపఁదగిన దేమున్నది?

కేసరిసింహుడు దుర్గానానును నిగ్గులు గాగలించుకొని — 'మీగు ధన్యాశ్శు' అనెను.

విజయ — మన మంగతమును అశ్శుగును చక్షునన్తని చేసికొని ఇది నారంగజే బెచ్చరు? మన డిల్లీపై దండెత్తిపోని అశ్శుగును మొగలునాట్రాప్యసింహానన. ఎట్లై కూర్చుండఁబెట్టుదము. ఇది నాఅస్యమునేయ నవసరమేను.

కేసరి — మీరేమి మరచిపోయిరా? మన సైన్యములో చాల భాగమును సేనాపతులును బౌరంగజేబు ఉత్తరము చూడగానే పాటిపోయినారు అనిచూచి అశ్శరుసైన్యముకూడ డిల్లీకి తిరిగి పోయినది.

విజయ — అటులేమాత్రమేను? అందులో చిక్కేమియున్నది. మన మిశ్వరసమక్షము తీసుకొని బౌరంగజేబుతో యుద్ధముచేయు. అందుకొంతకే బూనకొంటిమికదా. మనము పాటిపోయిన మన సైన్యమును తిరిగికూర్చుకొని డిల్లీపై దండెత్తుదము. అశ్శరు! మీరు కూడ మాతోడరండు. తప్పకుండ మిమ్మును డిల్లీసింహాననముపై

గూర్చుండఁబెట్టుదుము. ఏమి మాటలాడలేదు? మెదలకు డ నిలుచుండదలేదు? ఢిల్లీసింహాసన మెక్కిగిరి అన్నిటికంటె ఎండేమి నేయవలెనో యెరుగుదురా? ఎరుగుదురనుకొనెదను. మీ గాయ నెట్లు చేసియున్నాడో అలాగూచే మీరుకూడ చేయవలెను మేము బేరంగజేటును బ్రదుచేసి మీయెదుట హాజరవైచెదము. అప్పుడు మీరు వానిని తీసుకొనివెళ్ళి చేతులును గాళ్ళును గట్టి యొక నిర్జన ప్రదేశములో బ్రదుచేయవలెనని యాజ్ఞాపాదవలెను బేరంగజేటు త్సాదీ పాదహాను నేడేండ్లుబ్రదుగో నుంచినాడు మీరు బేరంగజేటును పరుగార్గేండ్లు బ్రదుచునుంచవలెను అటుపిమ్మట గానవలె అమును కూర్చుండి వేయించవలెను. శరీరహా న్న గానలె మోతజముకు ముక్కును చెవులును గోయిని పట్టుము నల్లువైపుల నూరే గింపవలెను.

దుగ్గా—తమయూష్ష ఎట్లులైన నెదుల ఇప్పుడు చూశ్యమంది రిమునకు పోవుదముకంటె పోయి శరీరహా న్న పాటిపోయిన నేనలను నేనాపతులను వెదకి కూర్చుకొని ముగ్ధయాత్రకు రుణ చేసెదము.

దుగ్గాగాను అక్కరుయొద్దకు నిచ్చి శ్రావ్యమైన మాటలతో నిట్లనెను,—మీరు కాలాపహాతయొక్క పుష్పలాటనాటం కాగ్రహింపకుడు ఆయన కల్లకలము లెరుగఁడు. కాని యాయన స్వభావ మునలెనునదురు. కలసామీన నమయానమయము లెరుగడు. యీ రిప్పుడు భార్యబిడ్డలతో లూసినది యొడ్డుననున్న నా పర్ణకుటీరమునం దుండినచ్చును అక్కడే కాలముగ కాలము గడపవచ్చును.

హిందూవీరులు కొండకొటనుండి బయలుదేరి ముసల్మాను శిబిరముపై నాక్రమింపబోవుచున్నారు. తొటయొక్కరక్షణభార మెవరికి సమర్పింపవలెను? దుర్గాదాసు శీఘ్రమే దక్షిణపువ్వువైపున కేగవలెను. కొటయం దెంతమందియో రాజవంశీయ గమనీమణులు దిగియన్నారు ఈ విపత్సమయమున నీ జవాబుదారీకార్యమును నిర్వహింప యోగ్యులెవరు? దుర్గాదాసుని యుద్దేశమున హరమతి రాజుకుమారుడు విజయసాలు డీగౌరవచదునకు యోగ్యుడు. కాని యిందుచే నితరరాజులు తమ కవనూసమని యోచించుచుండిరి. విజయసాలుడు గొప్పనంశమువాడే. వీరత్వమునందును గొప్పవాడే. కాని యాతని నెవ్వరును గౌరవించరు. కారణమేమన? వాడు గొప్ప సాహసికుడేగాని సహజముగ బుద్ధిశూన్యుడని చాలమంది యభిప్రాయము ఆయనకు పెద్దపని చిన్నపని యను భేదభావములేదు. దిట్టముగ నల్లమందుభాయిగాను. ఎటువంటి కార్యమైనను చిన్న పెద్ద భేదము పెట్టుకొనకుండ మనస్ఫూర్తిగ జేయువాడు. చాలమంది యాతనిని మూర్ఖుడందురు. వానిని వేళాకోళము నేయుదురు. కొంతమంది వానిని పిచ్చివానినిచేసి యవమానించుదురు. వాని పొడుగు లావు చూచి బొగ్గును ధిక్కరించు శరీరచ్ఛాయచూచి పెద్దముందుకు నాగిపోయిన పొట్టచూచి స్త్రీలాతనికి కాలాపహాదని (నల్ల కొండ) యని హాస్యపుషేరు పెట్టిరి. ఈ కారణమున నీ విషయములో దుర్గాదాసు నిశ్చయమున కేమియు రాలేక మహారాణి యరుంధతీ దేవితో నాలోచించుట కరిగెను. మహారాణితో నామె యన్ని

సంగతులును జెప్పెను. రాజకుమారి అంతాళికయు నప్పుడామెయొద్ద కూర్చుండియుండెను. ఆమె యిట్లు వక్కాణించెను—‘వీరులలో నెల్ల నధికప్రతాపవంతుఁ డెవరో ఆ వీరుడు చూ రక్షణభాగము వహించనలెను.’ కాని యాయుత్తమ ప్రతాపవంతుని నిర్ణయించు తెట్లు?

ఉదయమామెను. కోట కరక్రోసు దూరముగ క్రిందినున్న సరికి రెండవవైపున గుడారము వేసియుండెను. కోటకు మధ్యనున్న నొక కొండశిఖరముపై నెర్రజెండా యెగురుచుండెను. శిబిరముయొద్ద చాల మంది గుంపులుగూడి యుండిరి. అందఱును బైకొండకొనపై నెగురుచున్న జెండా న తురికితోఁ జూచుచుండిరి. అందఱకంటె ముందు రారోరు సేనాపతి దుర్గాదాసు నిలిచియుండెను. కొండపై నొక వీర భాగమున నిల్చి యనేకిమంది స్త్రీలు కౌతుహలపూర్వకముగ శిబిరమువంకఁ జూచుచుండిరి. విజయపాలుని గుట్టమెక్కి దుర్గాదాసుపక్కకువచ్చి నలుకైపులను జూచుచుండెను.

దుర్గాదాసు గొంతెత్తి గంభీరస్వరముతోఁ బల్కెను,—‘రాజ సానమందలి రాజనంశసంభూత మహావీరులారా! ఆలకింపుడు,— మీరు లేని కాలమందు మేము మహారాణి, రాజకుమారి మొదలైన రమణీమండలియొక్క సంతక్షణభాగము విజయపాలుని కొనింగ సంతల్పించినారము. కాని చూ విషయములో కొంతమంది కాక్షేపణ యుండుటవలన మిమ్ము సీనాటి వీరప్రదర్శనమునకు బిలిపించడ మైనది. కొండశిఖరముపై నదుగో ఎర్రజెండా యెగురుచున్నది. ఆ పతాకము నెవ్వరు విజయపాలునికంటె ముందు ముట్టుకొనియెత్తఁ గలరో వారీనాటి వీరప్రదర్శనమున పరాక్రమవంతులుగా పరిగణింపఁ బడుదురు. అట్టివారు కుమార విజయపాలునితోగూడ కోటరక్షణ కెన్నుకొనఁబడుదురు. మీ యందఱలోను కుమార విజయపాలునితో

పోటీపడగల నాను ముందుకు రండు ఇష్టమైనవాగు గొట్టములపై నెక్కి ఈ వీరపురుషునితో యొకటన్నై యెదుటనున్న శైలఖండమును దాటి, నదికిగాని పిమ్మట వికటశైలమునెక్కి యా యెగ్రశెండా నెత్తుడు.”

కొంద టీ విఃత్సూర్ణ కాశ్యమునకు వీరశివుముచూపు తెందుకని తమలో తాము నలుగుకొన నారంభించిరి నిర్భయము యుచునుచో వీ కాశ్యమునకు పోటీపడు తెగుడిని కొందఱు చిరమించుకొనిరి. ఒకవేళ ప్రాశస్త్యముచేతి యంగు వ భావమైనయెడల సందఱును నప్పుడుగేమో లేక స్త్రీలు చచ్చుటలు కొట్టుదురేమో యని చాల మంది కామగోయలు వియచులుగిని పోటీకి నెల్లుటక సందేహించిరి.

దుర్గాదాసు కొంచెమునే నిరీక్షించి యెప్పుడును ముందుకు రాకుండుటనుంచి నప్పుడు నిట్లాయె,— ‘కాపుశ్రస్థాములో రాజపుత్రచంశజులతో నెవ్వరును వియచులుగిని సరిసమ నముగ నిలువగలవాడు లేరని తెలియవచ్చుచున్నది కాని యీ వీరధాత్రి మార్కాండభూమియొక వీరత్వము కేవలము రాజసాసాదముల నాలుగుగోడలమధ్యనే లేడు అందుచే నో యుచ్చవంశసంభూత రాజ పుత్రవీరలారా! రాజనఖులారా! మఱియు నో రాజనేగ పతులారా! మీలో నెవ్వరైనను నగుదులైన వాగున్నయెడల ముందుకు రండు!’”

దుర్గాదాసు రాజకర్మాచారుల వైపునకును సేనాపతుల వైపు నకును చాలసేవటిసఱకు నిరీక్షించియుండెను జనులందఱును మును పటివలెనే మారుమాటాడక నిశ్శబ్దముగ నిలిచియుండిరి. అంతట రాగోరు సేనాపతి అభిమానసంక్షోభములతో నావేశమునొందుచు గొంతెత్తి ఇట్లు పల్కినను,—మొదట నాకర్థమగుటలేదు. రాజ పుత్రవీరశ్మము వెల్లడియగుటయంగు వెరచుచున్నదా! తరువాత

నాకింకను ఆశపడలేదు. నను స్తవ్యభటులారా! ఆలకించుడు సమావేశమైన ప్రేక్షకులారా! యువవృద్ధ జనులారా! హతీయు నోయింక వంశసంభూతులారా! అతిపవిత్రవంశజాతులారా! మీయల! రాజపుత్రరక్షము ప్రసహించుచున్నయెడల ముగ్ధులకు నిలబడి— శిశుయెడల నేటివీగప్రసక్తి, విద్యుటకే సమాప్తమైపోవును కోట్ల కొలది వీరు! తల్లియగు చార్వాడి భూమి కీడు కేవల మొక్కవీగని తల్లి మాత్రమే! అగును. అయి చూడ... ఈ శృంగారమునం దెత్తెన మీరముపై రక్షకతాకిము ప్రక్క గార్హస్థానీయమున ఉచితములను జేత ధరించి నిలిచియున్నారు.

దుర్గాదాసుని పైమాటలు సమాప్తము కాకముందే చాల్చువైపులను గోలాహల ముచ్చవహించెను. కరతాశ్చర్యములు చెలరేగెను. అందఱు నాశ్చర్యముతో జూచుచుండిరి. శిలిగమున కావల ప్రక్కనుండి యొక్కతరుణుని సెనకు నూనూగు మీనములతో మధుర మందస్మితవదనంబుతో పంచకల్యాణి గుట్టంబుపై నెక్కి దుర్గాదాసుని యెదుట కరుదెంచి యభివాదనంబు నలిపి విజయపాలుని ప్రక్క నిలునబడెను.

విజయపాలుడు జరుగవచ్చుతో నాకృషీవల సైనికుని దేన నాపాద మస్తిష్కముగా దృష్టి నిగిడించి చూచి గుట్టమును నవరి చదిలుచుని నన్నచేసెను. ఇద్దఱును బయలుదేరిరి. ఈ అపరిచిత యువకు డెవ్వరో విజయపాలుని యాడించి వేయుచని ప్రేక్షకులు విస్మితులై చూచుచుండిరి. కృషీవల యువకుని గుట్టము మిట్టపెల్లములను, సెలయేళ్లను దాటుటలో విజయపాలుని గుట్టము కంటె సునాయాస ముగాఁ బోవుచుండెను. ఇద్దఱ గుట్టములును గొంచె మెచ్చుతక్కువగ నింతవఱకు నరిసమాసముగనే పోవుచుండెను. కాని పతాకమున్నగుట్టయొద్దకు వచ్చునప్పటి కచ్చటనున్నది భయానకస్థానము.

అక్కడ వా రిలుపుదీర్చుకొనుట కొక్కిరితడవారి. పైన యెగురు
చున్న పతాకిమును దానిచుట్టునున్న గట్టను వా రొకసారి పెరికింప
నిద్దటగును మనులోచనూశ సరాశయైనది. ఒకరి మొగము
లోకలు మాచుకొని తిరిగి గుట్టమీలను వదలిరి. కాని యొక్కరి
దూర మేగగనే మి పైకిపోవుట మర్లభవకు తెలిసికొని మికి
కీరికిట్లు చాలుకొని దేలిలించుచుండి. ఎంత ముగ కేగినను,
అశ నెనుకడ పోవుచున్నది మాశ్యమయ్యము వేదికిపై
నున్న రమణీమణు లొ యిద్దఱువీరి సర్వశగాంచి ఎప్పుచుండిరి
దుర్గాదాసు దూరమిచుండి ఏమియో కేకవేయుచుండెను గాని
వారికి వివరములేదు. కృషీవలయువకుల కేమియు కోచుట లేదు.
ఈయనోగమిగ పృథమచి ద్రోసిపొచ్చి వెనుకకు తిరుగుట మర్యాద
కాదు. ఇట్టి సముదాయము సరాత్తుగా కోటపైనుండి యొక్క గులాచి
పువ్వువచ్చి గూతల సత్వస్థలమున ఉడెను. కృషీవలయు కన్నెత్తి
చూచెను—మందొకవేదిపై కొకమూల విలాసమున నుంచి
యుండి వెనుకను పైటచెంగు కప్పకొని ఎప్పుచు కొండ కొక
వైపునకు సంజ్ఞ వేయుచుండెను. ఆ సంజ్ఞనుగ్రహించి కృషీవల
యువకుడు కొంక యుత్తరదిశకపోయి చూచెను అచ్చటి మాగ్గము
కొండపై కెక, టకు ఎక్కవవీలుగా నుండెను. మనసులో విలాస
కుమారికి కృశ్ణ తావందనము లర్పించుచు నతిత్పరితముగ పతా
కమునగ్గఱ కిరిగెను. ఇచ్చట విజయపాలు డా సంగతి వెనుంగక
కృషీవలయువకుడు హతాశుడై వెనుకకు తిరిగిపోయెనని తలంచు
చుండెను. అని యొక్కచూరుగ నాల్గువైపులనుండి కోలాహల
మాడ్చిన మయ్యెను. అదివిని యాతడు కన్నులెత్తి పైకి చూచెను.
కృషీవలయువకుడు జెండాప్రక్క నిలువబడియుండెను. ఇం కేము
న్నది! పరాధమను! క్రోధాభిమానములు పట్టలేక విజయపాలుడు

గుట్టమును చలుకునాఁ గొట్టి కోడ యొక్కనారింభించెను. మరల గొల్లువైపులనుండి కోలాహలము నొగెను. దానితో పాటు వైనది కృష్ణవల సుసమగమన కే వేసి, — 'ఇదుగో చూడు. ఏతా కము నాచే జక్కిరె' అని చెప్పెను.

విజయపాలుని గుట్టము కొండమీఁదనుండి జారి ఒక్క చినుకునఁ గ్రిందఁబడిను. ఒడ్డుపొడంగూ మిసమి 'కాలాపహడు' ప్రాణములు నిలుపుకొనుటకు గట్టిగా నొక గండశిలను ఒట్టుకొనెను. నొల్లు వైపులను కేకలును నవ్వులును గాతెళివ్వనలును చెప్పిరిగను.

౭

న య మ ల

రక్తవతాకమును జేపట్టి ప్రసన్నవదనముతో కృష్ణవల సెనిగించు నారీమణుల యెదుట నుండి యుండెను. గాఢమ లలిక లిక చేతిమంగళ జయగూఢముండెను. మహారాణికి ప్రణామము లాచరించి నూకాళ్ళపైకొరగి చెతులు జోడించుకొని యత్యంత భక్తితో కృష్ణవల యుచుండ యొక్క శమయకిశోరమూర్తి వంక తనచిన్ననాడు హృదయనంగరిమునఁ బ్రతిష్ఠించి దేవీమూర్తి వంక కిన్నులెత్తి చూచెను. అంబాలిక నారీజనహృద్యమునుండి కొంచెము ముందుకువచ్చి సీశ్చేష్టరాలైపోయెను. ఆమెహృదయమున ఆనందమును ఆశయు సంశయమును ఒకదానితో నొకటి గొట్టుకొనుచు గంద్రగోళమునీయుండును. శరీరము వణికి నారింభించెను. జయ మాల నిష్ఠము వచ్చినట్లు వేయుటకు మహారాణి యామెకు తిరిగి నన్నచేసెను. అంబాలిక కృష్ణవలస దగ్గఱ కిరిగి నిరమునందు వేయవలెనని జయమాలను బైకెత్తెను. కాని యాసమయమున ప్రే

క్షుకుల మధ్యనుండి యొక్క గొప్ప కేకవినబడెను,—‘రాజకుమారి ! ఆగు, ఆగు!’ జై సల్పిరి రాజకుమారుడు కేసరిసింహుడు జన సమూహమునుండి ముందుకు వచ్చి చెప్ప నారంభించెను,—‘రాజ స్థానపు రాజవంశీయ పిల్లలారా ! రాజవంశీయ రిమణీరత్నములారా ! మనమీనాటి రాష్ట్రవిప్లవములో మన స్వాతంత్ర్యమును గోల్పోవుటయే గాక దానితో బాటు మనక్షత్రీయుల యమూల్యధనం బగు జాతీయగౌరవమును నహితము గోల్పోవుచుంటిమి. అందు చేతనే మన రాజరముణీచుణుల నందఱ రక్షణార్థమై కులశీలములు లేనట్టియు కించపశోద్భవులైనట్టియు నొక యువకుని నియోగింప నుసిద్ధులమైతిమి ! అందుచేతనే రాజాధిరాజగు జయసింహవల్లభుని కుమార్తెచే నొక దర్ద్ర కృషీవల యువకుని జయమాల నిష్పించు మహోత్సవమును గాంచుట కిక్కడ కూడు కొంటిమి !

విజయపాలుడును కొంచెము ముందు కరుదెంచి రాజకుమారి దేవగాంచి నప్పుడు నిట్లనియె,—‘జయపూరు రాజకన్యకావణి యొక వేళ కృషీవల యువకుని కంఠమందు జయమాల వేయఁదలచు కొని యుండవచ్చును. కాని ఈవిషయమున నారీమండలి ఎత్తము నుండి యేయాజ్ఞేపణయు లేక పోయినను ఉత్తమపంశీయులగు సమస్త రాజపుత్రులకు మాత్రము తప్పక యాజ్ఞేపణయుండఁగలదు.’

ఈమాటలు విని శ్రోధలజ్జాభిమానములతో రాజకుమారి పెదవుల కంపింప కన్నులనీరు నించుచుండెను. ఆమె మహారాణి వంకఁ దిరిగి గర్వముతో కన్నులెత్తచూచెను. ప్రేక్షకులలోనుండి యెవ్వరో తెలియ, దిట్లని కేక వేసిరి,—‘రాజమహిషీ ! రాజకుమారి నోదార్పము’

మహారాణి యరుంధతీ దేవి యేమిసేయుటకును దోచక యొక్క సారి ప్రేక్షకులవంకఁ జూచి యంబాలికను వెనుకకు తిరిగి రమ్మని సం

జ్ఞచేసెను. అంత రాజకుమారి మనోదైర్యము నడిలిపోయెను. ఏమియో మాటలాడవలెననితలయెత్తి నలువైపులఁజూచెను. అప్పటికిని కృషీచలయువకుఁ డామె చరణతలమున భూమిపై మోకాళ్ళపై కొరగి చేతులు జోడించుకొని పైకి కన్నులెత్తి పారిపోషికమున బడయుట కెఁగు చూచుచుండెను భక్తుఁడు పవిత్రమంత్రమున దేవీ ప్రతిమను బ్రాణప్రతిష్ఠఁగావించి చేతులు జోడించి ప్రార్థించుచున్నట్లాయుగకఁడు గాన్పించుచుండెను.

రాజకుమారి మఱియొక్కసారి కృషీచలయువకుని దెసనిరాకనయ నంబులతో కగుణాకటాక్షవిక్షేపంబు గావించెను. ఏమృత మరల క్రోధాభిచూనములు బైకొన నలువైపుల నృప్తి గిడించి చూచి తనచేతిలోని పూలమాలను ముక్కలుముక్కలునీసి నిసరి పాటవైచి యచ్చట చిలువక వెంటనే కోటలోని యొక గదిలోకి తొందరగా తొందరగా వెడలిపోయెను

విజయపాలుని బిగ్గరగా నవ్వుచు జైసల్మీరు రాజకుమారిని సంబోధించి యిట్లఁయెను, — “రాజకుమారసాహేబు! మీకిప్పుడర్థమైనదా? నారీజనము యొక్క మాటలలో కీచినే ప్రేమయని యుంగురు”

౨

స్వర్గము లో పి కా చ ము

కట్టకడపటకు కోట రక్షణభారము విజయపాలునకే నమర్పింపఁబడినది. కృషీచల డిశరస్సెనికుల వలెనే యాయనకు నహాయము నేయుచుండెను. ఇందు కృషీచలఁ డనమ్మతిఁ జూపలేదు. అంతేకాదు అవమానమని కూడ తలంచలేదు. ఏలయన నాతనికి తెలియును. దుర్గావాసుని అనుంధతీదేవియుఁ దప్ప తాను మహారాణా జయసింహుని

పుత్రుడనియు భావి మేవాడ రాజ్యాధీశ్వరుడనియు నెవ్వరెరుంగరు. ఇట్టి మారుమేషమున తన కాగౌరవనీయుడని రానేరదని యాతడు మొట్టమొదటినుండియు నెఱుంగును.

మరునాడు సైన్యములు యుద్ధరూఢి కోతికు సమకూడుచున్నవి. కోటనుండి బతులువెడలు నపుడు దుర్గాగాను కూడిన సైన్యములను బరీక్షించునపుడు ఎల్ల సువచ్చియుండిరిగాని కేవల మొక్క జైనల్పిరు రాజకుమారుడు కేసరిసింహుడు గన్పడలేదు.

కేసరిసింహు డప్పు శౌంటిగ తన గదియందు కూర్చుండి చింతానముగ్రహున మునిగియుండెను. దుర్గాగాన్తు తనను బిల్పుచు న్నాడని విశేషంతో యాతడు తన చింతానముగ్రమునుండి బయటకు వచ్చి చెల్లెల్లుగా సంతిపురమునకు దాని వట్టెను. అచ్చటంబాలిక యున్న బంధులు కుటీరమునుజేరి ద్వాగముయొద్ద యొక్కింతతేవు యోచననీయుచు నిలిచెను. అట్టియెడ నాతనిరాక నెరింగి లోపల నుండి యొకదాని బయటకు వచ్చెను. కేసరిసింహుడంత నాదానితో 'అంబర రాజకుమారు ఎచ్చటున్నా' అని అడిగెను.

దానిప్రతిశో లోపల నూపించెను. 'ఆమె పరుచేయుచున్న' దని యాతడు తిరిగి ప్రశ్నించెను.

దాని, — 'మీరే పోయి నూమె నడుగవచ్చును' అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

రాజకుమారుడు లోనికిపోయి చూడ నామె యొక్కతయే నేలఁ గూర్చుండి యొక సగమరిచిలచిన చిత్రపటమును బూర్తి నీయుచుండెను. ఆయన గదియందు ప్రవేశించుట నామె గుర్తింపలేదు. ఆతని కాలిజాడల చప్పుడు నైన నామె గమనింపక పటమునందే తనదృష్టి సంతయు నుంచి దిద్దుచుండెను.

కేసరిసింహుడు తొంగరపాటుచే కంఠము గద్గదికవడ బిగ్గరగా,

‘రాజకుమారి!’ అని కేకవేసెను.

రాజకుమారి యులికిపడి చిత్రపటమును భూమికలో పైకెత్తియూ తన వంకజూచెను యువరాజు ‘రాజకుమారి! ఏమింత యోగ్యురైనావు! చిత్రపటమును లిఖించుచున్నా వెవ్వరి కిది?’ అని అడిగెను.

రాజకుమారి లేచిమెల్ల మెల్లగా—‘కొరిచ్చు! కందుకు వచ్చితి!’ రని తిరిగి ప్రశ్నించెను.

యువరాజు మరల ప్రశ్నించె—‘రాజకుమారి! వెవ్వరిచిత్ర పటమును గచించుచుంటివి? ఆ కంచంశోభ్యున్నదే! కృషీనూ పైని కుని చిత్రపటముకాదు గదా!’

ఈ మాటపని రాజకుమారి కొంచె మధిగయ్యెను. కన్నలు పెద్దవిచేసి యామె యువరాజునకు జూచుచు కన్నలు మూచెప్పెను. మీ యనుమానము పూర్తిగ నున్నది ఇది కృషీనూ కుని చిత్ర పటమే. నేను చిరకాలమునూ ఈ కృషీనిగూర్చి చిత్రపటమును లిఖింపవలెనని ప్రయత్నము నేయుచున్నాను.

యువరాజు—‘భీ. రాజకుమారి!’ ఈ చిత్రపటమునైన ముక్కలు చేసి పాఠవేయుము.

రాజకుమారి పండ్లతో నాల్గును గొరికికొనుచు చిత్రపటమును రొమ్మనద్దుకొని గద్గదన్నరిముఖో నిటయెడ—‘ప్రియమైన నస్తువు నెవ్వరైన వక్షమున దాచుకొందుగుగాని పాఠవేయుచురా!’

యువ—అట్లులైన నా సందేహమున్నప్పటికినీ అట్లుగ నీమీద నారోపించిన కళింకముకూడ సత్యమన్నమాటే.

రాజకుమారి—రాజకుమారి! లోకము రామి నేను కళింక మాపాదించితి?

యువరాజు—లోకు లిట్లుచెప్పుచున్నారు అంబరి రాజకుమారి యొక కృషీవలయునకునిజూచి మోహించినదట—

రాజకుమారి—యువరాజా! వీరపురుషుల వీరశ్రవణమును జూచి మోహించుట క్షత్రియనారీమణుల ధర్మము. ఇనినాయెడ కళంక మెట్లుగను? శౌరవమే యగును. ఇప్పుడు నాకర్థమైనది. నిన్న నా కృషీచలయుచకునికి నేను జయచూలను బాణిహాషికముగ నిచ్చుననుయ మున మీ రన్యాయముగ న న్నవమానపరచితిరి. మరల నింకొకసారి అట్లే యవమానమునేయఁ దిరిగి వచ్చితిరి.

రాజకుమారి కన్నులనీరుఁ గార్చుచు నభిమానముచేఁ దడఁబడుచు నచ్చగించుచు నెఱిగిపోవుటకు ప్రయత్నము చేసెను కాని కేసరి సింహుఁ డామెకడ్డమేగి—‘రాజకుమారి! ఆలకింపుము నే నిప్పుడు నీతోఁజెప్పవచ్చిన మాటలీవఱకెప్పుడును నానోకిన డి వెడలలేదు.’ అని పలికెను.

నిమ్మట నొక్క క్షణమాగి మరల నాశఁడు చెప్పినాఁడెను— ‘నిహుశః చిగ్గ జ్ఞాపకముండవచ్చును. నీన్న నాకిచ్చి వివాహము నేయవలెనని రాజునుహిషి కెన్నిదినములనుండియో యున్నది. చేను నిమ్మఁ జూడనంతవఱకా ప్రస్తావముమీద నమ్మతిఁడలేదు. కాని నే నీ తోటకువచ్చి నీ దివ్యలావణ్యసుధాలహరి నాస్వాదించిన నాకి నుండి నాశనుక్షంటు పెరుగుచున్నది. నేను రాజునుహిషిహో నానమ్మ తినిఁ దెల్పితిని. కాని నీవు నన్ను నిరాకరించిననుల నాకు పిమ్మట తెలియవచ్చినది.

రాజకుమారి—యువరాజా! వృద్ధవచనములతో నేమి ప్రయోజనము? మీరు గుహారాణితో పలుమాగు చెప్పియుండిరి. నేనును ఆమెతో నతేకసార్లు చేతులుమోడ్చి ‘నాకు మీతో వివాహమిష్టము లేదని’ విన్నవించుకొంటిని.

యువరాజు—రాజునందినీ, ఆలకింపుము. నేను నీతో కడసారి చెప్పటకు వచ్చియుంటిని. ఈజీవితములో పాతికేండ్ల ప్రాయము

పాతకు శత్రువులతో యుద్ధమునెయుటతప్ప యింకొక పాచరిమును
వృద్ధయమున నెరంగని. కాని నిన్ను చూచినప్పటినుండియు నా
మనసు విచ్చెత్తిపోయినది. అనుగో చూడు,—కోకిలి తీగ్రము
వీరులు యుద్ధయంత్రయగు దుత్తుకులై నాకొక కెరుచూచు
చున్నది. ఇట్టియెడ కొకసారి బుద్ధులూ అంబాలి: ' నివు నా
దాన పయ్యెదవా? నీ మాట వినిన నా కాచందమై . వీరుల
వెంటబోయి యువకుల నురుమాడెదను. లేచియెడ ఇప్పటికిని నీకు
దయ రాసియెద వా వృద్ధయమునండి నాపై యాశ నూడఁబోకి
పాటవేసి వీరధర్మమునకు శాశ్వతముగా నెలవిప్పించి పాటవేసె
దను. అంతేకాక—అగి చెప్పబోవుచు యువరాజు గూట యాపి
భూమివంకఁ జూచుచుండెను.

అంబాలిక అభివ్రాసపూర్వముగ, 'అంతేకాక యేమిటి?' అని
ప్రశ్నించెను.

యవరాజు ఇట్లు ప్రతిస్పందించెను, 'అంతేకాక చెప్పమనయె
దనా? బో పై శాచిక ప్రతిష్ఠ పట్టబోవుచున్నను వినెనరా? చెప్ప
టకు నాలుక యూగులాకుచున్నది. నాకు పిచ్చి యెక్కువది. పిచ్చి
వానికి లజ్జెక్కడిది? ఉన్నాగునికి ఆత్మాభిమానమేమి? నంది వీను
రాజనందినీ! నాప్రతిష్ఠయేమో విను. నేటి కొక్క సంవత్సరములో
నీన్ను యవసపిశాచముల యొడిలో బారవేసెదను. ఈ ముచ్చటారి
జాతమును నందఱులమునుండి వీకి నరలోకమునఁ బరివేసెదను.'

ఈ మాటలు పల్కునపుడు యవరాజు కేనరిసింహుకు తన
నుండరివీరి మూర్ఛిత్వమును గోలుపోయి కాలస్వమూర్ఛిత్వమును
గైకొనిన నంబరరాజునిచూచి కాశ్చర్య మింతికింటి యెక్కువ
కల్గినా? ఆమె యొక్కింతతడవు నిర్ధాంతపోయి కేనరిసింహుల
ముఖమండలమును దదేకదృష్టితోఁ జూచి యిట్లనియె, 'ఇది కేవలము

ద్రోహము త్రిత్రయరాక్షసులారా! ఇది కేవలము ద్రోహము. నేను స్వప్నమువలెను ఇట్లుచూచినాను. త్రిదివధామమున విశాచముద్భవించునా? నీ మణియొక నది చెప్పించున్నాను. నాకు నీ నీకును వివాహ మున్నదను శరణు నేరదు.

కేసరినింపలకు శ్రీఘముగ మీ మండలియొద్ద కరిగి, నాకొఱకు మీరు నిర్దేశించినట్లు చేయి. మీరు యెలుదేరిపోడు. నాకు వేరొకచోట పసయున్నదని అనెను.

ఆరోజు సాయంత్రమున కేసరినింపలకు యవన శిబిరము నకుఁ జేరి సేనాపతి యప్పుల భానున కభివాంములు సల్పెను.

౯

౧౨౩ అంశము

లూనానిదీక్షిరము గుర్తానానాని యే కాంతభవనమందు దుర్గాదాసును చక్రినర్తి కుని గుడిసె నుద్ధరించు గూర్పుండి మూటలాడుచుండిరి.

అప్పుడు— మనలొకరు నా భాగ్యతోడను బిడ్డతోడను జెప్పి యుండలేదు, చాలదిన బాలకలకు మనము దక్షిణదిశ కరుగుచున్నామని; ఒకవేళ నది మన జన్మకే వెడలుట యగునేమో. కొన్నిదినములు మీతో ను త్వమందిరమున నుండుదుననియే వారి యభిప్రాయము. కాని నాహృదయ మనరిమితముగ వ్యాకులపడుచున్నది. నేను మరల భార్యాత్ములు జూచుట కదృష్టభాగ్యమున్నదో లేదో తెలియను. మంచిది మీతోమి స్థిరపరచితరీ? ఇక్కడనుండి బయలుదేరు తెప్పను?

దుర్గా—మహారాణి యదుంధతీ దేవి యిన్నిదినముల, పిమ్మట

నొక్కసారి తన చిన్న కుమారుని అజితసింహునిఁ జూడవలెనని కోరిక తెలియఁజేసినది. అందుచే నేను కొన్నిదినముల క్రింద రహస్యముగ వాని నిచ్చటకు రప్పించితిని—అరుంధతీ దేవి నాగ్రహము నకు దయచేసి నందువలన నాగ్రహము పావనమైనది. ఆమె తిరిగి వెంటనే వెడలిపోగలదు—అంత మనము అయిదువందల ఏళ్ళాన పాత్రులగు ననుచరులను వెంటఁదీసికొని దక్షిణదిశకరుగుదము. పరమేశ్వరుని దయయున్న మనము తిరిగి త్వరితముగ రాగలము. అడుగో చూడు, శంశేరాలీ మీకుమాత్రై చాందుబీబీని అజిత సింహుని ఎత్తుకొని యిట్లు నచ్చుచున్నాడు.

శంశేరాలీ రెండు చేతులలోను అరవించిన కమల కళికలఁ బోలు నిద్దఱు శిశువులను జేతులు ఒట్టుకొని యచ్చటకు వచ్చి నిలువఁబడెను. ఇందొక డేడు వత్సరముల బాలకుఁడు మహారాణి అరుంధతీ దేవి కుమారుఁడు. మఱియొకరు లొమ్మిది వత్సరముల బాలిక అక్కరు కుమరిత

అజితసింహుఁడు శంశేరాలీ ముఖము వంకఁ జూచి యడిగెను,—
'కాకా? నువ్వు చెప్పావే ఈరోజు మనము రాఘబంధపుల మవుతామని! ఎక్కడ కాకా! రాఘబంధి కాలేదేం!'

దుర్గా—రాఘబంధీకే నిన్నును చాందుబీబీని ఇచ్చటకు పిలిపించినది.

చాందుబీబీ అక్కరు తొడమీదఁ గూర్చుండి సాదరముగ నాతని పెగవని పట్టుకొని ఇట్లు పలికెను—బాబా! ఈరోజు నీవిత విచారంగా వున్నావేం? నీబంటో ఏలాగుంది?

అక్కరు—ఏమీ లేదమ్మా! నాబంటో చాలా బాగానే ఉండమ్మా.

చాందు—మనం డిల్లీ యెప్పు డెడదాం?

అక్కరు—మీ కాకాయ నడుగు. మనం డిల్లీ యెప్పుడెడతామో యతనికి తెలుసు.

చాందుబీబీ అక్కరు ఒడినుండి లేచి స్నేహపూర్వకముగ దుర్గాదాసు మెడను గొగలించుకొని,—‘చెప్పవూ, కాకా’ అనెను.

దుర్గాదాసు మధురవాక్కులతో ప్రేమ పూర్వకముగ నిట్లు నెను,—‘ఎందుకమ్మా! నేడు డిల్లీకి పోవాలని నీకింత మనస్సెంచి? నీకిక్కడేమైన కష్టంగా వుందా?’

బాలిక—‘లేదు కాకా! ఇక్కడ నాకేమీ కష్టం లేదు. ఇక్కడున్న సుఖం నాకు ఫిల్లీలో కూడ లేదు. ఇక్కడ మాదొడ్డమ్మ మాలమ్మకంటెఁ గూడ నామీద దయగా వుంటుంది. ఇంతేకాక ఇప్పుడు—’

చాందుబీబీ అజతుని చేయి ఎట్టుకొని చెప్పసాగెను,—‘మాముద్దు తమ్ముడు నాదగ్గల కొచ్చాడు. ఇందుచేత కూడ నాకేకష్టంలేదు.’

దుర్గా—బిడ్డా! అటులైన ఢిల్లీ వెళ్ళాలని యడిగావెందుకు?

‘చాందుబీబీ కొంచె మాలోచించి యిట్లు పలికెను,—‘కాకా! నాకడుపులో మాట చెప్పరా? ఈరోజు మాలమ్మ చెప్పింది, నాయనగారట తాతగారి మీద కోపగించి యిక్కడకు వచ్చారట. కాకా! నాన్నగారెందు కల్లాచేశారు? మాతాత ఎంత మంచివాడో బహుశా మానాన్న ఎరుగడనుకుంటాను. మాతాతకే నామీదెంతో ప్రేమ. నేనే మడిగితే అది ఇచ్చేవాడు. అంచేత నాన్నగారిని తాతగారి దగ్గలకు తీసుకొని పోయి స్నేహం కలిపేస్తాను. తరువాత కావలిస్తే నాన్నగారితో కలిసి తిరిగి రావచ్చు.’

చోళబాలయొక్క వెడగుమాటలువిని దుర్గాదాసును అక్కరును నవ్వుకొనసాగిరి. బాలిక మరల మాటలాడసాగెను,—‘ఇంకా మాట! బాగా జ్ఞాపకం వచ్చింది. తమ్ముడు అజతునాతో చెప్పాడు,

నేను తనను తాతగారిదగ్గఱకు తీసుకోవెళ్ళితేంటా ఆయనట చంపేసేస్తాట్ట! అంతేనాతమ్ముడూ నీవన్నది? నీవీచూట నాకో చెప్పలే!”

అజితు—నేను నీతో అబద్ధ మాడొచ్చాననుకున్నావా వంటి? నామాట అబద్ధమైతే ఇంకా మాభయ్యవకు గు కావలిస్తే.

చాందు—కాకా విను! ఇదెప్పుడైనా జరుగుతుందా? నేను తమ్ముణ్ణికూడా తీసుకొని తాతగారిదగ్గఱకు వెళ్ళితే ఆయన ఒళ్లో గూర్చోపెట్టుకొని ఏమన్నా పెటతాడా లేక చంపేస్తాడా? ఈ ముద్దు మొగంమీద ముద్దెట్టకుంటాడా కొడతాడా! ఛీ ఛీ అజితు ఎప్పు డీట్లాంటిమాట లగోయి.

అజితు—చాందుబీబీ, చీకేం తెలియదుగాని ఊరుకో—

చాందు—ఇదేమి టజితు! నీవు నన్ను మళ్ళీ వేరెట్టి పిలుస్తున్నావు? నీకు జ్ఞాపకంలేనూ నేనేం చెప్పానూ? నేను నీకంటే రెండేండ్లుపెద్ద నన్ను అక్కా అని పిలువమని చెప్పలే?

అజిత్—మఱిచిపోయాను అక్కయ్యా?

చాందుబీబీ—ఏమిటో చెపుతున్నావు చెప్ప.

అజిత్—నేను చెప్పేదేమంటే, అక్కయ్యా! నీకేం తెలియదుగాని ఊరుకోమని నేను విన్నదేమంటే, మీతాత అలంగీరు బాదుతావా నన్ను శత్రువుగా చూస్తాడు. భయ్యవకు గు తెలుస్తుంది కావలిస్తే.

చాందు—మంచిది, అట్టాగే అనుకుందాము. కాని మాతాత చచ్చిపోతాడనకో, అప్పుడుకూడా నీవు నాతమ్ముడవై కే నన్ను శత్రువనుకుంటాడా? తమ్ముడూ నేను చెప్పేదేమంటే, నీ వొక్కసారి నాతో శిల్లీరా నేను మాతాతతో అన్నీ చెబుతాను. నీవు నాతమ్ముడవు. నామీద చాలదయగా వుంటావు. నీన్నేమీ అనొద్దంటాను. నీ కప్పుడు తెలుస్తుంది. మాతాత నన్ను చూచినట్టు

గానే విన్నూ చూస్తాడు. నీకేం భయంలేదు. మా తాత మంచి వాడు!

అజతు—ఆయన నీమాట విసకపోతే ఏంచేస్తావు?

చాందు—ఆ! ఎందుకువినుడు? విసకపోతేనా? తాతగడ్డం పట్టు కొనిలాగి ముక్కుమీద ఒక్క గుడ్డుచ్చుకుంటా. నే నెప్పుడైనా డేనికోనమైనా పట్టుపట్టానా అప్పుడు తాతచేసితీరతాడు. మాఅమ్మ ఒకనాడే మాతాతనడిగి కోహినూరు పట్టుకురమ్మన్నది. నేనువెళ్ళి ఆయనవోళ్ళోకూర్చుని, 'తాతా! మీకోహినూరుమణి నొక్కసారి ఇయ్యరూ! అన్నా. అంటేను ఆయన నన్నన్నాడూ,— 'ఇదేమి టమ్మా బీబీ! కోహినూరు ఎవరైనా ఎవరికైనా ఇస్తారా?' నే నన్నానూ, 'కోహినూరు ఇయ్యకపోతే నీగడ్డ మూడలాగుతా చూచుకో' అంటేనూ తాతే,—మంచిదిబీబీ! రేపు నీకిస్తానుగాని నాగడ్డ మికనెప్పుడూ ముట్టుకోడానికి వీలులేదు.' నా కప్పడిస్తేనా అప్పుడే అమ్మపెట్టిలోదాచేసేదాన్ని. కాని మానాన్న నన్నిక్కడికి తీసుకొచ్చేసాడు.

అజతు—మాభయ్యారానీతే నేనునీతో చక్రవర్తిదగ్గరకువస్తాను. కాని ఆయన నన్ను శత్రువుగాచూస్తే నేనూ ఆయన నల్లాగే చూస్తాను.

దుర్గా—ఆ సంగతులన్ని తరువాత ఆలోచిస్తాంగాని మిమ్ముల నెందుకు విలిపించామో చెప్పమన్నారా!

చాందు—ఎందుకు విలిపించారు కాకా!

దుర్గా—ఈరోజు మీరిద్దరూ అక్కా తమ్ముడూ ఒకరికొకరు చేతులకు రాఖిబంధనము చేసుకోవాలి.

అజతుకును చాందు బీబీకిని చేతి కొక్కొక రాఖినిచ్చి దుర్గా దాను,— 'అజల్! మీఅక్కా చాందు బీబీ చేతికి కట్టు' అన్నా.

అజతు సప్రచూ చాందుబీబీయొక్కచేతికి రాఖిని కట్టెను.
దుర్గాదాసు,—‘చాందు బీబీ! నీవుకూడ తమ్మునిచేతికి రాఖిని
కట్టుము.’ అనెను.

చాందుబీబీ అజతు చేతిని తన చేతితో పట్టుకొని ముద్దాడి
‘నాముద్దుతమ్ముడా! రావోయి. నీ కరకమలమునకు రాఖిని గట్టె
దను.’ అని పల్కెను.

అది అయినతరువాత చాందుబీబీ దుర్గాదాసుతో నిట్లడిగెను,—
‘కాకా రాఖి కట్టుకుంటే ఏం లాభము?’

దుర్గా—సోదరీసోదరుల ప్రేమకంటే నీ లోకము లో సభిక మింకే
మున్నది? అందుచేతనే బిడ్డా! అచేక దినములనుండి రాఖిబంధనము
యొక్క యాచార మీ హిందూదేశములో నున్నది నేటినుండి
మీ రిద్దఱును సోదరీసోదరుల పవిత్రస్నేహముతో నర్థిలుదురు. ఈ
నాడు శుభదినము! అజతు తమ్ముడు, చాందుబీబీ అక్క. మీరిద్దఱు
ను ఒకరికొకరు రాఖిని గట్టుకొన్నారు. ఇక నీ సరకంకాళమయ
భారతశ్మశానముమీద భాగీరథిప్రేమధార ప్రసహించునుగాక!
కృష్ణ సుభద్రల ప్రేమ మరల నవతరించునుగాక!

చాందు—‘కాకా! నాయనా మీరును అన్నదమ్ములేగా. మీ
రెండుకు రాఖి కట్టుకో లేదు?’

దుర్గా—తప్పకుండా కట్టుకుంటామమ్మా. రాతమ్ముడు అక్కరు!
శంశేరాలీ నీవుకూడా రా, నున మందఱము రాఖికట్టుకుందాము.

దుర్గాదాసును అక్కరును శంశేరాలియు చాల ప్రేమతో నొండొ
రులకు రాఖిని కట్టుకొనిరి. పిమ్మట దుర్గాదాసు,—‘ఇప్పుడు మేము
మువ్వరమును గలిసి మూడులోకములు జయింపఁ గలము.’ అనెను.

చాందు—‘కాకా! నా కింకా రెండు రాఖిలియ్యి-అమ్మ కొక
టీను దొడ్డమ్మ కొకటీను కడతాను.’

గుర్గాదాను నవ్వుచు చాంచుబీబీ చేతికి ముడిరెండు రాఖ్ లిచ్చెను. ఆ రెండు రాఖ్లను చేతఁబట్టుకొని చాంచుబీబీ అజతుభజము మీద చేయివేసి యంతఃపురమున కేగెను.

౧౦

దేశ ౨. హి స్కూ ర ము

కొండకోటయందంశఃపురమున నొకగదిలో నొక యేడెండ్రబాలిక తాళమువేయుచు నొక పాటపాడ నారంభించెను—

కులవర్గములను దలఁపగ నేలా ?

ధనహీనకృషీవలు డనుటేలా ?

దాసీ చుట్టును నిలిచియున్న కొంతమంది స్త్రీ లాగీతమునువిని నవ్వుకొనుచుండిరి. ఒక్కతె ఎఱుగెత్తిపోయి చేతితో బాలిక నోరు మూసి ‘సచ్చపిల్లా ! అంబాలిక వింటుంది కొంపతీసి’

అంబాలిక గర్విప్రకృనిలిచి వినుచున్నదని యా స్త్రీ లెరుంగరు. ఆమె విలాసకుచూరితోఁగలిసి యిచ్చటికే వచ్చుచున్నది. ఈ సమయములో గీతమువిని యామెతో నిట్లనియెను,—‘నీకు సమృద్ధము లేకపోయిన, సఖి యీ పాటలను;—ఈ పాట నా మీదనే కట్టినారు. ఇక్కడ నిలువఁబడి కొంచెమువిను; చూడు నా సంగతి ఎంతమంది ఎత్తుకొని హస్త్యము చేయుచున్నారో. మహారాణీగారు నాకు కృషీవలునికి దండ వేయుచున్నప్పటినుండియు నందఱును నా మాట యెత్తుకొని యల్లరివేయుచున్నారు. ఎగతాళిపోయింది బ్రతుకు!’

విలాసకుచూరి—‘నీ కీచూటలను లక్ష్యముచేతు సవసర మేమి? వెళ్ళుదమురమ్ము, పది.

అంబాలిక—అట్లు కాదు, నన్ను చంపుకొన్నట్టేసరి! కొంచెమూగి
వినవలెను. అక్కడింకను ఏమి మాటలువచ్చునో.

చివాట్లు తిని బాలిక యూరుకున్నది. కాని ఇప్పుడు ఆపవాద్ర
గోల యూరంభమైనది.

ఒకస్త్రీ—చూశానా, అక్కా! పల్లకాబట్టి నోరుమూయఁగలి
గాము—పెద్దవాల్లైతే నోరు మూసేవాల్లైవరు? మూయించుకునే
వాల్లైవరు!

మఱియొకస్త్రీ—బోనమ్మా! నీ వన్నమాట నిజమే—మాటవిధి
కెక్కింది. దాని పాపగల వారెవరు?

మరియొక యామె నవ్వుకొనుచు అడుగుచున్నది.—

“ఎవరిమాటన్నా సభ! నాచెవి పంకాపడలేదు. కాస్త చెపు
దమ్మా!

నొకటిస్త్రీ—ఇంకా ఎవరిమాటుంది. మన అంబాలిక మాళి.

మూడవయామె—ఎవరికో నేమిటి?

మొదటిస్త్రీ—ఎవరున్నారు? ఆ చక్కని గూఢూ చక్కని గూఢూ
వాడే. కృషీవలును కులం తక్కువాడే. ఆ మాటలకు స్త్రీలందఱును
కిలకిల నవ్వసాగిరి.

అంబాలిక యామాటలువిని కన్నుల నీరుగార్చుచు విలాసకుసురి
వంకఁ జూచి యిట్లనెను,—‘విన్నావా సభ! ఎట్లాంటి మాటలనుచు
న్నారో. నే చెప్పినమాటలు నిజమేరా ఇప్పుడు?

అట్లు పలికి యామె విలాసకుసురిని చేయిపట్టుకొని పగలునున్న
యొక యేకాంతశృంగారమునకు తీసుకొనివెళ్ళి ఇట్లనెను,—‘చెలీ! ఇక్క
డొక్కక్షణము కూర్చుండుము. నీతో నా దొక్క ప్రార్థనయున్నది.?

విలాస—కోపమేమైన వచ్చినదా?

అంబా—అటువంటి మాటలంటే కోపంరాదా?

విలాస—(సవ్వగుచు) చెలీ, (వేమకొఱ కెన్ని పాట్లైనా సహించు కోవలెను.

అబా—(కండ్లనీళ్ళు పెట్టుకొనుచు) సఖ, నీవు కూడ నన్ను ఎగ తాళిసేయుచుంటివా! నా భాగ్యమిట్లున్నది! ఇప్పుడొకసంగతి చెప్పి దవిను. నీతో తప్ప ఇంకెవ్వరికిని చెప్పను. నీతో నేను గలిసికొన్న ప్పటి నుండియు నీవు నన్ను చెల్లిలిగాఁ బ్రేమించుచుంటివి. అందుచే నీ కొక్క ప్రార్థన సేయుచున్నాను. నీవు నే డొక్కసారి కృషీవల యువకునిఁ గలిసికొని యాశనితో నిట్లు చెప్పి,—‘నీ నుండి యంబరరాజకుమారి యొక భిక్ష యడుగుచున్నది. అది యేమన నీ వీకోటను వదిలి మఱియొకచోటి కరుగుము. మఱియు—’

అట్లు చెప్పుచుండ నొక్కసారి గొంతుక గద్దడిఁబడెను. విశాల నేత్రముల రెంటిని భేదించుకొని వేడి కన్నీటిధారలు జారఁజొచ్చెను. ఆమెహృదయవేదనను వెల్లడింపఁసాగెను,—‘మఱియు, ఇక నీ జన్మ లో నన్ను గలిసికొనుటకు వీలులేనిచోట కరుగుమనుము.’

ఈ మాట చెప్పుచుఁ జెప్పుచు సంచాలిక విలాసకుమారి మెడపట్టుకొని యామె యొడిలో మొగము నొంచుకొని బిగ్గరగా నేడువ నారంభించెను. విలాసకుమారి తన చీరచెఱఁగుతో సంచాలికయొక్క కండ్లఁదుడుచుచు,—‘అందులో తప్పేమి యున్నది? చెప్పవచ్చు’ ననెను.

రాజకుమారి పెద్దసత్తూర్పుతో తలయెత్తి ఇట్లనెను,—‘ఏమంటి వి? సఖ! తిప్పేమున్న దంటివా? చెప్పెదను వినుము. నేను సంగతు లన్నియును విప్పి చెప్పెదను. ఇప్పటికి వదిలంపత్సరముల క్రింద నేను మాతల్లితో నొకసారి మేవారు వెళ్ళితిని. అప్పుడొక కింశుకవృక్షము క్రింద కేవల మొక్కసారి వాసని చూచియుంటిని. ఆ సమయమున నేను—అదీయేమి సఖ?—’

వెంటనే విలాసకుమారి ముఖమున నొకపోయెను. ఆమె అంతాళిక చేతనుండి మోడచదలించుకొని లేచి నిలుచుండి కెందుచేతులతోడను గుండెలను తమముంచుకొనుచు తనలో తాచిట్లను కొనెను,—‘ఇక నే నాచుకొన లేంటి? గురుదేవా! మీ అనుచూసము బహుశః నిజమగునేమో. హృదయము నొకచోదంచగలనా? నా మతి చెడి పోవునేమో? లేదు, లేదు! ధైర్య మవలంబించెదను.’

అంతాళిక యామె యెట్టిపడిన మోమువలన జూచి కరుణాస్పద మున నడిగెను,—‘అగ్నేయమి అట్లు మితివి? నభి? కను కోపమువచ్చె నా లేక నాచూటల నసహ్యించు కొనుచుంటివా?’

విలాసకుమారి అతిశ్రేష్ఠమున నొక హృదయమును నంతాళించు కొని అంతాళికను గొల్పించుకొని యిట్లు అలిగెను,—‘క్షమింప వలెను, రాజగండనీ! చాలది ముఖమున నొక హృదయముతో నొక వ్యాధియున్నది. మధ్యమధ్య నొక రాత్తున రాముడలి కొక వికారమును గలుగజేయును. ఎక్కడ నొకచో నొక కోపమువచ్చిన దేమో యనుకొందును కా? నా మూర్ఖము కేవల మొక్క త్తణమే యుండును. ఇట్లెప్పుడు రాకుండ నొకచోదంచును. నీవు తెప్పబోవుచున్న దేమో చెప్పుము. రాజసముద్రతీరమున కేవల మొక్కసో మాచితిని గలుపిమ్మట!’

అంతాళిక విలాసకుమారి ముఖమున నొక నాశ్చర్యముతో జూచుచు నొక్కత్తణకాలము నిశ్శబ్దముగ నూనికుండి సురల చెప్ప నారంభించెను,—‘ఊ! చెలీ నేనాగాడు చాలచిన్నదాసను, నాకు ప్రేమంటే ఏమిటో తెలియదు. ఏదో పిట్టపేరో చెట్టుపేరో అనుకున్నాను. అప్పటినుండియు నీశరీర మా నీచవంశోద్భవ దరిద్రకృష్ణీ వలసి ప్రేమతోనిండి నిబిడికృష్ణమైపోయినది. నా శరీరం క్షముయొక్క ప్రతికణమందు నాతోయెడ ప్రేమ ప్రవహించుచున్నది. అటుపిమ్మట

ఎసిమిది సంవత్సరములకు, సఖ! నీవెరుగుదువుకదా ఆబూకొండలనుండి తిరిగి వచ్చునపుడు ఘోరు మనీదుసందు ఆ పెండ్రెండ్రెండ్ర బాలకుడు ఒక్కసారిగా పడుకొని పోవుచున్న నల్లపముసందు త్రిభువనమోహన మహేంద్రరూపమునుగరించి నాకు తిరిగి ప్రశ్న మైనాడు. వాడు నాకాశ్చమీద పడిపోయినాడు ప్రక్కను మహారాణి నిలిచియున్నది. నేనును లజ్జాశ్చర్యానందములచే స్మృతిదస్తి భూమిమీద మూర్ఛిల్లితిని. సఖ! నీవే యోచింపుము. ప్రాణముండగా మరచిపోగలవా? ఇంకను చెప్పవలసియున్నది. విచిత్రమైన సఖ! మరనాడు త్రోవలో రెండువందల ముసల్మానులైనవిలు చూపై నాక్రమించి నపుడు, వీరయువకుడు నాకొకకు ప్రాణమిచ్చుటకు సిద్ధపడి యొక్కసారి నావంక జూచెను రెండువందలయవసల నెదుర్కొనెను. అటుపిమ్మట వాని రక్తమును గ్రోలుటకు ఒక్కసారిగా వందలకొలది ఖడ్గములులేచివి. అచూచి నేను మహారాణి యెడలో మూర్ఛ పోయితిని. కఠినహృదయుడగు దుర్గాదాసును అంతకంటె కఠిన హృదయురాలగు మహారాణియు నాతని నొంటరిగ మృత్యుముఖంబునవిడిచి నన్ను తీసుకొని పాతీనచ్చితిరి! ఇన్ని దినములైనపిమ్మట నింత యపవంది పాలై సఖ యాతని మరువగలవా?'

విలాసకమారి అంబాలికమోమును ముద్దుపెట్టుకొని ఇట్లడిగెను — 'మంచిచూట! బాగుగ నేయున్నది. రాజునదిని! అటులైన నీవెంతపాపాణహృదయవు! నీవాతని నిప్పుడు దేశబహిష్కారము నేయి బూనియున్నావుగా! ఏముఖముపెట్టుకొని యాతనిని జన్మ పర్యంతమును విడువనున్నావు?

అంబాలిక మరల విలాసకమారి కంఠము నాలింగనము నేనుకొని కన్నీటితో నామె ఎత్తుమును గడుగుచు నిట్లనెను, --- 'సఖ! ఎంత దుఃఖము! నేను రాజనందినినై బుట్టితినే! అయ్యో ఆతడునీచ వంశమునం దుద్భవించెనే! హా! విధాత! ఎంతవని చేసితివి!

అంబాలిక తిరిగితిరిగి ఆజ్ఞాపించుటవలన ఎలాసకూరి కృషీవలుని బిలిపించి రాజకుమారి యొక్క యభీష్టము నెరిగించెను. కృషీవలుడు సమ్మతించి మరునాడుదయముననే కోటను వదిలి వెడలి పోదునని వాగ్దానము చేసెను ఆరోజు సాయంకాల మగుటతోడనే సత్ప్రతికాంతియందు అంబాలికయు విలాసకూరియు నొక యరుగుపై నిలిచియుండిరి. కృషీవలుడు వారి యొద్దకు వచ్చి చేతులు జోడించుకొని ఇట్లు పలికెను,—‘రాజనందనీ! నేను మీ ఆజ్ఞాను సారము కొండకోటను విడిచి వెడలిపోవుచున్నాను కాని నా తప్పు మన్నింపుడు. ఒక్కమా బడిగెదను,—‘నేను మీ యెడల నేమైన నపరాధము చేసియుంటినా?’

రాజకుమారి యా చూటకేమియు జబబియ్యలేదు. కృషీవలుడు డంధకారము నా రాజకుమారి కన్నులమెరుగు గారు జలబిందువులను గాంచలేకపోయెను. కృషీవలుడు మరల నిట్లడిగెను,—‘అటులైన నే నీ నమయముననే యిక్కడ నుండి వెడలిపోవలెనా?’

రాజకుమారి మెల్లగాఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను—‘ఎత త్వరగా వెళ్ళిన సంతమంచిది, యువకా! ఆలస్యము చేయ నేమియు నవసరము లేదు.’

కృషీవలుడు—మంచిది, మీ యొక్క చుర్రెవ్వనమును గూర్చి యాశ పొందయములో నుంచుకొనవచ్చునా?

రాజకుమారి—నన్ను తిరిగి కలుసుకొనుటకు మీ కేమి యవసరమున్నది?

విలాస—యధము నచూ ప్తమైన పిచ్చుట రాజకుమారి మీకు

మున్నూనులను జూచుచినందులకు బహుమానముగ పరిమాలిక లొనంగగలదు.

అంబా—హం, సఖీ! ఇది హాస్యమునకు వేళకాదు. మంచిది పొమ్ము, వీరవరా! ఇన్ని డీని నుండవలసిన యావశ్యకము లేదు. ఈశ్వరుడు నీకు సుగళము లొనంగు గాక!

కృషీవలుకు రాజకుమారి కిభివాదములు సేసి వెడలిపోయెను. అంబాలిక చీరచెఱుగున తన మోము సద్దుకొనుచు మరల నిట్లనెను, —“ఇదుగో! మీయువకా! ఇంకొక్క చూట-కేవు—”

కృషీవలుడు తిరిగి వచ్చి రాజకుమారి యందు నిలువఁడెను.

రాజకుమారి ఇట్లు చెప్పినాగెను,—“సింహాక్షసారి నన్ను శత్రువుల బారినుండి రక్షించితివి. నాకొఱకు నీప్రాణము కూడ నియ్య నుద్యుక్తుడవైతిని అందుకు బహుమానముగా నాయుంగరము నీకిచ్చుచుంటిని.”

ఈమాట యని అంబాలిక తన ప్రేమినిగి యొక్క రత్నపు టుంగరము తీసి కృషీవలుని చేతియం దుంచెను హఠాత్తుగా రాజకుమారి చేయి కృషీవలుని చేతికి పగిలెను. ఒక్కక్షణములో వసంత వాయువు వీచినపుడు సూర్యునిత యూగించుచు రాజకుమారియొక్క శరీరము యావత్తును కంపించు దొడంగెను. తోడనే యామె మృణాల సదృశభుజయుగళమును అల్లల్లాడినాగెను. కమలపుష్పంబు భ్రాంతి ముఖమండలము సరుణమయంబాయెను. అట్టి సమయమున నెట్టులో తెలియదు ఒక్కసారి,—“కేవల మొక్కసారి రాజకుమారి యథర సూక్ష్మశీవల యువకుని యధరము నంటును. తోడనే రాజకుమారి యులకించి వెనుకకు తగ్గెను—కృషీవలుఁ డిట్లనెను,—“రాజనందినీ! సెలవైన యెడల నొక మాటజ్ఞాపకముచేసెదను, చాల దినముల క్రింది మాట.

అంబాలిక యొక్కసారిఁ కృషీవలుని వంక దిరిగి చూచి తరువాత తలవంచి భూమివంకఁజూచెను. కృషీవలు డిట్లు చెప్పసాగెను,—
‘మీకు జ్ఞాపకమున్నదా? చాల దినములైనది ఒకనాడు రాజనము ద్రతీరమున కింశుకవృక్షముయొక్క పైకొమ్మ నున్న పూలగుత్తిని మీవ్రేలితో చూపించియున్నారు. నేను మీతో చెప్పితిని,—
‘పైకొమ్మ నుంటే మాత్రము పూవు లెవ్వరుగ నోయలేరనుకున్నావా! మఱియు ..”

వెనుక నుండి యెవ్వరో కృషీవలుని చూటఁ జెడ్డగించి నవ్వుచు నిట్లనిరి,—‘మఱి పైకొమ్మ పూలు వాని యంతటవి క్రిందఁబడిన యెడల మరల పైకొంగుననుసిన శునసరము లేదు.’

“విలాస—కాలాపహాడిని జిక్కడి కెట్లు చచ్చినాడు!

విజయపాలుడు దగ్గఱకు వచ్చి నవ్వుచు నవ్వుచు నిట్లనియె,—
‘కాలాపహాడు నేడు కృషీవలు యువకునిక యరరాజుచూరి తన ముద్దుటంగరమును ముద్దులద్ది ఇచ్చుటను జూచి చలతాఘ్రోభానాడు.’

విలాసకు మూల చప్పున సంబర రాజకుచూరి చేయిపట్టుకొని లాగుచు నక్కడ నుండి తీసుకొనిపోయెను

విజయపాలుడు కనుపుబ్బ నవ్వుచు కృషీవలుని గొప్పన దట్టుచు నిట్లనియె,—‘నే నదివఱ కనుకొంటిని, ఒక్కటే సమముగా వీరత్వ మును ధీరత్వమును గెవలయు విజయపాలునియొద్దకే యున్నవి. కాని సోదరా నీవు నన్ను విధముల నోడించినావోయి.

కా లా ప హ డు ని స్వ ష్టు ము

కృషీనలుఁబ కొండకొటను వీడి ఘకీరు యొద్దకుఁగోయి నివసించియుం
డెను. కబురువచ్చినతోడనే అక్కడ నుండి వచ్చి యవసలతో యుద్ధ
మునకు సన్నద్ధమగుట కేర్పఱచుకొనెను. కాండు నెలలైన తరు
వాఁగ నొకనాడు సంధ్యాకాలమునకు పూర్వము అంగారాశియు
విలాసకుఁడగు యొక బగు దగ్గఱ నున్న నదీతీరమున నిలిచి చూట
లాడుచుండెడి. అంగారాశికి ఇట్లు చెప్పుచుండెను, — 'నాకు సరిగా
చెప్పుము ఇక్కడ నుండి మనము నాథద్వారమెచ్చును వెళ్ళగలము?
నే నెంతయో కష్టము మీద సుహృదాణిని ఒప్పించితిని. కాని
నీపూర్వకే ఆలస్యము సేయుచుంటివి. నేను నిన్నెంతయో వేషకొను
చుంటిని. సఖ! శీఘ్రము విచ్చటించుండి పోవుదము. ఆలస్యముచలదు.'

పీలాస—ఇంకను కొన్నిగినములు చూచిపోవుదము ఈయవన
యుద్ధ మెట్లు పరిణమించునో చూతము.

అంబా—ఇక్కడ యుద్ధములే దేమీలేదు. ఇక్కడ వ్యర్థముగా
నుండి ఏరులాధము?

విలాసకుఁడు—సప్తచ—నీ వేమనుకొనుచున్నావు? నాథ
ద్వారములోయి సన్యాసిని యగుటతోడనే నీ దుఃఖములన్నియు సంత
రించిపోవు ననుకొనుచున్నావు కాబోలు.

అంబాలిక ఒక్క నిట్టూర్పుచుచ్చి—'సఖ! అచ్చట రాధా
కృష్ణుని పవిత్రప్రేమ ప్రవహించునని విన్నాను. అందువలననే బహు
ళః సర్వదుఃఖములు సచ్చట మాయమైపోవునని అందరనుకొనెదరు.
అక్కడకు వెళ్ళినంతనే ఎంతయో ఫలమని యనేకమంది యనగా

విన్నాను. అందుచేత నగు వెళ్ళవలెనని ఎంతయో కుతూహల మగుచున్నది.

విలాస—గాఢరాపడకమ్మా నభి ! పికోకలన్నియు నిద్రించును— ఇదియేమి ! ఈ కోలాహలము ?

ఒక్కసారిగా దగ్గఱకోటనుండి కేకలు వినవచ్చెను. సైనికుల దడబిడలు—స్త్రీల యార్తనాదములు—వానివెంట ఖడ్గముల ఝణ ఝణలు వినవచ్చెను. విలాసకుమారి యాందోళనఁడుచు నిట్లనెను— ‘మునల్కాంచునైన్యము కోటమీద కెక్కి పట్టున్నది. రాజకుమారి ! పద ! మనుకుకూడ పోయిచూతము, కాలాపహళు మనల నిప్పు డెట్లు రక్షించునో.

అబాలిక—మన్మాదము చేసినందువలన లాభములేదు. మున ల్కాంచునై సెకులు మనమీద పడినయెడల చుసలను రక్షించువా రెవ్వరు ?

విలాస—కే నిపక్కనున్నాను. ఈ క్షి చేతితో తీసుకొనుము. స్త్రీలచేతిలో కత్తియుండిన శత్రు వేమిసేయఁగలఁడు !

విలాసకుమారి యొక వాడియొకనునియను తన కట్టిలోపలనుండి తీసి అంబాలికచేతికిచ్చి యామెచేయి పట్టుకొని లాగుకొనిపోవుచు నిట్లు చెప్పసాగెను,—అగుగో చూడు, కోటలో నైన్యము కేకలు వెట్టుచు నిట్లు పలుకెత్తుచున్నది. ఇదేగొటహమ్మ ! కొంచెమిట దక్షిణపువైపుచూడు కాలపహళు యుద్ధమేలుయు జేయఁకుండకనే శృంఖలాగఢుడై యడవిగున్నపో తరచినట్లరచుచున్నాడు !

నిఱుముగానే విజయపాలుడు యుద్ధమున ముకుండగనే కట్టుపడి నాడు. ఎవ్వరికిని కొంచెముకూడ కబురు తెలియలేదు. అరాత్తుగా నేడు మునల్కాంచునైన్యము కోటమీద నెక్కినది. అందఱు భటులును నిశ్చింతగా నుండిరి, యుద్ధప్రయత్నములమాటయే మఱచియుండిరి.

విజయపాలుడు గొంగుగా భంగుతాగా కోటద్వారముదగ్గర మంచము వేసుకొని దానిమీద కూర్చుని కునికిపాట్లు పెడుచున్నాడు. సమస్త చింతలును మరచిపోయినాడు. అట్లు కొంతకాలము ఈ కిపాట్లుపడి పడి మెల్లిగా మంచముమీదకొంగి నిద్రపోయినాడు. విజయపాలుడు నిద్రలో భంగుయొక్క సహాయవలన నొక్క యపూర్వ స్వప్నమును దలకింది. నిరంభించెను. వాడు దివ్యదృష్టిచే నీ రోజు యవసానావధి సేవల గూర్చుకొని కోటపై దాడి వెడలుచున్నాడని తెలిసికొనెను ఈ సంగతి ఇంకెవరికిని తెలియదు. అజాగ్రత్తగ నున్నపుడే యవస్థస్థము కోటపై బడునని కూడ యాతనికి తెలియును. అందుచే నాతడు తన యసాధారణ వీరత్వమును అందఱిని చూపించి అందులో విశేషముగా స్త్రీలకు జూపించి ఒక్క నాగిగా నా నాశ్చర్యమున ముంచివేయఁజెనెని యతని మనస్సులో మజ్జిత స్థగము చేసికొనెను మంచి సమయములో యచన సేసి కొండయొక్క యొక భాగముపై కనబడెను. ఆ సమయమున నామన స్త్రీలయొద్దకు పోయి చేతు లభినయించుచు వారితో నిట్లు చెప్పగానెను. 'ఇడుకాలాపహాడంతగొప్ప వీరుడోమూలే చూడగలరు. ఆ రోజున డివ్యభిషేకము కృషివలునివలన నోడిపోవుట వలన మీరు సన్నగిలాళి చేసినారు. కాని నేడు మాడుడు ఒక్కడనే వేయమందిని శత్రువులను బీచమడంచెను.' అంతట స్త్రీలు నంతోపించి యిట్లందురు. 'ఒక్కడవే యంతమంది శత్రువుల నెట్లు చంపుచును? భంగునిపాచేత కలగఁటునా? వేమో చూచుకో' అంత ఆయన ఒక పెద్దనిట్లూర్పు పుచ్చి రొమ్ము చఱచుకొనుచు నిట్లనెను,—'ఇప్పుడే మీరు చూడగలరు. ఈ కొండక్రింద తల వంచి చూడుడు,—ఎంతమంది యవస్థస్థునికులు కొండ యెక్కుచున్నారో. అంత అంబాలిక యిట్లనెను,—'ఇంతమంది సైనికులతో

బోరాడ కాలాపహడుకు చేతకాదు. ఈ కృషివల యవకుని వెంటఁ దీనుకొనిపోమ్ము అయిన అంబాలిక మనోభావమును గ్రహించి నవ్వుచు నిట్లనెను,—“కాలాపహడు ఈసారి స్త్రీల యపహాసమునకు గుఱికాదు. ఈసారి తెలియఁగలదు, ఎవరు జయచూలను సంపాదించఁగలరో” ఈమాట చెప్పి యతఁడు ఖడ్గమును జేపట్టి కొండపైకి వచ్చువారు మార్గమున నొక చెట్టుమాటునదాగి మనస్సులో నిట్లువితఱ్ఱింపఁ దొడంగెను,—“ఈకొండచరియమార్గమున నొక్కసా రెంతమంది ముసల్మానులు పైకెక్కగలరు? సిపాయి లొక్క రొకరు గా నెక్క వలసినదే. నేను చెట్టు చాటున డాగి ఒక్క రొకరినిగా కత్తితో తల యెగురవేయుదును.

ఈ సమయమున విజయపాలుని నిమానిద్ర పాపము! భంగమైనది. వాని స్వప్నము పూర్తిగ నబద్ధము కానట్లు తెలియవచ్చినది. నిజముగనే నల్లరు ముసల్మానులు నిశ్శబ్దముగ వాని మంచము చుట్టును నిల్చి యాయన యొడ్డు పొడుగు శరీరమునుచూచి తమలో తా మేమో సైగలు చేసుకొనుచుండిరి. ఒకడు మంచముపైనుండి యాయన కత్తినెత్తి దాచివేసెను. ఇంకొకడు వాని కాళ్ళకు ఇనుపసంకెట్టువేసి మంచమునకు బిగించివేసెను. మూడవవాడు వాని రెండుచేతులను గట్టిగఁ గట్టివేసెను. నాల్గవవాడు వాని కంఠమును మంచమునకు కట్టివేసెను. ఇట్లు ఆతడు ఏవైపునకు కదలకుండ మెదలకుండ వారు బిగించివేసిరి. విజయపాలుడు వెనుకటివలెనే స్వప్నమును దర్శింపనారంభించెను. ఒక ముసల్మానుడు వాని ప్రక్క కొండనెక్కి వచ్చెను. వాని తల నరికివేయుటకు కత్తి నెత్తబోయెను. కాని ఏమి యాశ్చర్యము! కత్తి యెక్కడిది! చేయి కాలీయైయున్నది. ఇదియేమి? చేయి లేవదేమి? క్రమముగా నిద్రఱు మువ్వరు నెల్వరు పదిమంది ముసల్మానులు తప్పించుకొని పోవుచున్నారు!—అరే పరుగెత్తుకొని పోవు

చున్నారు! అరే పరుగె తిక్కిన వెళ్ళి వాండ్రను పట్టుకొనవలెను. ఇది యేమి! కాళ్ళ కదలవేమి! కాళ్ళ కేవలంకెళ్ళు పడినట్లున్నవి. ఎవరు వేసి రివి! అరే ఇదియేమి కంఠము కదలదేమి? ఏమియో గట్టిపట్లున్నదే! రొమ్ముమీద యేమి బరువుగా నున్నదేమి? విజయపాలుని నిద్ర ఇప్పటికి భంగమైనది స్త్రీల యార్తనాదములు సైసికుల కోలాహలములు ఆతని కిప్పుడు వినవచ్చుచున్నవి ఆయన చింతనిప్పుల వలె నున్న కండ్లు తెరచి జూచెను. కోటకు నలువైపులను యవనసైన్యము నిండుచుండెను. మంచము నాలుగు మూలలను ముసల్మానులు నిలిచి నవ్వుకొనుచుండిరి.

‘నా ఖడ్గ మెక్కడున్నది’ అనుచు విజయపాలుడు లేచుటకు ప్రయత్నించెను.

ఒకడు నవ్వుచు,—‘నోరుమూసుకొని పడియుండిరా కాఫీర్ బేడీలు పడియున్నావురా’ అని జవాబుచెప్పెను.

క్రోధాశ్చర్యములతో నరచుచు విజయపాలుడు ఇట్లు కేకలువేసెను,—అరే యవనులారా! ఛీ ఛీ! మీరు నన్ను మాయచేసి పట్టుకున్నారు. నా చేతికి కత్తియిచ్చి మీకుశక్తిగింఛే రండి యుద్ధమునకు.’

‘ఇంకా యుద్ధముమీద ఆశవున్నదిరా నీకు. ఈ దెబ్బతో నీయాశ వదలుతుంది’ అని యొకడు వాని తల దెగవేయుటకు కత్తియెత్తెను.

మఱియొకడు వాని చేయిబట్టుకొని యిట్లనెను,—‘పడిపోయిన వీరుని గొట్టుట న్యాయముకాదు కొట్టుట కిష్టమున్నయెడల వారి కత్తి వానికిచ్చివేయుము. ఇదిగో కాఫరు వీరుడా వీను. మేమీసారి దయదలచి నిన్ను విడిచిపెట్టితిమి. నీవుమాత్రము ఊరకే అరవబోకు’ విజయ—టరీ పాపియవనుడా! నేను మీదయ నాశింపను. నాకు కత్తినిచ్చి నాతో యుద్ధమునకు రండు. ఒకవేళ మీరు నాతోహోరా

డుటకు భయపడినచో నాకత్తి నాకిచ్చివేయును. నేను మీతోపోరా డకుండ నొక్కసారి యా స్త్రీలందఱును విలపించుచున్న స్థలమునకుఁ బోయి వచ్చెదను.

ముసల్మాన్—యరల చెప్పుచున్నాను. అరవులు మానివేయకపోయిన నీ ప్రాణము లుండవు.

విజయపాలుడు పిచ్చియై తిన వానివలె సండ్లు కొరుకుచు నిట్లు చెప్పెను,—‘అగే ముసల్మానుడా! ఏమనుచున్నావురా? ఏడేమి పిచ్చవా డనుకున్నావురా? యుద్ధమును కేయక, ముసల్మానులను డొక్క చింపి యమలోకమునకు బంపక నోరుకూడా మూనుకొని పడియుంటానురా? నియిష్టం వచ్చినట్లు చెయ్యరా, నేను మాత్రం నా సంకల్ప వదలిపోయేదాకా గొంతుకు బ్రద్దలయేటట్లు కొండలు కదిలిపోయేటట్లు అరుస్తూవుంటాను.

ముసల్మానులు నల్లరును వానిమాటలకు నవ్వసాగిరి. విజయపాలుడు జోరుగ శవ సైనికులకు కేకలుపెట్టి విలువసాగెను,—‘వీరవరులారా! మీరు నన్ను త్వరితగా వదిలించడంతో. పథిలిస్తే ఈ ముసల్మానుభటులను యమలోకం పంపించి నా అవమానం తీర్చుకుంటానట్టో.’

ఈ కేకలు ఎవరు వినిపించుకొనలేదు, ఎవరును రాలేదు. కాలాపహడుగారి కొండ బ్రద్దలగునట్టి యరవులును స్త్రీల యార్తరాదములును ముసల్మానులు యట్టహాసములలో విలీనమై పోయెను.

అంకాలిక—‘సఖి! పోవునము పద. ఇక నిచ్చటాలస్యము నేసిన లాభములేదు. అడుగోచూడు! ఒక ముసల్మానుఁ డిటు వచ్చుచున్నాడు!’

విలాస—ముసల్మానుకాదు, సఖి. ఆతఁడు ముసల్మాను వేషము వేసుకొనిన హిందువు.

అట్లు ముసల్మాను వేషధారియైన హిందు వామె యొద్దకు వచ్చెను. అంబాలిక చేతిలోని కత్తి క్రింద పడిపోయెను. ఆమె వణకుచు వానివంకఁజూచెను—ఆ యవనవేషధారి హిందువు జైనల్వీరు రాజకుమారుఁడు కేసరిసింహుడు.

కేసరి—రాజునందినీ! ఇప్పుడైన నీవు నా ప్రస్తావమున కంగీకరించిన నే నీభీషణ సంకల్పమును వదలు కొందును.

విలాసకుమారి యాశ్చర్యముతో—అట్లులైన నీవేనా ముసల్మాను సైన్యమును వెంటఁదీనుకొని వచ్చినది?

కేసరిసింహుఁడు వికటహాసమును జేయుచు—ఈనూట సంబర రాజకుమారి నడుగుము. నే నీపిశాచ ప్రతిజ్ఞను చాల ముందుగనే రాజకుమారితోఁ జెప్పియుంటిని.

అంబాలిక—నీ కింకను ఆశయున్నదా? అంగరరాజకుమారిక నీ వంటి పిశాచముతో వివాహము చేసుకొనునా?

కేసరి—అట్లులైన నాపైశాచిక ప్రయత్నము నెరవేరనిమ్ము. (కీకలు పెట్టుచు) అరే హుస్సేనా! ఖుదా దాదా! వీరుగఱ్ఱు, మీరు వెదకుచున్న యువతి ఇదిగో ఇక్కడున్నది. పాలకీపట్టుకొని రండు.

ఆ కీకలు వినఁగానే చాలమంది ముసల్మానులు అచ్చటకు పఱుగఱ్ఱుకొనివచ్చిరి. ఆరాజకుమారిచుట్టును మూగిరి. కేసరిసింహుఁడు ఆ రాక్షసదళపరివేష్ఠిత సురసుందరియొక్క దివ్యమూర్తి నొక్కసారి జూచి సైనికులతో నిట్లనెను,—నా ప్రతిజ్ఞ పూర్తియైనది. ఈబాల పాటిపోకుండఁ జూచుచుండుడు. నే నీప్పుడు మన రాజయొద్దకు పోయు యీ శుభవర్తమాన మెరిగించెదను.

కొండక్రింద కోటకు చెందుమైళ్ళదూరమును నొక నిర్జనమార్గమునఁ గొందఱు బోయి లొక్కనవారీని మోసుకొనిపోవుచుండిరి. సవారి వెంట కొంతమంది కాలినడకను ఒకడు గుట్టము నెక్కియు పోవుచుండిరి గుట్టపునవారు పీరుబడ్తునువాడు ఈవఱకే పారకులకు పరిచితుఁడై యుండెను. సవారిలోఁగల సంతాళికయు విలాసకుమారియు నుండిరి. ఇంకను రాత్రి విశేషప్రాద్దుపోలేదు. శృష్టపక్షనస్తమనాటి వెన్నెల లప్పుడే స్వప్నముగ బయలుదేరుచున్నది.

విలాసకుమారి సవారి తలుపుతెరిచి పీరుబడ్తుతో నిట్లు ఒక రించెను,—“ఖానుసాహేబు! నా యిష్టప్రకారము నేను నీవెంట వచ్చిన బహుళః నీకు నామీద సందేహము కలుగునేమో; లేక ఒకవేళ నామనసులో నేమైన దురాలోచన యున్న దనుకొందు వేమో. అదియుఁగాని నేను చెడిపోయినదానను, కలమును వదలి పెట్టి పాటిపోవుచున్నా ననుకొందువేమో. కాని యొక్కసారి కొంత మందిని చూచినపుడు తమంతటతాము వలచివత్తురు సుమా; తమ ధనమానప్రాణము లర్పించివేతురు సుమా. ఈ సంగతి నీ కీవఱ కన్నఁడై నఁ దెలియునో లేదో?”

పీరుబడ్డు అప్పుడే గద్గదపడి ఇట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను,—“బీబీజాన్! నాకు బాగా తెలియును. అబ్బ! స్త్రీలప్రేమ ఎటువంటి పదార్థమంటే! ఇది మాభాషలో చెపుతారు ఇష్క్కు. అంటే మీలో ఇత్తురనం లాగుంటుంది. బీబీజాన్ నీతో ఇంక యేం చెప్పఁ గలను? నా మాంసములో నాగుండెలలో నా యెముకలలో నాశరీర

కో హె నూ రు

మంతా ఇష్కుమయం. ఈ ఇష్కు అబ్బా భలేవేడి! ఈవేడికి—”

విలాస—అయితే ఖానుసాహేబు! నీ కెంతమంది బీబీలు.

పీరు—అబ్బే! ఎంతమంది దెక్కడిదీ! ముగ్గురే. దానిని గూర్చి నీవేమీనందేహం పెట్టుకో నక్కరలేదు. వారందఱును నీ కూడిగము నేయుదురు. నీ కాళ్ళు కడుగుదురు. నీతలదుర్వి జడ వేయుదురు. నీకాళ్ళు ఒత్తుదురు. నీకు సమస్తోపచారములు చేయుదురు.

విలాస—వారలు గోమాంసము తిందురు. వారితో నేనుండను. నీవు దగ్గఱున్న యెడల నాకేమియు భయములేదు. మంచిదిగాని మన మిద్దఱుమును ఏకా కట్టుకొనుట యెప్పుడు?

పీరు—గోవు ప్రార్థనకు నీతోడ నున్న దానిని నవాబుసాహేబు దగ్గఱకు తీసుకొనిపోదుము. నీన్ను నేను మరీదులోనికి తీసుకొని పోదును. అక్కడ నీచేత కల్పా చదివించి మహమ్మదీయులలో కలుపుకంటాము.

విలాస—నవాబుసాహేబు గుడార మెక్కడున్నది? మన మెంత నేపటి కిక్కడికి వెళ్ళుదుము?

పీరు—ఎంతో దూరములేదు. ఇక్కడ నుండి కొంచెము దూరములో ‘ఉత్తరసాలి’ అని ఒక గ్రామమున్నది. నవాబు సాహేబిప్పు డిక్కడ మకాం.

విలాస—ఒకవేళ త్రోవలో కోటకావలి సైన్యము మనపైబడి నన్ను నిన్నుండి లాగుకొని పోవునేమో?

పీరు—బీబీజాన్! అందుకు నీవేమీయు భయపడ నక్కరలేదు. అందుకే సైన్యము నంతను సరియైన ద్రోవను బంపి మిమ్మును కొంచె మడవిదారిని బట్టించి తీసుకొని పోవుచున్నాను.

విలాస—మీనవాబు సాహేబు పేరేమి?

పీరు—నవాబు అబ్దుల్ ఖాను. పేరు వినగానే విలాసభూమారి ముఖ

మండల మొక్కసారిగ నెట్టవడెను. ఆమె గొంత తడ వాలోచించి ఇట్లనెను,—భానుసాహెబు! నాకు చాల దాహము వేయుచున్నది. ఇక్కడెక్కడను మంచినీళ్ళు దొరకవా?

పీరు—నే సిప్పుడే పోయి నీకు నీళ్ళు తెచ్చి యిచ్చెదను. ఇంక నేమైన నాకలి యగుచున్న యెడల నాయొద్ద కబాబులున్నవి. కావలసినఁ బెట్టెదను.

విలాస—ఛీ! ఛీ! (మరల మెల్లమెల్లగా వినఁబడకుండ) ఈపాపి యేమనుచున్నాడు?

పీరుబత్తు కొంచెము సందేహపడి ఇట్లనెను,—అదేమి అట్లనుచున్నావు! నన్ను నిఖా కట్టుకొనుచుండ నింక సందేహించెదవేమి?

విలాస—ఇంకను నీఖా కాలేదుగా. నీఖాకాకముందు ముసల్యానులతేలినుండి తిఁగఁగూడదు. రేపుప్రాద్దుస రేపు నాచే కల్నాచదివించిన తరువాత నీఖాకట్టుకొందువుకదా. అప్పటినుండి నీవెటుల చెప్పిన నట్లే చేయుదును కాని—”

పీరు—నరేలే బీబీజాన్! నీ వింక సభికిముగఁ జెప్పకక్కరిలేదు. నాదే తప్పు. కాని ఇక్కడెవ్వరును హిందువులు లేరె. ఎవరు మంచినీళ్ళు తీసుకొని రాఁగలరు.

విలాస—దగ్గర నెక్కడనైన చెఱువున్నయెడల నన్నక్కడకు తీసుకొనివెళ్ళి నీళ్లు త్రాగించి తీసుకొని రాలేవా?

పీరు—ఓ, ఛేష్.

విలాసకుచూరి అంబాలికి చెవిలో నేమియో చెప్పెను. పీరుబత్తు నవారి బోయీలతోడను తోడి యనుచరులతోడను గొంతసేపు నిలుపుమని యాజ్ఞాఇచ్చి విలాసకుమారిని మంచినీళ్లను త్రాగించుటకు కాఱువువంకఁ దీసుకొనిపోయెను.

ప్రకృతి కదలక మెదలక గంభీరముగ నిశ్శబ్దమయమై యుండెను.

చెఱువుపై వెన్నెలలువ్రాలి చాల శుభ్రముగ మెరపించుచుండెను. చెఱువుయొక్క ప్రకృతి సౌందర్యమును జూడగనే విలాసకుమారి ఇట్లనెను,—“చేతితో నీలైట్లు త్రాగుదును! చెఱువులోనుండి యొక్క కమలపత్రము తెచ్చిపెట్టిన దానితో చక్కగ నీరు త్రాగుదునే. విశేషము లోతులేనట్లున్నది.

పీరు—నీళ్లు లోతున్న నేమి నిముద్దు చెల్లెంపకుందురా? ఈది యైనను బోయి తెత్తును. బీబీజాన్! నీళ్లయిం నేమి అగ్నిహోత్రమైన నేమి ఆకాశమైన నేమి పాతాళమైన నేమి నిగోఱ కీగులామువాడు పోవుటకు సందేహించునా!

విలాస—అదే, మీరు గుఱ్ఱముమీదనుండి దిగనక్కరలేదు. నేను మీగుఱ్ఱము లగాము పట్టుకుంటాను. మీరు మెల్లమెల్లగా నాకు కోయుదు. అంతేకాక నగము వికసించిన కమలములు లజ్జచే తలలు వాల్చియుండును. వానిసికూడ ఒకటి రెంటినికూడ కోసి పెట్టుదు. కోయునప్పుడు జాగ్రత పాపము ముండ్లు గ్రుచ్చుకుంటవి.

విలాసకుమారి గుఱ్ఱపు లగాము పట్టుకొని యుండెను. వీరిబత్తు ప్రేమపూర్వకముగ బీబీజాను మోమువంకఁ జూచుచు గుఱ్ఱముమీద నుండి వంగి పూలుగోసెను. పిమ్మట నాకుకోయుట కింకఁ గొంచెము క్రిందికి వంగెను. ఈనమయమున విలాసకుమారి వాని మెడమీద నొక తన్ను తన్నెను. ఆదెబ్బకు వాడు గిర్రునఁ దిరిగి నీటిలోఁబడి నిట్లు లరచెను,—“హా, సైతాన్! ఎంతపచ్చేసితివే!”

చూచుచుండగనే విలాసకుమారి పీరుబత్తుని గుఱ్ఱముపై నెక్కి కోటవైపునకు బయలుదేరి పోయెను.

అట్లు పోయి అంతకుముందు కృషీవలునికి మార్గము చూపించు టకువచ్చి యామె యాతనిని కలుసుకొనిన స్థానమున కిప్పు డామె యిరిగి గుఱ్ఱము నాపెను ఇక్కడ శాల్యలీపుక్షముపై యామె తన

పురుషవేషపు దుస్తులు కట్టియున్నదని ఈవఱకు పారకులు చదివి యున్నారు. ఇచ్చట తన పూర్వు పురుషులను దీనుకొని మరలధరించి యామె మరల పురుషవేషమును వేసెను. పిమ్మట కట్టమెక్కి వెడలిపోయెను. కొంచెముదూర మేగునప్పటికి కొండత్రోవలో రక్త ప్రవాహములు పాటుచున్నవి. అచ్చటచ్చట తెగిన మొండెములు శిరములు పడియున్నవి. మఱికొంచె మేగునప్పటికి ఇంకను మొండెముల గుట్టలచేత గుట్టము పోవుటకుకూడ కష్టమగుచుండెను. ఇంక కొంచెము ముందు చచ్చినవారిడయొక్క రాశి పెద్ద గుట్టయై పడి యుండెను. ఇంతమంది ముసల్మానుల నెవ్వరు చంపియున్నారు? ఇది యేమి? ఈవఱకు మధ్య వాడేవనన్న భుజైస ముసల్మాను ఫకీరేల గూర్చుండియున్నాడు? నిలాసకముని హృదయము హడలిపోయెను. అచ్చట నాఫకీరు ఒక స్మృతిదెప్పి పడియున్న మనిషిని ఒడియందుంచుకొని వానికి చికిత్సచేయుచుండెను. కొంచెమునేపటి కామనిషి స్మృతిదెలిసి కన్నులు విప్పి చూచెను. ఫకీరు అనగము కన్నులు తెరచిన యువకుని యెదుట ఈ తర్జనీ యగులీయకమాన ద్రిప్పి మధురస్వరముతో నెలుగెత్తి చెప్పెదొడగెను.—‘వత్సా, లెమ్ము. ఈశ్వరుని దయవలన నీవు బ్రతికెవు లెమ్ము!’

ఆ అమృతహయకరమును విని యావైతన్యము జీప్సిపడియున్న మనిషి లేచి నిలువబడెను! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! ఆ మనిషి యా కృషీవల యువకడ!!

‘కృషీవలుడు—నుహశయా! నే నీయవనయుద్ధములో చచ్చిపోవుటను దెలిసికొని నా ప్రాణము రక్షించుటకు వచ్చితిని కొనెదను.

ఫకీరు—బిడ్డా! చచ్చిపోయిన వానిని బ్రతికించుటకు మనుష్యుని కేమి చేతనగును? నిన్ను నేను గాఢనిద్రనుండి మాత్రమే లేపించితిని నీవుకోటమీద ముసల్మాను లెక్కచున్నారని కబురు వినినగానే నా

కంటెముందు పలుగై త్తికొని వచ్చితివి. నీ వొక్కడవే వచ్చితి వేమి సాహసము నేతువో యని భయపడితిని. నేనును నీ వెంట వెంటనే పలువిడి వచ్చితిని. అప్పుడు కప్పుడే యీ విధముగ నీ శవములనుధ్య స్మృతిఁ దప్పి పడియుంటివి.

కృషీవలుడు—మీదయి నల్ల ఈ వ్యర్థజీవి పునర్జీవించెను. వీని వలన నేదైనఁ బనిగొనుము త్వరితముగఁ జెప్పడు. శత్రువులు సవారి నెత్తికొని యెల్లుపోయిరి.

విలాసకుమారి యప్పుడు ముందుకు వచ్చి—‘నే చెప్పఁగలను. దుష్టముగల్గానులు అఁబాల్సి నెక్కడకు తీసుకొనిపోయిరో నే నెరుఁ గుదును గురుదేవుని ఈ కేర్పాదముచే నన్ని సంగతులను చతురతతోఁ గనుగొని తోటలోనికి కబురుకొని పంపించుకొను

కృషీవలుడు ఆశ్చర్యమునకుఁ బోయి—‘విలాసకుమారి ముఖమండలము నీక్షించి ‘అటులైన దేవీ! దుగునేయును. నాకు మఱియొక్క సారి యవసయద్ధమునకు శ్రీవ సూపుము.

౧౫౫

సింగము-నక్కలు

పీరుబత్తు నీళ్ళలోనుండి బయటకు వచ్చి చూచెను. గుఱ్ఱమును బీ బీ జానుకూడ మియమై పోయెను. వాపము ప్రేమించిన స్త్రీపై నిరాశచేసుకొని తిగిలిన దెబ్బకు బాధపడుచు నిట్టూర్పు పెద్దదొకటి విడిచి యీ గుఱ్ఱపు సవారియైన సైతాను నిన్న తిట్టుచు సవారియున్న చోటకు వచ్చి యనుచరలతో నిట్లనెను—‘మనమెంత తొందరగ వెళ్ళగల్గిన నంత తొందరగ నీ కాపురు నుండరినిఁ దీసుకొని నవాబు సాహెబుకు శిబిరములో బప్పగించవలెను. లేనియెడల మన కింకేమి

పాట్లు మూడునో దేవునికొకటి! అయ్యయ్యో! ఇటుచాటిపైతాని దయ్యమును నేను కలలోకూడ చూడలేదు బాబు నే!

రాత్రి జరిగిపోయెను. సవా! ముసల్మాను శిబిరమునకు చేరు కొనెను. అంబాళిక యిప్పుడేమి గతియగు విచారించుచుండెను. విలాస కుమారి సచారినండి దిగివీరుబకుతో వెళ్ళునపుడు స్వరితముగ కోటలో కబురు చెప్పి వెంటనే తిరిగివచ్చి త్రోవలోనే లుచుకొందు నని చెప్పి పోయెను. కాని ఇంతవఱ కే సార్వమునలేదు ఎవ్వరును గాన్పించలేదు. ఇక ప్రాణత్యాగము కంట పుచ్చుచుములేదు. అటు చింతించుచు నామె సురియ చేబట్టి పైకికండ్లాత్తి చూచుచు నిట్లు దేవుని తలుచుకొనెను,—‘భగవంతుడా! ఆశ్చర్యమేమహాపాప మని వినియుంటిని కాని గాధా! యవనుల చేతులనుండి తప్పించు కొనుటకు మఱియొక యుపాయముకానిగాదు.’

ఈసమయమున నెవ్వరో జోగుగ సచారి శూంపులు లాగిరి. అం బాళిక వణకుచు చూచెను. కేహళిపూవుకు ఎదురుగ నిలిచియుం డెను వానిస్రీకాంతానిక నికాటాకాండలు యవనుడు సవ్వుచు నిలువఁ బడి యుండెను.

కేసరీసింహుడు గొంతెత్తి పలికెను—‘యవ సేనాపతీ! నిజముగా నిట్టి కనకపారిజాతమును సగమునం బొగవేయుటకే విధాతన్వష్టిం చెనా?’

యవస సేనాపతి యప్పుల ఖాను కేసరీసింహుడు చూటలయర్థమును గ్రహింపలేక ఇట్లు జవాబుచెప్పెను,—‘నిముక నేను మీయెడల పరిపూర్ణ కృతజ్ఞుడనై యుండును

“నేను బాగునానాతో చెప్పి నుంచి బహుమానము—”

కేసరీసింహుడు వికటహాసమును జేయుచు,—‘బహుమానము? యవస సేనాపతీ! బహుమానము! బహుమాన మిచ్చునెడల నిప్పుడే

యాత్రిలోకసుందరి యెదుట నియ్యవలెను. మీ శిబిరమునందు భటు లెందరున్నారు.

‘రెండువందల యువ్వారు. తక్కినవారు మీతో కొండపై కెక్కుటకు పంపితినిగదా. వారింకను తిరిగి రాలేదు. మంచిదే కాని యా సంగతి నేల యడిగెదరు?’

‘కేసరి—అష్టల్ ఖాను! రెండువందల సక్కలతో నొక్క సింగము పోరాడుట నీ వెన్నడైన జూచితివా?’

అష్టల్ ఖాను—చూడలేదు—కాని మా మాట నాకు లేశము సర్థ మగుటలేదు.

‘కేసరిసింహుడు ఒరనుండి ఖడ్గమును గీసి యొకచేతిలో దానిఁబట్టుకొని రెండవచేతితో అష్టల్ ఖానుని మెడపట్టుకొని యాకలిగొన్న సింహము భంగి గర్జించుచు నిట్లనియె—‘రారా రారా సక్కవాడా! నేడు మీరందఱు గలిసివచ్చి కేసరిసింహుని పరాక్రమమును బరీక్ష నేయుడు. లేనియెడల చిగిగో చూడుడు; కేసరిసింహుడు మీ సేనా పతి రొమ్ము బ్రద్దలఁ గొట్టుచున్నాడు.’”

‘కేసరిసింహుని మీద సప్పుడ్ని వైపులనుండియు సిపాయలు వచ్చి యాక్రమించిరి. అంతటాతడు అష్టల్ ఖానుని మెడవదలిపెట్టి యిట్లువలికెను,—‘సురనుందరి! అంగాలికా! ఒక్కనాడు నిన్నుజూచి నేను పిచ్చియైతిపోతిని. శ్మత్రియవీరుని కులధర్మమంతయు నీరూపాగ్నిలోపడి భస్మమయ్యెగదా. కాని నేడు నాహృదయమే యనుతాప సలమున దగ్ధమయ్యెనో దానిశాంతిగొఱకేమి నేసెదనోచూడు. సక్కల పండ్లుచేతను గోళ్ళచేతను నీకించుకొని కేసరి ప్రాణమువిడిచి తన పై శాచిక కృతమున కెట్లు ప్రాయశ్చిత్తము నేయుచున్నాడో.’”

రెండువందల ముసల్మానుల ఖడ్గములమధ్య నొక్క శ్మత్రియ హీనాడు చక్రము పగిది తిరుగుచు నెంతమందినో శిరచ్ఛేదము నేయు

చుండెను. మొండెములపై మొండెము లొరుగుచుండెను. రక్తనదులు పారుచుండెను. కాని సంక్రామము సాగుచుచేయుండెను. క్షత్రియ యువరాజు తిరుగుచుండెను. ఖడ్గమునకు విశ్రాంతిలేదు. బహుశః సీవేళ కేసరిసింహుఁ డొక్కడే యీవత్తు సృగాండళమును నాశనమును జేసినఁగాని శాంతి వహింపడు కారణములు.

అంతసరాత్తుగా నెదుట హిందూసైనికులు 'కొట్టుడు కొట్టుడు' అను కేకలు విసవచ్చెను—కేసరిసింహుఁడు నిలకొనెను. విజయపాలుఁ డును కృషీవల యువకుఁడును కొట కావో సైన్యమును వెంటబడిను కొని సమరక్షేత్రమునకు పరువెత్తుకొని వచ్చుచుండిరి. కేసరిసిం హుఁడు వికృతస్వరముతో నిట్లరచి చెప్పెను,— 'మీరు దూరముగా నుండుడు. కేసరిసింహుఁ డొక్కడే ఈనక్కలతో యుద్ధము సేయఁ గలడు. '

విజయపాలుఁడు కడుపుబ్బ నవ్వును నిట్లనెను,— 'ఎవరితో యుద్ధము సేసెదవు? అరుగో చూడు, నక్కలన్నియుఁ బారిపోవు చున్నవి. హా! హా! హా! ఈరోజు నాచేతులు కాళ్ళు కట్టివేసినం దుకు కసితీర్చుకొనవలెనని విహా యున్నది. కాని పాటిపోవుచున్న శత్రువులఁగొట్టుట ధర్మము కాదు. '

కేసరిసింహుఁడు ముసల్మాను సైన్యము యుద్ధమును మాని పాటి పోవుచుండుటను జూచెను. క్రోధముతోడను ముఖంతోడను గర్జించుచు విజయపాలున కిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను,— 'పాటిపోవువారిని జంపుట క్షత్రియధర్మమునకు విరుద్ధముకాదు! ఇట్లు చెప్పుచు నాతఁడు తన ఖడ్గమును దూరముగఁ బారవేసి నట్టి చేతులతో పలాయనమగుచున్న సైన్యమును అడ్డగింప నారంభించెను. అటు లడ్డగించు నపుడు శత్రువులు మొదట వాని కుడిచేతిని ఖండించివేసిరి. ఆతఁ డంతట నూరకుండక తన యెడమచేతితో శత్రువుల నడ్డగింప

మొదలిడెను. ఈసారి ఈచేతిని గూడ ముసల్మానులు సరికివేసిరి. కాని యప్పటికిని కేస, నృగాల యుద్ధమునందు వెనుదీయలేదు. అతడు సరి నెదుర్కొని పాదములతో తన్న నారంభించెను. ఊర కాలములో తల తెగి కేసగిరిహుని సుకుమార వీరదేహము వను మతి యొడిలోపడి బొరల నాంభించెను. అతని యుద్ధము సమాప్త మాయెను. అట్లు శ్మశ్రియ గాఢకుమారుడు త భీషణ పాపము నకు తగిన ప్రయత్నముచే స్వీకరించెను హి దూవీరుడు సమ్ముఖ సమరమున గచ్చి సరేహమున నిద్రించి యుండుభావమునందుఁ జేరుకొనెను.

౧౫

కాళగువారి

అప్పులే ఖాను పాటివోయి పాటివోయి యొక్కసారి వెనుకకు తల త్రిప్పి చూచెను వానిని దరుముకొని కేరలమొక్క యాశ్వికుడు మాత్రమే విచ్చుచున్నాడని యతడు కనపెట్టెను. ఇదివఱి కొకసారి పాటివోయి తనయమూల్య ప్రాణమును రక్షించుకొనన మాట ఖాన్ సాహేబు జ్ఞాపకముంచుకొన్నాడు కాని యాశ్వికుని మోముఁ జూచి నవ్వుడు వాని మున్నులో కొంచె మాశపుట్టిది. ఆశ్వికుడు బొలకుసవలె ౨౦ ని కంటి కిగపడెను బొలకుతో బోరాడుట వాని కొక గొప్పలోని పని కాదు. అది విశేషభయముతో కూడిన విషయముగా వా డెంచుకొనలేదు అంతేకాదు, ఆబొలకునికి సహాయపడు వారును ఏవైపునుండియు నెవ్వరును నచ్చుచున్నట్లు కనఁ బడుటలేదు. అసంగతియు ఖాన్ సాహేబు నలువైపులను జిక్కగాఁ జూచి స్పష్టము చేసుకొనెను. అట్లు చూచుచుండగనే బొలకుడును

దగ్గఱకు వచ్చిన అష్టల్ ఖాను దైర్య మవలంబించి,—‘ కాఫరు బాలకా! నాచేతిలో నిచ్చుకొనిముఠా బ్రాహ్మణులు పోగొట్టుకొనుటకు వచ్చితివా? ’ అనెను.

కాఫరు గొంతు డిట్లు ప్రశ్నోత్తరమిచ్చెను,—‘ మూర్ఖా! నేను గొలకర డనుగానరా, తిన్నగా కిట్లు పెట్టకొని చూడని నేను స్త్రీని. అట్లునుచు ఆకాఫరు గొంతు వేషమున నున్న స్త్రీకి శత శతపాగా నూడఁచిసి పాటవేసెను. కాలమేఘము బూర్జచక్రమని మాడ్కి చంచల చిగురిధారు మధ్యముఁ గామికి నశీయ సఖగుండలంబు గావించెను. విలాసక మారి బుట్టనియె,— దానవశేనా పీ ’ నే నెవరినో యెరుగను కా? ’

భయవిస్మయము లుత్పన్నమైన భార్య మోహిం నున్న రహశీమణి మొక్క ముఖము పొడ దే పరిణామి నా చెప్పినట్లే నిన్నవోసు మోముతో పితృతన్వముఁ గు ప్రశ్నోత్తరమిచ్చెను,—‘ ఆహా! నిపు విక్రమసింహుని పుత్రిక పుగావా? ’

నాడు / వై షడి చూచుచుండ విలాసకుమారియొక్క చెంగున వానిజాట్టు నొక్కచేతితోఁ బట్టుకొని రెండవచేతితో ఖడ్గము నాడించుచు, ‘ విక్రమసింహుని పుత్రిక నేడు పితృహంతకుఁ డెగబాల్చి వాని రక్తముతో ’ పితృతన్వము నేయగలను. చేశనై నయెడల రక్షించుకొనునా? ’ అనెను.

అష్టల్ ఖాను పఱకుచున్న చేతితో విలాసకుమారిమీఁదకు ఖడ్గమున నిమిరెను. కాని వారి ఖడ్గము విలాసకుమారి మెడపై పడక ముందే వా తెగింతల యీమె చేతిలోఁ జిక్కినను. తనంతర మొక ముహూర్తములో నాటి కేసరిమీఁదను నియుద్ధము సమాప్తమాయెను. హిందూవీరులు నిన్నులెత్తి చూచునప్పటికి మహిమ సురమర్దన సింహవాహినియై దైత్యరథిగఁగోహియగు భీమకృపా

ణియై దాసపురి భీషణభిష్మమస్తకమును హస్తమున భరించి వచ్చుచున్నటుల సశ్వారోహియై శోణిశసిక్తకభేదరయై బలులాయిత కుంతలి విలాసకుచూరియెదుట ప్రత్యక్షమయ్యెను.

౧౬

చిరిసవ్యాసము

మగునటినాటి యుగయమున విజయపాలుడు అంబాలికును విలాస కుమారిని వెంటఁ దీసుకొని సేనాసమేతుడై మాతృచుందిరమునకుఁ దిరిగివచ్చెను. కృషీవల పైనికుని తలలేని వీరత్వచరిత్ర నలువై ఫలఁ బ్రచారమాయెను. నేడు పర్యతదుర్గమున నీ నూనూగుమీనముల తరుణునైనకుని స్తోత్రపారములు తప్ప మఱియొక ప్రసంగమేలేదు. ప్రతివారును ఒక్కటేచూట. ఈ వీరలూ డెవ్వఁడు? వీని పూర్వోత్తర మెయ్యది? ఎందుండి ఇంగ నచ్చెను. ఎశముదియో భంగుత్రాగి యుల్లాసముగాఁ గూర్చుడి యా యానందమయశరంగముల నోలలాడుచు స్వైశ్చల సనేకవిధముల నలిమిగొట్టుచుండిరి.

ఒకానొకడు...వాడు పూర్వజన్మములో గొప్ప రాజవంశము నందు పుట్టియుండెను. ఎవరో బ్రాహ్మణు? శాపమున సిక్కుములో హీనకులమునందు పుట్టవలసి వచ్చినది.

నాటియొకడు.. అబ్బెబ్బే! మీరటుల చెప్పట చాల దోషము! తిన్నగా తెలియకుండ సిపామీద నోటి కేదివచ్చిన నది చెప్పట సరికాదు. కాని యవార్థము తెలియవలెననిన నామాట వినుఁ. ఆరోజుననేనాకు తెలిసినది ఏరోజు విజయపాలునోడించి కొండపై నుండి జెండాపట్టుకొని దిగెనో ఆరోజునే నేననుకున్నాను. వాడు

మనిషికాడు బ్రహ్మరాక్షసి. కృషీవలుడుగా మనలోనికివచ్చి మాయ చేసి పోయెను.

ఈ మాటలు విని యొక వృద్ధమార్వాడీ గడ్డము దువ్వుచు పట్ట లేని నవ్వునవ్వుచు నిట్లనెను?... 'మీరందఱు కుజ్జవాండ్రు. మీకే మియు దెలియదు నేను ముసలిఫకిరు నడిగి వీనిరూఢి వర్తమానము తెలిసికొన్నాను ఫకిరొకనాడు స్వర్గములో నింద్రుడు దగ్గఱకువెళ్లి ఔరంగజేబున. వధించుటకు సహాయమిచ్చుని ప్రార్థించెను. అందుకా ఇంద్రదేవుడు తన సేనాధిపతియగు కుమారిస్వామి సింహాసమున పంపించెను. ఈత డీశ్వరపుత్రుడుగాని మానవమాత్రుడు గాడు. '

విలాసకుమారి ముగ్ధరమణీజనుల సందఱ నొక్కచోటఁబోగు చేసి వారికి కృషీవలయువకుని వీరత్వకథ లొక్కటొకటిగాఁ జెప్పు చుండెను. కేవల మొక్క పీరుని ఖడ్గముచే వందలకొలది స్లేచ్చు లెట్లు హతమైరో అరావలీయువత్యాక మెట్లు నెత్తురుతో రొంపి యైనదో, నాని యనుపమాన వీరత్వముచేతను యత్యాక సాహసము చేతను యవనుల చెఱనుండి అంబరరాజకుమారి యెట్లు తప్పించు కొన్నదో యామె వర్ణించుచున్నది.

విలాసకుమారి— 'ఇట్టి పీరుడు ఎప్పుడైన కృషీవలులందు గంటి మా? ఈమూత్యమందిరిమున కింతమంది రాజస్థాన రాజవంశ సంభూత వీరపురుషులు జన్మభూమికి సేవసేయుటకు వచ్చియుండిరి. వీరిలో నెవ్వరుగాని కులశీలములు లేనట్టియు సేవవంశజుడైనట్టియు కృషీవల యువకునితో తులనదూగఁగలవా రున్నారా? '

అట్లు పలుకుచు విలాసకుమారి దుఃఖితయగుచు మహారాణి యరుంధతీదేవి దిక్కుచూచుచు, — 'కాని ఇందు దుఃఖితమమగు విషయ మొకటున్నది. ఇచ్చట నటువంటి వీరయువకునికి తగిన బహుమానము జరుగలేదు. అవిషయ మట్లుంచుడు. అతనికి చివ

అకు తగిన గౌరవమైన నెవ్వరును జేయుటలేదు.' అనెను.

మహారాణి—విలాసకుమారి! కృషీవలసినకుఁ డిప్పు డెక్కడున్నాడో నీకు తెలియునా!

విలాసకుమారి చిరునవ్వుతో సంభాలికవంకఁ దిరిగి రెప్పవాల్చక చూచుచు నిట్లనెను— 'ఈ కోటలో నాతని కుండుట కవకాశము లేదు. అందుచే నాతడు మార్గమధ్యమునుండియే కాలాపహడుయొద్ద సెలవుపుచ్చుకొని ఎచ్చటికో వెడలిపోయినాడు వెళ్లునపుడు కాలాపహడు వానితో రహస్యముగా నేమేమియో మాటలాడినాడు ఆయన నడిగిన మీఁకన్నియుఁ జెలియగలవు.' "

మహారాణి విజయపాలునిఁ బిలుచుకొనిరమ్మని దాసీ నాజ్జా పించెను. ఆతఁడు దూరమునుండి స్త్రీలందఱు నొక్కచోటఁ గూడి యుండుటనుగాంచి వారందఱును తనను సంకెళ్లఁ గట్టదలంచుకొని రేమో యని కొంచెము సంశయించి తరువాత మహారాణి యుండుటనుగాంచి ధైర్య మవలంబించి వారిని చేరఁజనెను.

కాలాపహడు వచ్చినంత మహారాణి యిట్లడిగెను,—ఆకృషీవలసైనకుఁ డెచ్చటున్నాడు?

కాలా—ఆతఁడు త్రోవలోనే సెలవుఁదీసుకొని యొక్కడే వెడలి పోయెను.

మహా—ఆతఁ డెవ్వరో మీరు కనుక్కునలేదా?

కాలా—ఆయ నెన్నిసారులో యడిగినమీదట తనకు మేవాడు దేశములో తన తల్లి గొప్ప దుఃఖములో నున్నదనియుఁ దానామె యొద్ద రెండువత్సరములు దేశాటనము నేసివచ్చుటకు సెలవుగైకొంటి ననియు నా యవధి నిన్నటితో పూర్తియైదాయుఁ చెప్పినాడు అందుచేతనే బహుశః ఆతఁ డెచ్చటకు రాకుండునే మేవాడువల్ల పోయినాడని తలంచెదను.

మహారాణి—మీరుకూడా మహారాణి జయసింహుని గలిసి కొనుట కుదయపూరు పోయెదరా? అచ్చటకుపోయి యాపిల్లవాని సమాచారము తెలిసికొనిరండు.

విజయపాలుడు అంబాలికదిక్కు చూచుచు నవ్వుచు నిట్లనెను,—
'నేనువానిని నావెంట నిచ్చటకు తీసుకొనివత్తును. అంబర రాజు కుమార్తెచే నిప్పించుట కోక జయమాలను సిద్ధము చేయింపుడు.'

విజయపాలు డట్లు చెప్పి పకపకనవ్వుచు వెడలిపోయెను. అంబాలికయు మఱియొకవైపు వెడలిపోయెను. అరుంధతీదేవి యచ్చటి స్త్రీజనముతో నిట్లనెను,—
'మీరంద టొక్కసారి యంతఃపురము నకు దయచేయును. విలాసకుమారితో నేనుకొన్ని రహస్యములు మాటలాడవలెను.

స్త్రీలందఱును వెడలిపోయిరి. మహారాణి విలాసకుమారితో నిట్లు సంభాషణమారంభించెను,—
'అమరసింహుని సంగతి ఇంతవఱకు కిక్కడెవ్వరికిని తెలియదు. సుమారవిజయపాలుడు ఇంతవఱకు నిజముగా నతఁడు కృషీవలబాలకుఁడనియే అనుకొనుచున్నాడు. కాని ఇంక నాతని యజ్ఞాతవాసకాల మూఖ్యత నందున నాతని సంగతి వెల్లడిచేసి నందువలన నప్రమేయమును లేనని తలంచెదను.

విలాస—రాణీజీ! ఇంక కొంచెము దిగము లాగుడు అంబాలిక తీర్థయాత్రకు నాధద్య్వారము పోవలెనని సిద్ధపడి మీ యాజ్ఞ కెదురు చూచుచున్నది.

రాణి—నాకర్థమగుటలేదు. నాధద్య్వారమును సర్వాసాశ్రమము నకుపోవలెనని యామె కెందు కంత యాతురత?

విలాస—చెప్పెదను వినుడు. ఆమె కృషీవలపై నికునకు మన స్సులో నాత్మసమర్పణ గావించినటుల మీరెరుగుదురుకదా. కాని యట్టి నీచకుల సంభవుడైన వానితో వినానా మగుట ఈ జన్మలో

సనంభవముకదా. ఆతఁడు మేవాడ రాజకుమారుఁడని యామె ఇంతవఱకు కెరుంగదుగదా. అట్టియెడ నామె నాధద్వారము పోయి చిరసన్యాసము తీసుకొని యావజ్జీవమును విష్ణుమందిరములో నివాస ముండవలెనని నిశ్చయము చేసుకొన్నది. అందుచే నేను మిమ్మును నన్నుఁ గూడ నామెతోఁ బంపుట కియ్యకొనవలసినదని వేడుకొను చున్నాను. మేము వెడలిపోయిన తరువాత మీరు కాలాపహడును మహారాణి యొద్దకు కబురుపంపి అంతాళికను నిచ్చి మేవాడ రాజ కుమారునికి వివాహము చేయ నుద్ద్యోగింపడు. నాధద్వారములో నటుల వై భవముతో మేవాడ రాజకుమారునికిని అంబకరాజరాజకుమారికిని కల్యాణమహోత్సవము గావింపుడు.”

రాణి—కృషీవల సైనికుని మారువేషము నింకను అంతాళికకు దాచిపెట్టవలెనని నీ కెందు కాలోచన ?

విలాస—రాణీజీ! వాని సంగతిని చివరవఱకు దాచిపెట్టి వివాహముకు కొంచెము ముం దామెకు చెప్పవలెనని నేను మనస్సులో స్థిరము చేసుకొన్నాను. బహుదినముల దుఃఖమునకు పిచ్చుట నుఖంబు రీతిని అమావాస్యయొక్క ఘోరాంధకార రాత్రి పిమ్మట నరుణోదయంబుపగిదిని, అనేక దినముల విరహానంతరమున సమాగమంబును నారీజీవమున కమలానంద మొనంగునుగదా. మఱియొక్కమాట. మహారాణీ! నాగురుదేవు డిట్లుపదేశించెను. ‘గార్వాస్తాశ్రమమునను శిక్ష చాల యావశ్యకము. అంతేకాక నిన్నిదినముల పిమ్మట తా నింతవఱకు దర్శింపవంశోద్భవుఁడని యెంచిన కృషీవలుఁడు రాజాధి రాజపుత్రుఁడని తెలిసికొనునప్పుడాసంగతి వివాహమున కెంతయో దూరమున జరుగఁగూడదు. ఆమె యానందము నవనవావిర్భావము నం దున్నపుడే శుభంబు జరుగవలెనని నా కోరిక—

రాణి—బిడ్డా! నీయిష్టము వచ్చినటులుఁ గానిమ్ము. నీవు కొంత

మంది దానదాసీజనమును వెంటఁ జెట్టుకొని అంబాలికను దీనుకొని నాధద్వారమునకు పోయి. అనంతరమే నేను వివాహప్రస్తావము చేయుటకు విజయపాలుని యుదయపూస మహారాణి యొద్దకు పంపించెదను.

విలాస—నేనును అంబాలిక మాత్రమే సన్యాసాశ్రమమునకు పోయెదము. మా వెంట నొక్కదాసీయున్నమాకు ని జరిగిపోవును. వివాహసంతరము మీ అంబాలికకు లెక్కలేనంతచుంది దానదాసీ జనులు నేవజేయుట కుండును.

ఆమాట కరాత్మగ నరుంధతీదేవి శోక సంగతి యామె స్మృతి పటమునుండి వ్యక్తమయ్యెను అంశ నామె యులికిపడి విలాస కుమారి మొగము వంక నిశ్చలముగాఁ జూచి గుట్టడిగెను,— 'నా మనస్సులోచాల దినములనుండి యొక సగళయమున్నది. అది యడుగవలెనని అప్పుడప్పు డనకొనెదను. కాని సమయము దొరక లేదు. ఇప్పుడది జ్ఞాపకము నచ్చినది. నేను వినియున్నాను,—రాణా జయసింహుని కుమారుఁ డమరసింహునకు సోలంకి సేనాపతి విక్రమ సింహుని పుత్రిక దేవయూని నిచ్చి వివాహము జరిగెనట. నా కిప్పుడు జ్ఞాపకము నచ్చినది నీవే యాదేవయూనివి. నీవే అమరుని భార్యవు. నీకే యింకొక పేరు విలాసకుమారియని యున్నది. ఘోరమందిరమున నేను నిన్ను గలిసికొన్నాడు నిన్నా సంగతి యడిగితిని. కాని ఈ మాట పూర్తిగ నబద్ధమని నీవు చెప్పితివి. ఆ సమయమున నీవు నీ సంగతిని దాచిపెట్టితివని నా విశ్వాసము. ఇప్పుడు నీవు నష్టముగా నాతోఁ జెప్పివేయుము. నీ వాదేవయూనివేనా? అనగా అమరుని భార్యవేనా? కాదా?

వెంటనే విలాసకుమారి యొక్క విశాలనేత్రములనుండి నీళ్లు కాలువలుగాఁ బారఁజొచ్చెను. ఆమె చేతులు జోడించుకొని వణకుచు నిట్లు

చెప్పెను,——‘రాణీజీ ! నా తప్పుల పైరింపుడు. నేను మీతో బాంకి తిని, మీఅనుమానము పూర్తిగ నత్యము. నేనే యా మందభాగ్యురాలు దేవయానిని, నాతోడనే చిన్నతనమున మేవాడ రాజకుమారునికి వివాహమయ్యెను. మంచిది, వినుడు. మీతో యదార్థము మనవి చేయుచున్నాను.

పిమ్మట విలాసకుమారి తన వివాహమైనప్పటినుండియు నింతవఱకు జరిగినసంగతులన్నియుఁ బూనగ్రచ్చినటులఁ జెప్పివేసెను.

మహారాణి——‘విలాసా ! బిడ్డ ! ఇట్టి స్థితిలోనమరుకిచ్చి అంబాలికను వివాహము నేయుటకు నే నెన్నడంగీకరించను. నిన్నువయపురమున రాజాంత్యురమున కమరుఁడు తీసుకొనిపోవునట్లు నేను ప్రయత్నము నేయుదును.’

విలాసకుమారి రోదనమునేయుచు మరల నిట్లనెను,——రాణీజీ ! మీ రెందుకట్లు సెలవిచ్చెదరు ? మీ రెందుకట్టి నిష్ఠురవాక్యము లాడి నా మనసు నొప్పించెదరు ? ఈవివాహము కాకుండినమీఅంబాలిక హృదయము యావజ్జీవము తుమానలమున దగ్ధమగుచుండును ! మీ మేవాడరాజకుమారుఁడు యావజ్జీవము దుఃఖితాపమునఁబొక్కుచుండును. వారిద్దఱనుఖము నెల్లవారికిని గావలసినది. కావున మీ రెందు కట్టిమాటలాడెదరు ?

మహారాణి——అంబాలికయం దెట్టిప్రేమయో నీ యందును నా కట్టిప్రేమయో. నీ నచరసింహుని ధర్మపత్నివి. నీ పతిని నీ మేవాడ సింహాసనమును నిన్నుండి నే నెట్లులాగుకొని అంబాలిక కొప్పగింపఁగలను ?

విలాస——రాణీజీ ! నే నీశ్వరసాక్షిగఁ జెప్పుచున్నాను. ఈ వివాహమగుటచే నే నా నంద నిమగ్ననగుదును. అట్లు కానియెడల నేను యావజ్జీవమును వివాదసాగరమునఁ గొట్టుకొనుచుండును. నేను రాజ

పుత్రస్త్రీసని తమరెరుంగరా? నేను పవిత్రక్షత్రియవంశమున నుద్భవించితిని. నాస్వామియు నాతఁడు వరించిన అంబాలికయు సుఖించుటయే దాసియగు నీ చిరమందభాగ్యురాలి సుఖము. అందుకు సందేహములేదు.”

అరుంధతీ దేవి కొంత తడవూరకండి యటుచుట్టుట విలాస కుమారి నాలింగనము నేసికొనియొక్క నిట్టూర్పుచచ్చి యిట్లనెను,—
‘బిడ్డా! ఇన్నిదినములకు నీవు గానీయక నీ దేవమూర్తివని గ్రహింపఁ గల్గితిని.”

తృ తీ య ఖ ం డ ము

౧

కాలాపహడుని ప్రస్తావము

మహారాజా జయసింహవల్లభుఁడు తన విశ్రామగృహమందు కూర్చుని యుండెను. ఎదుట చంద్రకాంత శిలావేదికపై విజయ పాలుఁడు కూర్చుండెను. విజయపాలుడు దూరపువరుసను జయసింహుని సీకి బావమరిది. రాజా యిట్లు చెప్పుచుండెను,—‘కాలాపహాన్! నీ మఱుట బాగుగానే యున్నది. కాని ఒక సారి వివాహము చేసితిమి. అది తిన్నగా పూర్తి కానిదే మఱియొకటి తలపెట్టుట శాస్త్ర సమ్మతము కాదు. ’

విజయపాలుఁడు నవ్వుచు నిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను,—‘కాలాపహడుని తప్పు మన్నింతురేని యొక్క ప్రశ్న నడిగెదను.’

విజయ—ఏమి? అడుగవచ్చును.

కాలా—మహారాణావారి కెప్పటినుండి శాస్త్రములపై నింత ప్రగాఢభక్తి యుదయించినది? నాకుకొంచెము దయచేసి సెలవిండు.

విజయ—సీ యభిప్రాయమేమి?

కాలా—దేవీ కర్ణావతి యిష్టము లేకపోయినను కమలాదేవిని బుజముపై నెక్కించుకొంటు కెట్లు శాస్త్రం నంగీకరించినది? కుమారునిపై కోపించి ఏడుగువత్సరము లజ్ఞాతవాసమున నుండి కమలాదేవిని తప్ప మఱియెచ్చరిసి మనుష్యులను బాడకుండ నుండుటెట్లు శాస్త్రవస్తుతము? మునల్కానులతో రాజపుత్రులకు ఘోరయుద్ధము వాటిల్లిజరుగుచుండ జయనముప్రతీరమునకుపాఠిపోయి కమలాదేవిపైట చెరంగున దాగుకొనుట కేశాస్త్ర మొప్పునది? ఈ సమస్తయద్భుత శాస్త్రములకును తమకు పురోహితులు కమలాదేవిగా లేనా? వారిని గూడ నొక్కసారి రప్పించండి యడిగి తెలిసికొందును.

గదికి రెండవవైపు నుండి యెవ్వరో,—‘అక్కారమ్ము. భయమేమి! నేదగ్గతే యుందును’ అని విసవచ్చెను.

విజయపాలుఁ డా మాటలు విని,—‘అదుగో మీ పురోహితురాలు! వచ్చుచున్నది. ఆమె అమనఃహుని విషయమున నాతో నేమి చెప్పగలదో తరువాత తెలిసికొందును. ఇప్పుడామె చెప్ప మాటలు నేను చాటున నుండి విందును.’ అని ప్రత్యుత్తరమునకు సిరిక్షించకుండగనే బయటకు వెడలిపోయెను.

కమలాదేవి మహారాణి కర్ణావతి యొక్క చేయి పట్టుకొని మహారాణావారి దగ్గఱకు తీసుకొనివచ్చి అట్లనెను,—‘మహారాణా! మన కేమియుఁ దెలియలేదు. ఈమధ్య నింత గ్రంథము జరిగినది. అక్కా! చెప్పు. ఏల మాటలాడవు?

మహారాణా—దేవీ! నేను విజయపాలుని యొద్దనుండి అన్నిసంగతులును విన్నాను.

అభిమానిని రాణీ కమలాదేవి ఇట్లు పలికెను, — 'ఆ మాట విన్నారు. బాగానే యున్నది. తమ రెండు కే యుపాయము నాలో చించినారో సెలవేండు.

మహారాజా—ఉపాయము దేనిగూర్చి చెప్పుమన్నావు?

కమలా—ఉపాయము దేనిగూర్చియా! తమ కింకను బోధపడ లేదా? అటులైన వినుడు అక్కా! మీ రనేక సారులు చెప్పి యున్నారు. మనస్సు ముం దెటులున్నదో ఇప్పుడును సిద్ధవయసు వచ్చినను అటులనే యున్నది. మహారాజా!—తమకు హృదయమున కొంచెము కూడ సభిమానము లేదా? నా బిడ్డ రెండు వత్సరములు చాల కష్ట మనుభవించి యున్నాడు. ఇన్ని దినములైన తగుచాతను ఇంత వెదకులాటమీదను వెలలేని రత్నము దొరకినను నా బిడ్డ యొక్క కోరికను నెరవేర్చుటకు మీ రిచ్చగింపరా? అక్క చెప్పిన మాట సత్యము. విధాత పురుషుల హృదయమును కాతికో, జేయు నట. ఏమైనను సరే. నేను తమతో సాఫుగ విప్పి చెప్పుచున్నాను. ఎంత శీఘ్రముగ వీలయిన నంత శీఘ్రముగ సంబరరాజకుమారి సంబాలిక నిచ్చి యమరునకు వివాహము నేయింపుడు.

మహారాజా—నీ విదివఱకు బహుశః చెప్పియున్నావని తలంచె దను. ఒక వివాహము సంపూర్ణము కాకండ మఱియొక వివాహము నేయవచ్చునా?

కమలా—అది నా అపరాధమయినది. నేనే బలవంతముగా విక్రమసింహుని దెచ్చి అమరునికి వివాహము చేయించితిని నేనొక తెలివితక్కువ దానను. నా కప్పడేమి తెలియును, జయపూరు రాజ కుమార్తె జయనమ్మద్రతీరమున నమరని కంటఁ బడినదని—అయ్యో! ఇప్పు డేమనుకొన్న నేమిలాభము? నేను బలాత్కారముగా మిమ్ము జయనమ్మద్రప్రమోదభవనమునకు తీసుకొని రాకపోయిన నా కుమార్తె

రుడు కృషీవలవేషమున నొక్కఁడును ముసల్మానులతో, బోరాడ నరుగునా ?

ఈ మాటలు చెప్పుచున్నప్పుడు కమలాదేవి కండ్లు బొప్పిపూర్ణము లయ్యెను. ఆమె అట్లు కన్నీరు పరదలుగఁ గార్చుచు చెప్పసాగెను,— ‘జరుగవలసిన దంతయు జరిగినది. అక్కఱగారు నా యపరాధముల నెల్ల త్నమించినది. ఇప్పుడు శరుణింపుడు. మహారాజా! నాథా! నా యొక్కయు అక్కఱియొక్కయు కోరికను నెరవేర్చుడు. అమరుని మనస్సు, కొంచెము స్థిరము కాగానే నాతఁడె న్నయముగ విలాస కుమారి నింటికి దీనుకొని రాఁగలడు. అక్కా ఏమయవు?’

మహారాజా—కర్ణాపతి దేవ నేనాగ్రదప్తితోఁ గొంతసేపు చూచి యిట్లనియె,— ‘ప్రేయసీ! నీకు కూడ నట్లు నమ్మితమేనా? జయపూరు రాజకన్య నిచ్చి అమరునికి తిరిగి వివాహము నేయు మందువా?

రాణీ కర్ణాపతి యొక్కసారి కమలాదేవివంక జూచి మందస్మిత యగుచు నిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను,— ‘మహారాజా, ఒక ధర్మపత్ని యుండగా పుత్రియొకరిని వివాహమాడుట రాజవంశమునందు శ్రోత్ర యాచారము కాదు. తమరును ఈ యాచారమును దురాచారముగాఁ బరిగణింపలేదు.’

మహారాజా కొంచెము లజ్జితుడై గంభీరతాపూర్వకముగ నిట్లు జవా బిచ్చెను,— ‘మీ కందఱకును నమ్మితమైన విషయములోనే నన్యథా యోచించుట సమంజసము కాదు.’

కమలాదేవి—చెల్లెలా! నీ యభీష్టము నంతను మహారాజుగారికి నిరవశేషముగాఁ దెలియఁ జేయుము.

రాజా—ఇంకదాచి యుంచనేల? నీ మనోరథము లించు యు దాపక చెప్పివేయుము.

కమలా—మహారాజా! నా మాటను మన్నించువా రెవరు? మన్ననలేనిమాట బయట పెట్టకూడ దందురు. నామాట నాదరింతు రని బాస చేసినగాని నేను చెప్పను.

రాణా—ఇంతవఱకు నీమాట కెవరైన నెదురుచెప్పఁ గల్గినవా రున్నారా?

కమలా—మహారాజా! నా యభీష్ట మెరిగింపనా? అమరుని వివాహ మంత ధూంధాంగా జేయవలెను. ఇదివఱ కట్టి యుత్సవ మీ రాజపుత్రస్థానములో కని విని యుండఁ జ్ఞుండవలెను. నాకారణ మున నా అచరుడు దీన హీనకృషీవల్లుడై యశనయుద్ధ మున కరుగ వలసి వచ్చెను. అమాటఁ దాచుకొనిన నా కెక్కడలేని దుఃఖ మగు చున్నది. వాని వివాహము నాముచ్చటతీరునట్లుజరిగినగాని నాదుఃఖము చల్లారదు. మహారాజా! నా సవని చిత్తగింపుడు ఒక్క టాకటే నా కోరికలను మీకు విన్నవించెదను. రాజపుత్రస్థానములో నమస్తరాజుల నాహ్వానింపవలెను

మహారాణా—మంచిది, పిమ్మట?

కమలా—పిమ్మట అయిదువందల ఏనుగులను పదివేల గుఱ్ఱములను కాతులతో సహా ఊరేగింపున నుండవలెను. మా పుట్టి నింటినుండి ‘దిగ్గజ’ మను మదపుటేనుగును ‘నానవదమన్’ అనుగుఱ్ఱమును దెప్పించ వలెను. మహారాజా! ఇంకను ఉన్నవి నా వేడుకలు ఈ యేనుగుల కును గుఱ్ఱములకును ముత్యముల హాలలును రత్నహారములును దొడుగవలెను.

రాణా—కమలా! మనల్మానుల పదాకాంతములైన ఈ రాజ స్థానమున ఏనుగులును, గుఱ్ఱములును దప్ప యింకేమి సంపత్తుగలదు. ఏనుగులకును గుఱ్ఱములకును గొడువలేదు. కాని ఇన్నిటికిని రత్నహార ములును ముత్యముల హారములును ఎచ్చటనుండి తేగలము?

కమలాదేవి అభిమానపూర్వకముగ లేచి నిలువబడి యిట్లుపలికినను,
‘ఏమంటిరి? మహారాజా! ఎక్కడనుండి తే గలమా? ఇందుచేతనే
నే నెప్పుడును ఏమియు నడుగను.

మహారాజా కర్ణావతి కమలాదేవితో బట్టుకొని మెల్లమెల్లగా
నామె చెవిలో నేమియో చెప్పెను. అంత కమలాదేవి మరల మహా
రాణావారి యొద్దకు వెళ్ళి కూర్చుండి నగవులొలుక నిట్టులనెను, —
‘అక్కా సత్యము చెప్పితిని. ఎక్కువ కోరికలు కోరిన లాభములేదు.
పోనిండు. మహారాజా! మా పుట్టినుండి ‘దిగ్గజము’ ను ‘దానవద
మనసు’ ను రాగలవు. వానికి మాత్రము ముత్యముల మాలలును
రత్నముల హారములును సంపాదించగలరా?

మహారాజా—అవశ్య ముట్లనే నేతము.

కమలా—నాధద్వారమందిరముయొక్క శిఖరమునకు బంగారు
తొడుగు వేయించవలెను అమరునికి మహామూల్యవంతమగు రత్న
ముల మాలలతోడను శోభితపరిచ్ఛదములతోడను అలంకరించి వివాహ
మండపమునకు తీసుకొని పోవలెను. ఇంకొక్కమాట, మహారాజా!
చాలదినములకు నా కొక్కమాట జ్ఞాపకమువచ్చినది. మీరు శ్రద్ధగా
విందుమనిన చెప్పదను

మహారాజా—ఏమి చెప్పెదవో చెప్పరాదా?

కమలా—ఆ సంగతి మీ యొద్దనుండియే చాల దినములనుండి
మినుచున్నాను. ఈజగత్తున దుర్లభమైన రత్నము కోహినూరుపూర్వము
మాపితృవంశీయులైన పరమారరాజుల పాగలయందు శోభిల్లుచుండెడి
దట. అది నేడు ఔరంగజేబు దగ్గఱనున్నదట. దానిని మీరు యవ
నుల వశమునుండి తిరిగి సంపాదించగలరా! మహారాజా! నాకు చాల
పెద్దకోరిక యున్నది. మీ రాకోహినూరునుజయించి సంపాదించగల్గిన
యెడల నే నాదినమున పెండ్లికొడుకు తలపాగాపై నలంకరించెదను.

రాణావారు జవాబేమియు నియ్యలేక నిట్టూర్పు దీసికొనెను. మరల కర్ణావతి కమలాదేవి చెవిలో నేమియో యూడెను. పిమ్మట కమలాదేవి మరల చెప్పనారంభించెను,—‘అది అసంభవమని నాకును దెలియును కాని కల్యాణమహోత్సవసమయమున నేను ‘కోహేనూరు’ను దెచ్చి అమరునకు శిరమున నలంకరించఁ గల్గిపచో నా ముచ్చట పూర్తియగును. మహారాణీ! మంచిది. కాలాపహాడు ఇంత వఱకు తమతో నేమి మనవిచేయుచుండెను ?

గది వెలుపలనుండి యెవ్వరో నవ్వుచు దీనికిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను—‘కాలాపహాడు పూర్తిగ నిండుకు తగిన ప్రమాణమును గోరుచున్నాడు, అమరసింహుడు నిజముగా మహారాణావారి పుత్రుడేనా లేక యే కృషీవలుని బిడ్డయైనా ఇట్లు నటించుచున్నాడా ?’

౨

ఇద్దఱు సత్యాపలు

నాథద్వారముయొక్క రాధాశ్యాముని మందిరము కురంగట లూనా నదీతీరమున సద్దఱు సన్యాసినులు నిలుచుండి యున్నారు. ఈ యిద్దఱును సమానసౌందర్యముగలవారు. ఇద్దఱును యశావసమునందున్నారు. ఇద్దఱును సమానవయస్కులు. కాని యిద్దఱివేషములును భిన్నముగా నున్నవి. ఇద్దఱును మోములు విమర్శించి చూచినయెడల వారి మనోభావములు పూర్తిగ భిన్నములని తెలియవచ్చును. ఒక్కసటి విన్నవదనముతో దుఃఖప్రవాహములోదిగి అస్తమిత నూర్మనిఁ దిలకించుచున్నది. రెండవసటి యుజ్వలనేత్రములతో తన చెలికత్తె మోమువంకఁ జూచుచు గీతమును బాడుచున్నది. ఈ రమణీమణి

సన్యాసాశ్రమమునందుఁ దక్క మఱి యెచ్చటనైనఁ గాంచిరేని యెవ్వరును సన్యాసియని యనుకొనరు. ఆమె సన్నని కామాయాంబరములో నుండి ఆకుపచ్చని రవికె చక్కగా వెల్లడి యగుచుండెను. ఆమె కాటుక మెరుంగు లీను నుందరకచభారము పీపునఁ జిరుతరగల శోభిల్లు లిలమహానవంతియో యన నొప్పుచుండెను వక్షప్రదేశము నను బాహులతాసీమలందును పుష్పదామములు వర్తిల్లుచుండెను. ఆమె బింబాధరంబున దాంబూలరాగము జంకులేక నొరయుచుండెను. సన్యాసాశ్రమమున నిట్టి విలాసములు నిషేధమైనను ఈ నుందరి యేలనో వాసి పరిశ్రమజంపలేదు బహుశః ఈమె బలాత్కారముగ సన్యాసాశ్రమమున గొంతకాలము శరణు జొచ్చవలసి వచ్చినదేమో, చారకులారా! మీరు గ్రహించియే యుందురు. కాని ఈమె చెలికత్తె నిజముగా సన్యాసిని. సందేహము లేదు. ఆమె నుకుమార శరీరము గైకవత్త్రములను దాల్చి శోభిల్లుచున్నది. ఆమె కేశగుచ్చము సగము ముడివడి సగము జారిపోవుచు ధూళిధూసరి తయై యున్నది. ఆమె చంద్రమండలనదృశంబగు మోము విభూతి రేఖలతో వెలవెలఁదోవుచున్నది. ఎంత దుఃఖ మెంత దుఃఖము? ఈ సుకుమారదేహమున కెంత కఠినయోగము సంప్రాప్తమయ్యెను! విధాత యీ నవీనతపస్విని నెదు కిట్టి బంగారు బొమ్మగాఁ జేసి యిట్టి యిక్కట్టుల కొప్పగించెను!

విలాస—రాజనందినీ! నేను ఉదయపురమునుండి నీ కొక శుభ వర్తమానము వచ్చును.

అంబాలిక యొక నిట్టూర్పు పున్నీ,—‘అక్కా’ నాకేమి శుభ వర్తమానము! అని యడిగెను.

విలాసకుమారి కొంచెము డగ్గుత్తికతో తనలో తాను పరధ్యానముతో నిట్లు పలుక నారంభించెను,—‘నీకొఱకు శుభవర్తమానమా

నాకొఱకు శుభవర్తమానమా? నాకే శుభవర్తమానము! కాదు కాదు, నీకే! మేవాడ రాజకుమారా అయ్యో ఎంత దుఃఖము! నీ కొఱకే! ఈ శుభవర్తమానము నీకొఱకా నాకొఱకా

అంబాలిక విలాసకుమారివంకఁ జూచిఆశ్చర్యమందును పిట్టుపలుకఁ దిండెను,—‘ఇదేమి’ పిలాసకుమారి! నీ వేమి చెప్పుచుంటివి? నీ మాటలు నా కేమియు సర్థమగుటలేదు. నామీద నీ కేమైనఁగోళము వచ్చినదా?

విలాసకుమారి అంబాలిక మాటలకు జవాబు చెప్పక నేలమీద నున్న తన వీణనెత్తుకొని వాయింప మొదలుపెట్టెను. కొంచెమునే పట్టు వీణవాయించి వీణస్వరముతో తన కంఠమును గలిపి యొక గీతమును బాడఁ దొడఁగెను.

గీతము పూరియైన పిదప నామె కొంచెము నేపటి ఆకుమాన మును చూపించి తన, వక్షమునఁ జేతులుంచుకొని తనలో తాగిట్లును కొన మొదలిడెను,—‘గురుదేవా! ఎంతకిష్టము! ఇన్నిదిశములకు గదా మీరీవిషవృక్షమున నమృతము బుట్టించితిరి!

విలాసకుమారి అంబాలిక దెన, గనుఁగొని యిట్లనియె,—‘సఖీ! కొన్నిదినములక్రిందట చెప్పలేదా నా కొక పిథమై గుండెరోగ మున్నదని. నీకు జ్ఞాపకంలేదా? మధ్యమధ్య నా రొమ్మలో నేడయో మంట కనఁబడును. కాని యది విశేషకాలు ముండదు. ఇదుగో చూడునారోగము క్షగిపోయినది. సఖీ! ప్రియసఖీ!’ అని అంబాలిక కంఠమును గొగలించుకొని ‘నిన్నొకమాట యడుగవలెనని యున్నది. సరిగా జవాబు చెప్పెదవా?’ అని యడిగెను

అంబా—సఖీ, ఏమి టామాట?

విలాస—విను, చెప్పెదను, నీవు సరించినవాడు నిన్ను వివాహము చేసుకొనె ననుకొనుము. వివాహానంతరము నీవతి నిన్ను విడిచి యన్య

స్త్రీని ప్రేమించు ననుకొనుము. అట్టియెడ నీవేమి చేసెదవు? సఖి, చెప్పు. మాటలాడనేమి?

అంబా—ఏమి చేయుదు నందువా?

విలాస—ఔను ఏమి చేయుదువు? సఖి చెప్పు. వెంటనే చెప్పు. చెప్పవా యేమి?

అంబాలిక సవ్యచు నిట్లనెను,—అటుల జరిగినయెడల, సేనాత్మ హత్య చేసుకొందును. పిమ్మట దయ్యమై వాని బట్టుకొని పీల్చుకొని తిందును. చెప్పితిని వింటివా?

విలాస—నా కట్లు సంప్రాప్తమైన నే నేమి చేయుదునో చెప్పు దునా? ఏమి చేయుదును? చెప్పనా? వినెదవా?

అంబా—సఖి, చెప్పు.

విలాస—నేను వానిని వాని ప్రేయసిని నా సపత్నినిగూడ నా ప్రాణముకంటె నెక్కువగాఁ జూచుట కభ్యాసము నేయుదును. హృదయమును గౌరవమున నుంచుకొన నేర్చుకొందును. వారితో నా ప్రాణము నైక్యముచేసెదను. నేను ని న్నింత ప్రేమింతునో యంత కంటె నెక్కువ ప్రేమించుట కభ్యాసము నేయుదును. నా స్వామి యామెను ప్రేమించిన నే నాయన నన్నుఁ బ్రేమించినట్లుగనే యెంచుకొందును. నన్నే యాదరించినట్లు తలంతును నాస్వామి యామె నెప్పు డాదరముతోఁ గొగలించునో అప్పుడు న న్నాదరించి కొగలించినట్లుగా నెంతును. ఆయనామెను ముద్దాడినప్పుడు నన్ను ముద్దాడినట్లుగానే భావింతును. నామాటలు బహుశః నీకు రుచింపవు. కొంచె మాలోచించి తెలిసికొనుము. తెలిసికొనఁగలవా? మంచిది ఎందుకు లెమ్మిపిచ్చిమాటలు. నీవు వినఁగోరు శుభసమాచారములు విని పించెదను విను. నీకు నర్యాసినీసాధన పూర్తియైనది. ఇకపద, నిన్ను మహారాణిని చేసెదను పద.

అంబాలిక—నీ నవ్వులాట లింకను నవంజ్ఞము కాలేదా?

విలాస—నవ్వులు కాదు. సఖీ! ఇన్ని దినములవఱకు నీకు చెప్పలేదు నేడు నీకు చెప్పబూనుకొన్నాను. మనము కొండపర్వమునుండి నచ్చిన రోజుననే విజయపాలుడు హహారాణా జయసింహునియొద్దకు వెళ్ళియుండెను. ఆ చూట నీవు మరచితిరా? ఎందుకు వెళ్ళినాడో నీకు తెలియునా?

అంబా—నీమాటలు నాకేమియు దాత్యర్థ మగుట లేదు

విలాసకుమారి నవ్వుచు నిల్చినను—‘మరిచి’ అటులైనఁ జెప్పెదను విను. మహారాణీ అనంధలీదేవి మహారాణా జయసింహుని పుత్రుడగు కుమార అమరసింహునికి ‘చచ్చి నివాహము నేయుటకు మాటలా’మని విజయపాలుని ఆహ్వానించు పంపించెను. ఇన్న రాత్రి విజయపాలుని యొద్దనుండి నా కొక యుత్తరము వచ్చినది. అది యొక్కింక చదివి చూచుకొనుము. అంతయు తాత్పర్యముగను.

అంబాలిక దుఃఖముచే నొక్క కట్టూర్పు చ్చి బుట్టినను,— ‘సఖీ! నేను యావజ్జీవమును రాధానాథుని చరిణుల కన్నియు సర్పణ చేసివేసెతిని. ఈ మాటలన్నియు నాతో నెంచుకు ప్రసంగించెదవు?’

విలాస—ఇన్ని దినములనుండి న్యాయించినై యుంటివి? కాని నీ వెవరిని మరచుటకు రాధానాథుని చరిణములలో నీ పాత్యనము ర్పణ నేసియుంటివో యట్టివాని ప్రేమ వానిస్మృతి గుంతివఱకు నీ హృదయమునుండి యే మాత్రమును తొలగలేదు

అంబా—సఖీ! నీకు తెలియదు. ఆ ప్రేమ రాధానాథుని అనంత ప్రేమయందు సమ్మిళితమైపోయెను.

విలాసకుమారి నవ్వుచు నిట్లుజవాబుచెప్పెను,—‘నేనును అదియే చెప్పుచున్నాను; రాధానాథుడు నీహృదయమున సర్వభాగమును స్వీకరింపనియ్యకొనడు. నీక్షుద్రప్రాణములో సర్వభాగమును ఆ కృషి

వల యువకునికి ఎదలిపెట్టి తక్కిన యర్థభాగమును తన కంచుకొనుట కాయనఁజేయుచున్నాడు. ఇందుకు ప్రమాణముగ నాకు విజయపాలుఁడు ఉదయపురమునుండి సాక్షి యుత్తరమును నీయెదుటపెట్టెదను. చరివి చూచుకొనుము.”

ఈమాటలని విలాసకుమారి పైచెప్పిన యుత్తర గుంటాలిక కియ్యక స్వయముగఁ జదువ నారంభించెను.

ఉత్తరము

మేవాడు మహారాజా నా ప్రస్తావమున కంగీకరించెను. ఆయన కుమారుఁడు అహరసింహుడు నవీననన్యాసియగు అంబరరాజకుమారిని పారిగ్రహణము చేసుకొనఁటకు చాల తొందరగానర్హనన్నాహముతో నాధన్యారము వచ్చుచున్నాడు. నేనును వానితోఁగూడ చాలనన్నాహముతో వచ్చుచున్నాను.

రాజకుమారితో నిట్లు చెప్పవలెను. నేను ఆమె మెచ్చిన కృషీవల పైనికునిఁ గూడ గలిసికొన్నాను. ఆతనిఁగూడ నేను వెంటదీనుకొని వచ్చుచున్నాను. వాని కొఱకు రాజకుమారి నొక పుష్పమాలను గుచ్చియుంచుమని చెప్పవలెను,

ఇట్లు

కాలాపమాడు అనే విజయపాలుఁడు

అంటాలిక కన్నుల నీరుఁగార్చుచు రాధాశ్యాముని మందిరము వంకఁ జూచుచు నిట్లుపలికెను,—“సఖీ! నీవు చూచెదవుగాక! త్రిదివధాముని యధీశ్వరుఁడగు రాధానాథుని దానినైన దాని నీ మర్మలోకాధీశ్వరునికి సాధ్యమగుదునా?

విలాసకుమారివత్సరుని నిట్లనెను,—“చూచెదను. చూచెదను. ఆ రోజుదగ్గఱకే వచ్చినది, విశేషదూరములేదు. ఏమి చె సెదవోగా

రాజనందినీ! ఒక్కసారి సెల్లవైసచో గీతగోవిందమునుండి ఒక్కపాట పాడెదను.

అంబా—ప్రియసఖీ! నీవు నన్నిపుడు బాధపెట్టవద్దు. నీ గీత గోవిందము నాకు వద్దు.

ఈనూటలని అంబాలిక కోపమువచ్చి యక్కడనుండి మందిరము లోనికి వెడలిపోయెను.

3

నాథద్వారము తరలిపోవు సమయ మానస్సమామెను. రాణా జయసింహుడు చెప్పిననూటసత్యము. ఈ స్వేచ్ఛదళివ రాజపుత్రైశ్వర్యమునందు కేవల మొక్క గజాశ్వములు మాత్రమే మిగిలినవి.

క్షణకాలములో కమలాదేవి యాజ్ఞానుసారము పదివేల తేజోగర్వములును రణకుశలములును సుందరములును అగు సశ్వరాజములు నకిలించుచు ప్రాసాదప్రాంగణమునకు వచ్చి నిలువబడెను. చూచుచుండగానే వాని శరువాత అయిదుపంచల భద్రజాతీయేనుగులు మహాఘోరిష్టములైనవి మెల్లమెల్లగావచ్చి రాజభవనమున కెదుట నిలువబడెను కమలాదేవి కబురు పంపినమీసట నామె పుట్టిపటివారగు పరమర రాజభవనమునుండి 'దానపదమన' మను గుట్టమును 'దిగ్గజ' మను ఏనుగయు ఎచ్చియుండెను. మంచి చురుకైనదియు తేజస్వియునగు 'దానపదమనము' రత్నహారములను ముత్యాలహారములును వేరుకొని శోభిల్లుచు నడుగుదొక్కిచు ప్రాంగణము ముందు నంచరించుచుండెను. దానితోగూడ పెనుగొండవలెనున్న 'దిగ్గజము' రత్నహారములను ధరించి బంగారు అంబారీతో గుభీరముగ నడచుచు వచ్చి నిలువబడెను.

కమలాదేవి పట్టరాని నొత్తోషముతో ప్రాంగణవైభవమువంక నొక్కసారి చూచి యమరసింహుని పెండ్లికొడుకును జేయుటకు కబురుపంపెను. కొట్టిమృత మగియొక్క దాదిని మహారాణి కర్ణావతీని బిలుచుకొనిరమ్మని పంపెను. ఇట్టి యానందోత్సవదినమున మహారాణి కర్ణావతీయొక్కతెయు విచారముతో నిండిన మనస్సుతో తన గదియందు కూర్చుండి యొకయుత్తరమును జదువుచుండెను. గతరాత్రి నాధద్వారమునుండి యొకదూత యొక యుత్తరమును దీసి కొనివచ్చెను. మహారాణి కొంతసేపటివఱకు మాటలాడకుండ యాలోచించి పిమ్మట యుత్తరమును చదువ నారంభించెను.

రాజపుత్రరాజేశ్వరీ.

తిమిశ్రు డురసింహుడు ఒక సన్యాసిని వివాహము చేసుకొనుటకు చాల సన్నాహముతో నాధద్వారము వచ్చుచున్నాడని విన్నాను. ఈ జన్మదుఃఖిని అంబరరాజకుమారిక అంబాలిక యెప్పుడు రాధాశ్యామల చరణముల నాశ్రయించినకో ఆదినమున నింకను ఈ పవిత్ర ఆశ్రమమునకు మనస్సు లధికాగముండునని స్వప్నము నందును దలచలేదు. ఈ సంగతిని స్వయముగ మహారాణా జయసింహవల్లభుణ్ణి కయాధర్మలకు జలంజలిపడలి సంస్థారత్యాగినియు సన్యాసియు నగుదానిని రాధానాథుని చరణసేవనుండి బలవంతముగ లాగుకొనిపోవుట కుద్దేశించుచున్నారని మఱిత యాశ్చర్యమునాకు వేయుచున్నది. కాని త్రివిదాను దాసి మర్త్యలోకరాజున కూడి గము సేయనేరదు. మీరు మహారాణావారి యీ దారుణపాపకర్మ నుండి యడ్డగించి లేరా? మికట్లు చేతగానియెడల మీపుత్రు డిచ్చటికి పెండ్లికొడుకై వచ్చినపుడు సన్యాసిని అంబాలిక రాధావల్లభుని చరణసమీపమున ప్రాణనర్జనను జేయుటనుగాంచి పోగలడు. అందు

నే మిమ్మును వేపగొనుచు యేనున మీకో నెప్పుడోయ పితృమాతృ
హీనయునగు సంబాలిక ప్రాణములు రక్షింప దయఁ బుట్టినేని మహా
రాణావారి లింక నీ వివాహప్రయత్నమును జేయకుండఁ జేయుడు!

సన్యాసిని అంబాలిక.

మహారాణి కర్ణావతి ఈయుత్తరముచదివి హతాశయై మర్మావహా
హృదయయై యేరుయుదోచక విచారించుచు గూర్చుండెను.
ఈ సమయమున కలుపుదెంచుకొని యరాత్తుగఁ గమలావతి గదిలో
బ్రవేశించెను. ఆమె అట్లు వచ్చి కమలావతినీ జూచియుట్లు తొందర
తొందరగాఁ బలుకఁ దొడంగెను,—ఏమిటిది? అక్కా! ఇది నీకు
చదువుకొనుటకును వ్రాసుకొనుటకును సమయమా? బాగుగనే
యున్నది? పెండ్లికొడుకు ధరించుటకు మా పుట్టినొంటినుండి దుస్తులు
తెప్పించితిని. వానినింకవఱకు నీవు చూడనేలేదు. చూడవలెనని
యున్నయెడల నా వెంట వెంటనే రమ్ము.

కమలావతి జవాబుకొని కెచురుచూడలేదు. ఆమె జలరదస్తుగా
కర్ణావతి బుజము పెట్టుకొని నిలువనియ్యకుండ తన గదిప్రక్క కును
మోడ్చానమునకు లాగుకొనిపోయెను అక్కడ లెక్కలేనంతమంది
మిత్రైదువులు కమలా అమరపింహుని చుట్టుకొనియుండిరి. కమలా
దేవి నవ్వల విరజిమ్ముచు యొక్కడలేని యానందముతో తన చేతు
లతో కుచూరునికీ మహామూల్యరత్న రాజశోభితకంచుకమును దొడగి
పిమ్మట హీరదామఖచితశిరోవేష్టనమును బెట్టి యటుపైన రమణీ
మండలమును సంబోధించి యిట్లుపన్యసించెను,—‘మీ రందఱును
చక్కగఁ గిలకింపుడు. ఇట్టి భవనమోహసమూర్తిని నీజగత్తులో
నింకొక్కడైన నెప్పుడైనఁ గాంచియుంటిరా? నేను చెప్పినమాట
సత్యము అంబారాజకన్య పూర్వజన్మమున నెట్టి తపస్సా చేసి

యున్నాడువలసి నిట్టి వరుగు లభించెను. ఏమి సత్యము కాదా? కాని నాకింకొక్క కోరిక యున్నది. అక్కూడ లభించిన నెంతయో బాగుండెడిది. ఈనంద సమయమున నాపితృవంశీయరాజుల గౌరవ ధనమైన 'కోపేనూరు' కూడ మీ అమరుని పాగాయందు ధరింపఁ జేసి నానునోరథము పూర్తియై యెడిది "

కుమార అమరసింహుఁ డామంటలు విని వినయముతో శిరము వంచి తిల్లి యాశీర్వాదమును గైకొని యిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను—
అహ్మ! మీనునోరథము సఫలమగునుగాక! నేను మీకు కోపేనూరు దెచ్చియిచ్చెదను '

౪

అ కీ ర్తి ని ప్ర స్తా వ ము

కాళిదాసీతిమున మనీషులో వృద్ధఫణి వృక్షే! మీదఁ గూర్చుండెను. ఎదుట దుర్గాగాను ఒక కంబళి బరచుకొని యందుపై కూర్చుండెను దుర్గాదాసు కన్నులెఱ్ఱవడి యందుండి బొప్పకలంబులు ధారగట్టిపడుచుండెను. ఆతడుకన్నీ రద్దకొనుచు ఫణి ముఖమండలము వంక శ్రద్ధతో జూచుచు నిట్లు పలికెను.—'ఇన్నిదినములైన తరువాత, జేవా! మీ నోటినుండి ఇట్టి దాగుణ వచనములు వినవలసి వచ్చినది '

ఫణి—'రాలోరు వీరాగ్రణీ! విధాతయొక్క సంకల్పముఁ దప్పించి మనుష్యునకు సాధ్యమా? ఇందుచేతినీ రెండుపక్షములకును కొన్నిదినములు యుద్ధ మాఘచేయుట మంచిదని నేను చెప్పితిని. ఈ కొలద పక్షముల యుద్ధములో సనేకమంది హిందూవీరులు హత

మైరి. ఇక నీ రక్షనపతి యాగిపోవలెను, నాకోరిక. దక్షుణదేశము నుండి మీరు తిరిగి గాకముందే శిశురాజుగ నజితహింసఁ గాని యజ్ఞతపాన శైలమునుండి యోధపుగమునకు దీనుకొనవచ్చుట లెస్సినని యెఱుంగి. ఇప్పు డొరంగజేబు విషహీననర్పముభంగి మాటి పోయెను. ఆహా! శిశురాజునకి సిగ్గువృత్తినైన గడలించుటకు నమర్థుడు గాడు. ఒహుదినములనుండి నిద్రించుచున్న జాతి మేల్కొంచి నది. అసుర రక్తధారిచే భూతదేశ వక్షస్థలము రొప్పియై పోయి నది. నాకును అంతిమకాలము నమి పించినది. జీవితము నమూవ్ర మగుటకు హింసనాశి వేయుట మంచిది. ఆంద్రపూర్వముగ మృత్యుముఖమున జొచ్చెను.

దుర్గాదాసు కిన్నులరు నిడసట్లు నుడివెను, —‘పితృతయొక్క సంకల్ప మిట్లుండెరా? నాకు విశ్వాసము గుచుటకు లేక సఖిల జగదీశ్వరుఁ డింత దయాహీనుఁడా? ఇది మాయయ ముగళమయ విధానమై యుండునా? అక్కటా! దేవా! చిట్టచివటకు తమ మోము నుండి ఇంక నిష్ఠుర యువదేశములు వినుట తటస్థించె? మేచ్చాటవీరాశి దీక్షమహావ్రతమున కొక్కసమస్కరించేసి యూరికుండి వలసిన యెడల సదుర్గాదాసిక జీవంపవలసిన యవసరమేమి? సువర్ణ భారతవర్షమింక క్రిమక్రమముగ మరల రసాశయముఁ గూలి పోవున గదా. అది జూచి దుర్గాదాసింక నిశ్చింతతో నుండగలఁడా, అంతి జ్ఞానశాలీ! త్రికాలదర్శి! మహాయోగీ! మీకే యాదివృక్షానము గలదు. మీనిష్ఠురప్రస్తావమును సహింప దుర్గా సునకు సేతకా కుండను!

రారోరు సేనాపతి బాలకునిభంగి రోదనమునేయుచు రుద్రకంఠము తోనిట్లు వాపోవనారంభించెను—‘అమ్మా, భారతభూమి! సఖిల భవనాదీశ్వరీ! అగణిత దేవతాసూతీ! చతురంబాధి పలయితభూ

మండలభిక్షవిధాయినీ! రఘురాజగర్జననీ! సీతా బ్రాహ్మదేవిమహా
వతివృతామాతృమూర్తి! వాల్మీకి వేదావ్యాసనిలయా! నీ వెనకటి
దినములు తిరిగి యెన్నటికి రాగలవు!

ఫకీరు—వీరవరా! ధైర్య మవలంబింపుము. భారతదేశమున
నీయంధకారము చిరస్థాయి కానేరదు. ధగ్మచూచరింపుము. పాపక్ష
యము దానంతటదియే యగును. సమయానుకూలము గ విధాత తన
విధానమును ప్రశస్తింప గుఱునట్లు నేయును. ఆయన సంకల్పము ఎవ
రలంఘ్యము.

దుర్గా—చిత్తము, దేహ! ఆదినములు మనము చూడగలము?

ఫకీరు—నీకు గాన్పించుటలేకా? మహాపాపియగు నొరంగజేబు
తనమూర్ఖతచే తన పాప రాజ్యమును భ్రంశముగా చేసుకొనుచున్నాడ.
అది త్వరలోనే పూర్తికాగలదు. దానవనూటు దక్కినకుపోయి
తిరిగి తన రాజధానికి వచ్చుట కిట్లు ఆయన తన భ్రమాశ్రితగుగు
రాజుత్వినీ భానకాలముందు మా విస్తీర్ణ భారతఖండ రాజపురుషులకు
బోధించిన నాడగును.

దుర్గా—అట్లాలైన నంతవఱకు మనము నిశ్చింతతో చేష్టలు
దక్కినాశవులకు పరిచర్యనేయుచు కాలము గడుపవలసిన నేనా?

ఫకీరు సవ్యము నిట్లుప్రత్యుత్తరముచెప్పెను—అంతవఱకు మనము
ఇప్పటి పె శాచికశక్తిని విడిచి యాధ్యాత్మిక శక్తి నలవడజేసుకొన
వలెను. జ్ఞానయోగకర్మ యోగములచే నెట్టి జగత్తువెలుగుచున్నదో
యట్లే హిందూమతలూను లిద్దఱును తమ వైరమును మఱచి
నిశ్చలమైన కర్మయోగమును భారతిభూమియందు ప్రచారము సేయ
వలెను. ఆ అపూర్వోగ్యయోగము సభ్యాసము సేయవలెను. ఆ అనంత
ధక్తిధాముండు అనాదిపురుషుండు మహాయోగుల కాదర్శమైన
యోగీశ్వరుండు ఆయన అధర్మమునకును అత్యాచారమునకును

పరమశత్రువు. నిశ్చయముగాఁ జెలిసికొనుము, ఆయన మన పుణ్య వ్రతము లందవశ్యము సాయపడఁగలడు.'

ఈసంభాషణ జరుగుచుండ నరాత్మగఁ గొంచెము దూరమున వివిధవాయిద్యముల నాడయును బహుసంఖ్యాజనలు కోలహలమును విసవచ్చెను.

దుర్గా—ఇదియేమి? కేడిట్టి విషాదనిమిత్తమున నానంద కోలహలము విసవచ్చుచున్నది.!

ఘోర సర్పచు నిట్లు (దులుచెప్పెను,—'నత్సా! మనము బహు నిసములనుండి నవజీవన సంగ్రామముయొక్క విభీషకసమయ రక్తపు తరంగభూమి సంబంధియ విషాదిభీషణాభినంబులకే చూచుట కల వాటుపడితిమి తమ్ముడా రమ్ము. కడపటికొక్కసారి నేటి ఈ ఆనందోత్సవమునందు పాల్గొందము.

అగణితజనానంద కోలహలమును వివిధవాద్య గంభీరనాదము లును గజాశ్వపదాది ధ్వనులును ఘోరమయిన మధురానందమయ కంఠ స్వరమును విలీనము చేసుకొనెను విజయరాజుడు ఈచార అమర సింహునిఁ జేయిపట్టుకొని పొందుగా నచ్చి ఘోరమయిన సమస్కరించి దుర్గాదాసునితో నిట్లు పలికెను,—' ఈయనెవరో మీకు తెలియునా? కృషీవలునినుండి యుద్భవించి రాజకుమారుడు. పూర్వపును నిట్టి చిత్రము నెరిగి యుండరు '

౫

తోరణ ప్రవేశము.

నేను నైరాగ్య వ్రతావలంబకులగు సన్యాసులకు శాంతిమయాశ్రమ మగు రాధాశ్యాముని ప్రేమ నికేతనమగు నాధద్యారము ఒక త్తూణ

ములో కోలాహమయ రాజధానిగాఁ బరిణమించెను. నలువైపులను బిక్కటిల్లిన నసంఖ్య సైనికుల మధ్యనొక శతమానమునకు మించిన రత్న శోభితశిరోవేష్టనంబులు శుభశరచ్ఛందనదృశంబగు చాంది నీ క్రింద మెరియుచుండెను అరాత్తుగ నొక్కమోహినీ మంత్రబలంబున సంసారత్యాగులగు విరాగులును తమ చిర సన్యాసంబు విడిచి సాంసారిక కోలాహలమునఁ గలిసి పోయిరేమో యన్నట్లు కానించినది. సంగ్రామవ్రతులగు క్షత్రియయోధులు నేడు తమ సమరప్రాంగణమును దృఢించి తమ యవనసభాదీక్షను విడనాడి యానందోత్సవమున నోలలాడ వచ్చినట్లు తోచుచున్నది. రాజపుత్ర స్థానముయొక్క దాదాపు యావన్నంది రాజలరమణీమణులును వాని దాసదాసీజనంబును ఈ పరిణయమహోత్సవమును జూచుట కరు డెంచిరి. జోధపుర రాజమహిషి యరుంధతీదేవి తన మాతృమందిర మునకు వచ్చిన స్త్రీల సందఱను వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చెను. నేడు సమస్తమైన స్త్రీ పురుషుల ముఖమండలముల పైసను ఆనందము తాండవమాడుచుండెను. కాని కేవల మొక్క నవీనసన్యాసిని మాత్ర మీనాటి కోలాహలమునండి బహుదూరము పాటిపోయి యెంటరిగ నేటియొడ్డునఁ గూర్చుండి వెక్కి వెక్కి ఏడ్చుచుండెను. ఆమె కన్నీటి ధారలచే జలప్రవాహములో తడసిని గైరికవస్త్రము కమనీయకనక లతనుండి జారినట్లు భూమిపై బడి పొరలుచుండెను. ఆమె ముడివీడిన కేశరాశి యనాదరంబుగ నడిజలమునఁ బడికొట్టుకొని పోవుచుండెను. ఆమె నీలోత్పలనయనంబులనుండి భేదించుకొని జలధారలు గురియు చుండెను. ఈ తపస్విని యెవ్వరో పొరకులకు చెప్పవలసిన యవసరము లేదు. కృషీవల సైనికా! ఈనమయమున సీపు ఒక్కసారి రాజాధి రాజకుమారుని వేషమున వచ్చి అంబర రాజకుమారి యెదుట వచ్చి నిలువబడితివేని యెట్టి యభూతపూర్వదృశ్య మగును !

మందీరమున కెదుట కుసుమమాలలును స్తబక దామశోభిత తోరణములును అలంకరింపఁబడెను దాని కొకవైపున కుమార అమరసింహుని విడిదియు రెండవవైపున స్త్రీల యంగణ విడిదియు నేర్పాటయ్యెను. ప్రదోషకాల మాసన్న మగుటతోడనే కొంతమంది రమణీమణు లొక్కచోటఁ గూడిరి వారి చేతులందు కుసుమనిర్మితధనస్సులును కుసుమ బాణంబులు నున్నవి. తోరణములకు రెండవవైపున రాజపురుషులు కవచధారులై యుండ పెండ్లికొడుకు అమరసింహుడు సువర్ణనిర్మితవస్త్రముల ధరించి సువర్ణధనుర్బాణంబులు ధరించి నిలువఁబడి యుండెను. అందఱకంటె ముందు కుమార విజయపాలుఁడుండెను. అంబరరాజ్యములో చాల దినములనుండి ఈ యాచారముండెను. పాశ్చిమోత్తరమునకు ముందు పెండ్లికొడుకువైపు వారు కుసుమాయుధలగు రమణీమణులతోఁ బోరాడి యంతఃపురమునఁ బ్రవేశింపవలెను. ఈ యపూర్వనర నారీనంగ్రామమున నొకవైపు నేనాపతి విజయపాలుఁడు రెండవవైపు నాయకురాలు విలాసకుమారి. నారీసేనాని విలాసకుమారి కుసుమకవచమును దొడిగి పుష్పనిర్మితధనుస్సును జేఁబూని పుష్పబాణమును వంధించి యుద్ధమునేయముందుకు వచ్చెను. విజయపాలుఁడును బురుషులతోఁ గొంచెము ముందుకు వచ్చి పాట యెఱిగి పాడ నారంభించెను.

పురుషులపాట యైన తరువాత స్త్రీలును ఒక హృదయరంజకమైన పాటఁ బాడ నారంభించిరి. అది ముగిసిన పిమ్మట పెండ్లికొడుకు వారు తమ ఖడ్గముల నొరలం దుంచి ధనుర్బాణములను నేలపైఁ బారవేసి చేతులు జోడించుకొని స్త్రీలతో నిట్లు నుడివిరి, — 'సుందరీమణులారా! మేము మీ కొడిపోతిమి. మేము మిమ్ముజలి బట్టి వేసుకొనుచున్నాము. మాకు తెరవిండు.' "

అట్టి హాస్యము జరుగుచుండ నా యానందకోలాహలమును నారీ

చమత్కార యుద్ధమును భంగపరచుచు నెవ్వరిదో యేడ్చు 'వినవచ్చెను. దగ్గఱనున్న యొక స్త్రీ కేక పెట్టి యేడ్చుచు,— 'అయ్యయ్యో! కొంపమునిగినగి. త్వరగా పరుగెత్తుడు. రాజకుమారి అంబాలిక నదిలో ఓడి కొట్టుకొనిపోయినది.'

ఆనందకోలాహల మొక్కసారిగా నాగిపోయినది. సరసారీయుద్ధము కట్టువడినది ప్రేమకోలాహలము విషాదహాహాకారముల లోనికి పరిణమించినది! అందఱును మొత్తుకొనుచునదీతీరమునకు బయ్యగెత్తిరి. అంబాలిక పడినచోటు నా స్త్రీ యేడ్చుచు చూపించెను. శరంగిణి యానుభాంశుబింబాసను బొట్టఁ బెట్టుకొని కలకలనినాదంబుతో నృత్యము నేయుచుండెను అంబాలి యెచ్చటున్నదో కాన్పించలేదు.

౬

నాథద్వారమున కర్ణకోశము దూరమున బునాకి సైకితమున లతాపత్ర పరివృతమైన నిర్జినోపవనమున మన చిరపరచితుఁడగు వృద్ధునినల్కారు ఘోర స్మృతితప్పి పడియున్న అంబాలికను ఒడిలోపెట్టుకొని కూర్చుండి యుండెను. ఆయన యెదుట విలాసకుమారి కన్నుల సీరుఁగార్చుచు నలిచియుండెను. ఘోర రామెను దిలకించి యిట్లునియె,— 'బిడ్డా! ఏడువవలదు. భగవంతుని యిచ్చ యెట్లుండుచో అట్లగును.'

విలాసకుమారి గద్గదస్వరముతో చేతులు జోడించి యిట్లనెను,— 'గురుదేవా! ఈ జీవితమనోరథమును దీర్చుడు. అంబాలిక ప్రాణమును గాపాడుడు.

ఘోర—బిడ్డా! నీ వింత తెలివిగలదానయ్య నింత యవివేకముగఁ బ్రవర్తింతువని నే నెన్నడు ననుకొనలేదు. నీ విన్ని దినముల వఱకు అంబర రాజకుమారితో సమరసింహాసన వృత్తాంతము నెందుకు దాచి యుంచితవి? నీవు చెప్పియే యుండనియెడల మా కందఱ కిట్టి ఘోరదృశ్యము గాన్పించకుండెడిదిగదా. నీవు నిజముగా సమరసింహా

సిహా సంబాలిక్కు వివాహము చూడఁగోరుచున్నావా లేదా?

విలాసకుమారి బిగ్గరిగా నేడ్చుచు నిట్లు జబాబు చెప్పెను—
‘హా! దేవా! ఎంతమాటంటి?’ ఇన్ని దినముల పిమ్మట నన్ను
ద్రోహిగా నెంచితిరా? అంబాలిక్కి వివాహమయమున నొక్కసారిగా
తన దరిద్రకృషీవలుడు రాజధిరాజకుమారుఁడైనట్లు చూచిన యా
వత్తు దుఃఖము నొక్కసారి మఱచిపోయి నుఖ మనుభవించినది ఈ
దౌర్భాగ్యురాలు తలచినది. అరాత్తుగ నవదంపతుల సుఖసాగరమున
నోలరాడుటను జూచిన నాజీవము నశలమగునని మనసులో నూరట
ఎడుచుంటిని. ఆ ఆశ సిరఁపయగునా? దేవా! చావ్రాధనగై కొనుము.
ఈ క్షుద్రిబుద్ధియగు బాలిక యపరాధములు క్షమించి యంబాలిక్కు
ప్రాణదానము నేయుము. దేవా యనుగ్రహించుము. మీరు ప్రత్యు
త్తర మియ్యకున్న న హృదయమా గొట్టుకొనుచున్నది ఈ చిర
దుఃఖనియొక్క యిహజీవనపు కీడిహిత్రవాంఛ నెగవేరగా?

ఫకీరు—బిడ్డా! దుఃఖంపకుము. నీ సఖ బ్రతుకుట కింక భయము
లేదు. విధాత దయనలన మనము సహాయములో నిచ్చుట జేరుకొంటిమి.

విలాసకుమారి హర్షపూర్వకముగ కిట్లనెను,—“దేవా! నెల
వొనంగుము. ఈ శుభసమాచారము మేవాడ రాజకుమారునకు పోయి
వినిపింతును.”

ఫకీరు—అగు, బిడ్డా! నిన్ను మఱికొన్ని ప్రశ్న లడుగవలసి
యున్నది వానికి జవాబిచ్చిపోమ్ము. నీ భర్తతో సంబాలిక్కు
వివాహమైన యెడల నీ కీయిహజన్యములో కలిసుఖము శూన్యమని
తెలిసికొనుము. నీకు భావిదశ యెట్లుండునో నాకు స్థిరపరచుటకు వీలు
లేనందున నా హృదయ మెంతయో వ్యాకుల మొందుచున్నది.
విధాతా! అంతిమనమయమున నా భాగ్యమిట్లయ్యెనా? నేను నా

చేతులతో నా బిడ్డచుట్టిదాని సుఖము విచ్చేదము నేయవలసివచ్చెనా? అక్కటా భగవంతుడా!'

విలాసకుమారి ఇంతకు పూర్వ మెప్పుడును ఘోర నోటినుండి విచారపు చుట్టలు వినియుండలేదు. ఆమె యాతని చిరానందమయ ముఖమండలమున నెప్పుడును విపాది రేఖలు చూడలేదు. విలాస కుమారి మెత్తని పైకొరిగి కూర్చుని కరుణాస్వరమున నెట్లనియె,— 'గురుదేవా! మారు అంత క్రామములు వారీజనుల మనోవృత్తి మీకు దాగియుండఁగలదా? ఈ మారి అమరసింహుడు నా స్వామి, నా యిహ జీవనము, విష్ణుదేవము, నా పరలోకమున కధీశ్వరుడు నా యీ తుచ్ఛప్రాణ మాయనకంటె నెక్కువా? గురుదేవా! తమకు తెలియని దేవుఁడని ఆయన కాలిక్రింద గుచ్చుకొను ధర్మనైకదోల గించుటకు వారి క్తమ సామ్రాజ్యమెడల సంచుటకు నా కపరిమిత నంతోపమగును. ఆశీర్వాద మొసఁగము. నా హృదయేశ్వరున కంబాలికితో పరణయమగుటను నాచి నీ సుఖముయొక్క పరాకాష్ఠ లాభము నొందును. '

ఘోర రాగాశమునకు దృష్టినిగిడిచిచూచి చేతులు జోడించుకొని యిట్లనెను,— 'దయచేయరా! నీ కేగోచరము—ఈ పాపతాపమయ జగత్తులో నిట్టి నివృత్తునందరి నెందులకు సృష్టి చితివి?

అట్లు పనికి కొంత తడవాచున కండ్లు మూసుకొని చింతించు చుండెను. పిమ్మట కంపితాధరముతో కరుణాస్వరముతో నాయని,— 'బిడ్డా! పొమ్ము. రాజకుమారి ప్రతియున్నదని అమరసింహునితో జెప్పిరమ్ము, ఆశీర్వాదించుచు నును నీకోరిక నఫలమగునుగాక!'

నదీతీరమున జిన్నయుపనినమందు సూర్యుని ప్రాతఃకాల కిరణములు ప్రవరించుచు నవ్వుల వెగళ్లు చూచి నదీనను కలఁలనానఁబుల లోడను పక్షుల కిచకిచ ధ్వనులతోడను మనకపైకతము ప్రతి ధ్వనించు చున్నను ఉష్ణదిప్రభాతమునందలి చల్లని మందమా రుతము నమస్త కనుగాచాననఁ జూరఁగోని యటు నిటు పొలుపు లెత్తుచు పవలించియున్న రాజకానికి అంబాలికయొక్కయలఁ గామ ముతో నాటలాడుచున్నవి అంబాలిక యాన్నిచును పూర్వనిర్జనోప వనమున నేలమీద నుద్రి చుచుండెను. రాజకానిగారి 'ద్రలో న్వన్న మును దిలకించుచుండెను. ఆమె శోకి తాపభూయిష్టము మర్త్యలోక మును విడిచి న్వర్గలోక మ-గెను అట సురభూయహశోభితమై దేవ సుందరీగీతంబులచే ప్రతిధ్వనితమై అసంఖ్యాక మణిగణాశోభాయ మా న మై యొప్పరు దేవేంద్ర సభా మధ్యమున ఘోర తేజోమయుఁగఁపఁగు నెలుగుచుండెను ఆయన అంబాలిక కను జూచినతోడనే మధురవాక్యముల నిట్లనియెను,— 'బిడ్డా, రమ్మ. ఇచ్చట వివాదములేదు, వైషమ్యములేదు. వర్ణ భేదములేదు, ఇచ్చట పెద్దయు చిన్నయు నొక్కటే. ధనికుడును 2 రినుడు నొక్కటే. రాజును చైతు నొక్కటే. అందఱకును సమానాధికారము.' అంత అంబాలిక దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచి మఁనవులో నిట్లువితర్కించెను,— 'అటులైన పాపపృథ్విలోకమును నిత్యజించి కృషీమఁ డిశాంతి నికేతనమున కేల రాలేదు.' ఘోర బాలిక మృదయమందలి భావ మును గ్రహించి మధురస్మితవదనం డగుచునిట్లుజనాబు చెప్పెను,—

‘ఇదుగో చూడు, బిడ్డా! సావనరలోకి మును బుత్తజిచి కృషీవలుగుడును ఈ ఆనందామమున కరుదెంచెను.’ రాజకుమారి ఆశ్చర్యపూర్వకముగగి జూచెను—‘నేవత లెట్టి సుందరరూపము? వెలుగుదురో యెట్టి విధమున కృషీవలుగు పరిచ్ఛదముల ధరించి కూమె కట్టిదుట నిలచుండెను. రాజకుమారి ఆశ్చర్య విహదాభిమానములతో కృషీవలుని నిరన్తరము చూచుచు నిట్లునెను,—‘నీ విచ్చినిముల వలకు నీ ఆనందామమునకు నెన్నెందుకు తీసుకొనిరావేను?’ కృషీవలు డామె పాదములపై నెడి యామె మోమును చుద్దు పెట్టుకొనుచు,—‘రాజకుమారి! క్షమించుము ఈ జన్మలో నేను నిన్నింక విడిచిపెట్టన.’ ననినెను.

అంత నొక్కరంగుల పెంబాలి కు నిద మెలకువ వచ్చెను స్వప్నము నచూచుచూయెను ఆమె స్మృతి దెచ్చుకొని కన్నులెత్తి చూచెను ఎగరి నెవగు ప్రత్యక్షమెరి? రాజాధిరాజకుమార వేషమున కృషీవలుని చూచెను. కూమెచరణయుగళముయొద్ద కూర్చుండి యుండెను.

కృషీవలుడు,—‘రావండినీ! క్షమించుము. ఈ జన్మములో నేను నిన్నింక విడిచిపెట్టను.’ అని నడిచెను.

అంబాలిక యొక్క సోదరి కన్నులు మూసుకొని కొంచెముసేపటికి మరల దొచి జ్ఞానకూన్యవలె గా ప్రేమమయ యమృతమయముఖమును జూచి నాగంభించెను. రాజకుమారుడు రాజకుమారి చరణపల్లవంబులను ముద్దాడి ఇట్లనెను, ‘రాజకుమారి! క్షమించుము.’

రాజకుమారి క్షీణస్వరముతో మెల్లమెల్లగా యిట్లనెను,—‘మీరిక్కడ కెట్లు వచ్చితిరి? మీ కేమి కోరిక? మీ రెందుకు క్షమింప వేడుచున్నారు? మీరు నాయెడల చేసిన యపరాధ మేమి? మీ మాటలు నా కేమియు సర్థమగుటలేదు.’

